

D. 1
Biblioteek
U.O.V.S.

Library
U.O.F.S.

BLOEMFONTEIN

Besorg terug op:
N.G.S.P. — F3351

Return on:

26. 4. 1972
7 DEC 1972
23 NOV 1974
18 NOV 1975

9 DEC 1976
4 NOV 1980

POLITIEKE GESKIEDENIS
1
BLOEMFONTEIN
POLITICAL HISTORY

*Geskenk van die
Politieke Erfenis van
die U.O.V.S.*

UOVS - BIBLIOTEK - 0131986

11105674250522000012

Prof. J. Shaw
9: XI: 1965

STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN SUID-AFRIKA

DEUR

ADAM JOHANNES VAN WYK

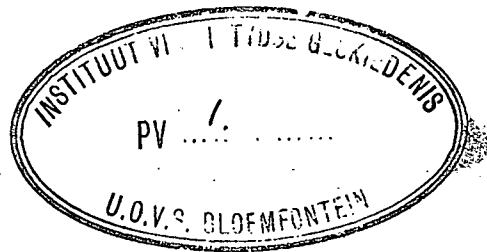
Verhandeling voorgelê ter
vervulling van die vereistes vir die graad

MAGISTER ARTIUM

In die fakulteit van Lettere en
Wysbegeerte (Departement Staatsleer)
aan die
Universiteit Van Die Oranje Vrystaat.

Bloemfontein.

November 1958.

Universiteit van die Oranje-Vrystaat
BLOEMFONTEIN
11-2-1972
KLAS No. T 326.22 Wyk
No. 131986
BYBLIOTEEK

(ii)

Ek verklaar dat die verhandeling wat hierby vir die graad van Magister Artium aan die Universiteit van die Oranje Vrystaat deur my ingedien word, nie voorheen deur my vir 'n graad aan enige ander universiteit ingedien is nie.

A.J. van Wyk.

WOORD VOORAF

Met die aanbieding van hierdie verhandeling, wens ek dr. F.J.H. Wessels te bedank vir die besielende en entoesiastiese wyse waarop hy my prinsipieel gelei het. Dit het verseker dat my studie die moeite werd was.

Graag wens ek ook prof. H.J. Strauss te bedank vir die deeglike onderbou, wat ek van hom in my voor-graadse studie ontvang het. Daarsonder sou hierdie werk nie moontlik gewees het nie.

My dank ook aan my moeder, wie se opoffering, geloof en liefde in die jare van studie my nie alleen geïnspireer het nie, maar ook in tye van swakheid gesteerk het.

Boweal my dank aan my God uit wie, deur wie en tot wie alle dinge is.

A.J. van Wyk.

Bloemfontein,
November 1958.

INLEIDING

Met die opkoms van die moderne demokrasie, die toekenning van politieke medeseggenkap aan alle volwasse persone, en veral as gevolg van die opkoms van ons parlementêre stelsel met sy partyorganisasies, het die probleem van verteenwoordiging aktueel geword.

Dit lewer by die Griekse stadstate geen probleem nie, aangesien elke burger direk aan die besprekings of wetgewing kon deelneem. Hier was dit slegs 'n keuse van die owerheidspersoon. Gedurende die tydperk van die Nasionale Monargië was verteenwoordiging ook van geen aktuele belang nie, aangesien die massa oor geen politieke medeseggenkap beskik het nie, en die wil van die vors as die wil van God beskou is.

Namate die massa ontwikkel het en hulle lewenstandaarde verhoog is, het hulle eis om politieke medeseggenkap toegeneem. Na dié mate wat die politieke medeseggenkap na die massas uitgebrei is, het die probleem van verteenwoordiging dus na vore gekom.

Met die opkoms van volksregerings en veral van die demokratiese gedagte van gelykheid van alle persone, is die stemreg al meer en meer uitgebrei. Stemreg is gesien as 'n gesagsreg, waardeur elke kieser sou meedoen in die daarstelling van die wette. Die owerheid ontleen dus sy gesag aan hierdie individue. Weens hierdie dwaaling, naamlik dat stemreg 'n gesagsreg en nie 'n keusereg is nie, is die regering van die meerderheid in twyfel getrek, juis omdat minderhede dan ook gesagsdraers is. Dit is dus noodsaaklik geag dat elke party of groep op verteenwoordiging in verhouding tot sy getalsterkte, geregtig is. Daar is dan ook verklaar dat 'n volksraad

alleen verteenwoordigend van die volk kan wees, indien elke party eweredig daarin verteenwoordig is. Hierdeur is alle politieke denkrigtings verheerlik as gelykwaardig en het hulle almal 'n aanspraak op verteenwoordiging.

Aangesien die enkellid-kiesafdeling met sy relatiewe meerderheid, nie behoorlike verteenwoordiging aan minderhede verleen nie, is daar sedert die vorige eeu verskeie ander metodes aangebied. Met die herlewing van die „Proportional Representation Society" in London sedert die begin van hierdie eeu, is daar op groot skaal propaganda gemaak vir die instelling van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem by die verkiesings van lede van wetgewende vergaderings. Hierdie stelsel verseker nie alleen eweredige verteenwoordiging aan alle partye nie, maar gee ook aan elke stem 'n gelyke kieswaarde.

Hierdie propaganda het dan ook sy invloed in Suid-Afrika deeglik laat geld. Dit was daarvoor verantwoordelik dat die Nasionale Konvensie te Bloemfontein byna verongeluk het, aangesien proporsionele verteenwoordiging deur sekere kolonies geëis is, terwyl ander dit nie wou aanvaar nie. Hoewel proporsionele verteenwoordiging in die verkiesing van die Volksraads- en Provinsiale Raadslede deur die Konvensie laat vaar is, was die stryd in Suid-Afrika nog lank nie uitgewoed nie. Gedurende die eerste twee dekades ná die totstandkoming van die Unie, is daar telkens probeer om meerderheidsverteenvoording te vervang.

Gelukkig vir Suid-Afrika, is daar gedurende hierdie tyd nie veel gehoor aan die kreet na proporsionele verteenwoordiging gegee nie, waarna die strewe ook laat

vaar is. Toe die Nasionale Regering in 1948 en weer in 1953 met 'n minderheid stemme aan bewind gekom het, is daar in die Engelse pers probeer om die strewe na proporsionele verteenwoordiging te laat herleef. Die poging het egter weinig reaksie uitgelok. Proporsionele verteenwoordiging is 'n finale nekslag toegedien, toe dit in 1955 deur die blokstem in die verkiesing van Senatore vervang is.

Waar proporsionele verteenwoordiging derhalwe nou by ons in die gedrang is, maak dit 'n studie van die beginsels daarvan noodsaaklik.

Ten einde die funksionering van meerderheidsverteenvoording en proporsionele verteenwoordiging te begryp en verwarring met ander stelsels te voorkom, is dit nodig dat ons kortliks sal let op die verskillende metodes wat vandag aangebied word. By so 'n studie van die twee stelsels wat vandag in Suid-Afrika in gebruik is, is kennis van die historiese ontwikkeling onontbeerlik. Om hulle voor- en nadele krities te bepaal, is die praktiese uitwerking daarvan belangrik. Dit is dan ook in hierdie volgorde dat ons die onderwerp wil behandel.

Ten slotte wil ons net daarop wys dat 'n studie van die verskillende stelsels van verteenwoordiging in Suid-Afrika niks te doen het met die bestaande politieke partye nie. Die nadele van 'n stelsel is nie toe te skrywe aan die party wat moontlik daardeur bevoordeel is nie.

INHOUD

	<u>BLADSY</u>
<u>WOORD VOORAF</u>	(iii)
<u>INLEIDING</u>	(iv) - (vi)
<u>HOOFSTUK I</u>	
'n FAKTIESE OORSIG VAN STELSLS VAN VERTEENWOORDIGING IN DIE HUIDIGE PRAKTYK VAN STATE	1 - 36
A. MEERDERHEIDSVORTEENWOORDIGING	2
(1) Die meerderheidstem	2
(2) Die blokstem	7
(3) Die tweede stemming-metode	8
(4) Die alternatiewe stem	10
B. SEMI-PROPORSIONELE VERTEENWOORDIGING	12
(1) Die beperkte stem	13
(2) Die kumulatiewe stem	15
(3) Die enkel nie-oordraagbare stem	16
(4) Die puntestelsel	17
C. PROPORSIONELE VERTEENWOORDIGING	18
(1) Die lysstelsel	18
(a) Die grootste oorskot	19
(b) Die grootste gemiddelde	20
(2) Die enkel-oordraagbare stem	25
D. GEMENGDE STELSLS	27
(1) Die bonusstelsel	27
(2) Groepsverteenvoordiging	32
(3) Beroepsverteenvoordiging	34
E. SAMEVATTING	35
<u>HOOFSTUK II</u>	
'n HISTORIESE OORSIG VAN DIE STELSLS VAN VERTEENWOORDIGING IN SUID-AFRIKA (1652 - 1910)	37 - 87

A.	STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN DIE KAAPKOLONIE	37
	(1) Bestuursvorme aan die Kaap onder Nederlandse bewind (1652 - 1806)	38
	(2) Bestuursvorme onder Britse bewind (1806 - 1910)	42
	(i) Plaaslike bestuur	43
	(ii) Verteenwoordigende bestuur	47
	(iii) Verantwoordelike bestuur	50
B.	DIE GROOT TREK	51
C.	STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN NATAL	53
	(1) Die Republiek Natalia	53
	(2) Verteenwoordigende bestuur	55
	(3) Verantwoordelike bestuur	55
	(4) Munisipale rade	56
D.	STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN DIE ORANJE-VRYSTAAT	57
	(1) Die Vrystaatse Republiek	57
	(i) Die Volksraad	57
	(ii) Die Staatspresident	57
	(iii) Die Veldkornette en -kommandante	58
	(iv) Die Dorpsbestuur	58
	(2) Verantwoordelike bestuur	60
	(i) Die Wetgewende Raad	60
	(ii) Die Wetgewende Vergadering	60
	(iii) Skoolkommissies	61
	(iv) Skoolrade	62
E.	STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN TRANSVAAL	62
	(1) Die Volksraad van Ohrigstad	62
	(2) Die Zuid-Afrikaanse Republiek	63
	(i) President en Volksraad	63
	(ii) Krygsoffisiere	63
	(iii) Politieke partye	63

(3) Verantwoordelike bestuur	64
(i) Die Wetgewende Raad	65
(ii) Die Wetgewende Vergadering	65
(iii) Munisipale bestuur	66
(4) Proporsionele verteenwoordiging	66
F. DIE NASIONALE KONVENSIE	73
(1) Die Senaat	74
(2) Die Volksraad en Provinsiale Raad	75
(3) Proporsionele verteenwoordiging verwerp	79
G. SAMEVATTING EN KONKLUSIE	86

HOOFSTUK III

STATUTÊRE BEPALINGS TEN OPSIGTE VAN
STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN SUID-

AFRIKA (1910 - 1958)	88	-	115
A. SENTRALE WETGEWENDE LIGGAME			88
(1) Die Senaat			88
(2) Die Volksraad			97
B. DESENTRALE WETGEWENDE LIGGAME			103
(1) Die Uitvoerende Komitee			103
(2) Die Provinsiale Raad			108
(3) Munisipaliteite			109
C. SAMEVATTING EN KONKLUSIE			114

HOOFSTUK IV

h KRITIESE BEOORDELING VAN DIE PRAKTIESE
UITWERKING VAN MEERDERHEIDSVERTEENWOOR-
DIGING IN SUID-AFRIKA

	116	-	142
A. WANVERHOUDING TUSSEN PARTYSTERKTE EN PARLEMENTÊRE VERTEENWOORDIGING			117
B. MINDERHEIDSREGERING			120
(1) Ontlading			124
(2) Verspreiding			125
(3) Minderheidskandidate			125
C. DIE ONGELYKE KIESWAARDE VAN STEMME			126

	<u>BLADSY</u>
D. DIE ONTKIESERING VAN MINDERHEDE	128
E. BEVOORDELING VAN DIE OORWINNENDE PARTY	132
F. WANVOORSTELLING VAN DIE PUBLIEKE OPINIE	134
G. VERSWAKTE PERSONEEL	136
H. AFBAKENING	137
I. SAMEVATTING	141
 <u>HOOFSTUK V</u>	
h KRITIESE WAARDERING VAN DIE TOEPASSING VAN PROPORSIONELE VERTEENWOORDIGING IN SUID-AFRIKA	143 - 164
A. GEKOSE VERGADERINGS - h WEERGAWE VAN DIE PUBLIEKE OPINIE	145
B. ALLE STEMME HET h GELYKE KIESWAARDE	149
C. VERTEENWOORDIGING VAN MINDERHEDE	150
D. VEELHEID VAN PARTYE	152
E. ONSTABIELE REGERING	155
F. DIE PRAKTIESE UITVOERBAARHEID	160
G. SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKING	161
 <u>HOOFSTUK VI</u>	
SLOT	165 - 177
A. DIE DOEL VAN MEERDERHEIDSVERTEEN- WOORDIGING	166
B. DIE DOEL VAN PROPORSIONELE VERTEEN- WOORDIGING	169
C. DIE DOEL VAN VERKIESINGS	170
D. DIE PRESIDENSIELE STELSEL	172
E. SAMEVATTING EN KONKLUSIE	176
<u>BYLAE</u>	178 - 181
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	182 - 185

HOOFSTUK I

’n FAKTIESE OORSIG VAN STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN DIE HUIDIGE PRAKTYK VAN STATE

Alvorens ’n begin met ’n studie van die verskillende stelsels van verteenwoordiging in Suid-Afrika gemaak kan word, is dit noodsaaklik dat ons op hoogte is met die verskillende metodes wat daar bestaan en hoe hulle toegepas word. Daarsonder bestaan die moontlikheid dat ons verward kan raak, want gebrek aan ’n deeglike kennis van die verskillende metodes het al dikwels aanleiding gegee tot teenstrydighede wat hinderlik is.

In die Senaatwet van 1955 word bepaal: „Senatore word by meerderheidstem gekies en elke kieser het een nie-oordraagbare stem vir elke senator wat verkies moet word.“¹⁾ Iemand wat enigsins kennis dra van verkiesingsmetodes sal dadelik beseef dat hier van twee stelsels, naamlik die meerderheidstem en die enkel nie-oordraagbare stem, gesprek word. Die stelsels is heeltemal teenstrydig met mekaar, terwyl die wetopstellers slegs een metode, naamlik die blokstem bedoel het. Indien die wetopstellers hulle enigsins op hoogte wou bring van die verskillende metodes wat aangetref word, sou hierdie teenstrydigheid in die wet nie voorgekom het nie. Trouens dr. Dönges moes verduidelik dat die blokstem bedoel word.²⁾

1) Wet Nr. 53 van 1955, Art. 4 (3).

2) Sien Malan M.P.A.: Skietgoed, Nasionale Party, Bloemfontein, 1955, bls. 582: „Proporsionele verteenwoordiging word vervang deur direkte stemming - die enkel-oordraagbare stem. Elke lid van die kieskollege sal een stem hê vir elke vakature wat gevul moet word.“

Die verskillende verkiesingsmetodes kan hoofsaaklik in vier stelsels verdeel word, naamlik (i) meerderheidsverteenvoording; (ii) semi-proporsionele verteenwoordiging; (iii) proporsionele verteenwoordiging en (iv) gemengde stelsels. Elkeen van hierdie stelsels kan weer in verskillende sub-stelsels verdeel word.

A. MEERDERHEIDSVERTEENWOORDIGING

1. Die meerderheidstem

Die verkiesing van verteenwoordigers deur 'n meerderheidstem is sekerlik die oudste metode waarvolgens persone verkies is. Onder hierdie stelsel word verstaan die verkiesing van een persoon deur 'n betreklike of 'n relatiewe meerderheid, dit wil sê die kandidaat wat die meeste aantal stemme ontvang, word verkose verklaar.³⁾

Die keuse van 'n kieser word aangedui deur sy kruisie agter die naam van die kandidaat vir wie hy wil stem.⁴⁾ Een van die grootste besware teen hierdie stelsel is dat wanneer meer as twee kandidate genomineer word, dit dikwels gebeur dat meer stemme teen die wennende kandidaat uitgebring word as vir hom.⁵⁾ As gevolg van hierdie verskynsel word veroorsaak dat die

-
- 3) Vgl. Lakeman E. and Lambert J.D.: Voting in Democracies, Faber & Faber, London, bls. 52.
 4) Vgl. Bone A. H.: American Politics and the Party System, Mc Graw-Hill Book Co., INC., New York, 1949, bls. 659; Ross J.F.S.: Elections and Electors, Eyre and Spottiswoode, London, 1955, bls. 57.
 5) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 51 - 52. "Ever since it became common for more than two candidates to contest a single seat, it has been obvious that simply to declare elected the candidate having the highest number of votes may grossly misrepresent the wishes of the voters in that constituency." Vgl. ook Humphreys J.H.: Proportional Representation, Methuen & Co. Ltd., London, 1911, bls. 81.

samestelling van so 'n parlement nie 'n werklike weergawe is van die publieke opinie nie, en ook nie die verskillende politieke rigtings in verhouding tot hulle sterkte weerspieël nie.⁶⁾ Dit openbaar ook „a general tendency to exaggerate the representation of the largest party and to reduce that of the smaller ones.”⁷⁾ Die gevolg is dat daar geen verband bestaan tussen die ondersteuning van die grootste party in die land en sy sterkte in die volksraad nie.⁸⁾

Volgens hierdie stelsel is dit vir 'n minderheid van die kiesers moontlik om 'n meerderheid in die parlement te kry. Dit gebeur veral wanneer die ondersteuners van die een party eweredig oor die land versprei is, sodat die meerderhede van hierdie party betreklik klein is, terwyl die ondersteuners van die opponerende party slegs in sekere gebiede gekonsentreer is, waar dié party dan groot meerderhede opstapel.⁹⁾

-
- 6) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 25 - 26; Humphreys J.H., a.w., bls. 19; Hallett G.H.: Proportional Representation, National Home Library Foundation, Washington, D.C., 1937, bls. 14 - 15.
- 7) Lakeman & Lambert, a.w., bls. 26; Vgl. ook Humphreys J.H., a.w., bls. 17: „..... (This System) has given rise to a widespread belief that this system necessarily and always yields to the victors an exaggerated majority.”
- 8) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 25: „almost every election produces startling differences between the nation as reflected in its votes and the House of Commons resulting from those votes.” Sien ook Hallett G.H., a.w., bls. 22: „In fact, under this common plan of election, results are almost completely haphazard.”
- 9) Vgl. Hallett G.H., a.w., bls. 20 - 22; Lakeman & Lambert, a.w., bls. 69: „In 1948 there were 17 United Party or Labour majorities larger than the largest Nationalist majority of 4,025, while of the majorities below 1,000 the Nationalist had 28 and their opponents only 12. In 1953 the United Party achieved a record majority of 8,503 (Durban North: United Party : 9,382; National Party : 879; Majority : 8503: Vgl. Verkiesings 1910 tot 1958, Voortrekkerpers, Johannesburg, 1958, bls. 49.) but elected only 6 candidates with majorities below 2000, compared with no less than 52 Nationalists ... ”

Hierdie stelsel maak dit dus moontlik vir 'n minderheid om aan die meerderheid te dikteer.

Aangesien 'n kandidaat slegs 'n meerderheid van een stem nodig het om 'n verkiesing te wen, word alle stemme wat hy meer as dit verkry, en alle stemme wat op die minderheidskandidate uitgebring is, as vermors beskou, aangesien die uitslag van die verkiesing nie daardeur beïnvloed word nie. Indien hierdie kiesers by die huis gebly het, sou dit geen verandering in die uitslag teweeg gebring het nie.¹⁰⁾

Deur die teenstanders van hierdie metode word aangevoer dat dit dikwels die bekwaamste persone uit die parlement weer, omdat die verkiesings op partygrondslag gevoer word, waardeur nie die bekwaamheid van die kandidate nie, maar die party waartoe hulle behoort, gekonsidereer word.¹¹⁾

Hierdie stelsel word ook as 'n groot dobbelspel bestempel, aangesien 'n klein verandering in die stemmetal 'n groot verandering in die setels teweeg kan bring.¹²⁾

10) Vgl. Hoofstuk IV, bls. 126 - 128.

11) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 45: "Victory at the polls depends not so much upon the services which a statesman, however eminent, may have rendered to his country, as upon the ability of the party to maintain its majority in the particular constituency for which he stands." Sien ook Lakeman & Lambert, a.w., bls. 39: "The voter does not even consider the relative merits of the candidates as persons; he sometimes hardly considers their names" Voorbeelde in Suid-Afrika is die neerlae van Genl. Louis Botha in die verkiesing van 1910 te Pretoria-Oos en Genl. J.C. Smuts in die 1948 verkiesing te Standerton, asook onlangs Sir De Villiers Graaf in die verkiesing van 1958 in die kiesafdeling Hottentots-Holland.

12) Vgl. James Middleton (Secretary of the Labour Party) soos aangehaal deur Lakeman & Lambert, a.w., bls. 47.: "There is no greater gamble on earth than a British general election." Vgl. ook Lakeman & Lambert, a.w., bls. 47 - 49; Humphreys J.H., a.w., bls. 27.

Aangesien die sukses van 'n party onder hierdie stelsel nie alleen afhang van die aantal stemme wat dit verower nie, maar ook van die wyse waarop dit oor die land versprei is, is die afbakening van die kiesafdelings vir elke party van die allergrootste belang. Daar word dan dikwels met die afbakening gemanipuleer deur die party wat aan bewind is om sy stemmetal min of meer eweredig oor 'n bepaalde gebied te versprei. Dit staan algemeen bekend as „gerrymandering”.¹³⁾ Hierdeur word bedoel die afbakening van kiesafdelings op so 'n wyse dat dit een party bevoordeel deur hom in staat te stel om 'n klein meerderheid in 'n groot aantal kiesafdelings te behaal, terwyl die stemmetal van die opponerende partye in 'n beperkte aantal kiesafdelings ophoop.¹⁴⁾

Die woord „gerrymander” het sy ontstaan te danke aan die afbakening van die goewerneur, Elbridge Gerry, van Massachusetts in 1812. Hy het die kiesafdelings so laat afbaken dat sy party, die destydse „Republican Party”, daarin geslaag het om 29 setels teenoor die 11 van die opponerende party te verower, alhoewel laasgenoemde baie meer stemme verkry het. Een van die kiesafdelings het die vorm van 'n salamander gehad.

As gevolg hiervan is spottenderwys gepraat van gerrymander.¹⁵⁾

In 1905 het Balfour wetgewing vir die herdistribuering van die setels sonder enige hervorming van die stemreg voorgestel. Hierdie wetgewing is met 'n uit-

13) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w.o., bls. 71; Humphreys J.H., a.w.o., bls. 29 - 31.

14) Vgl. Humphreys J.H., a.w.o., bls. 29: „The gerrymander is simply such a thoughtful construction of districts as will economize the votes of the party in power by giving it small majorities in a large number of districts, and coop up the opposing party with overwhelming majorities in a small number of districts ”

15) Vgl. Hallett G.H., a.w.o., bls. 24 - 25; Humphreys J.H., a.w.o., bls. 29 - 30; Lakeman & Lambert, a.w.o., bls. 72.

roep van „gerrymandering" ontvang, en het aanleiding gegee tot die val van die Regering.¹⁶⁾

As gevolg van die wanpraktyke wat hierdie metode in die hand werk, en die verkeerde indrukke wat dit gee van die publieke opinie, word verklaar dat dit noodwendig moet lei tot die ondermyning van die gesag en prestige van die parlement.¹⁷⁾

Ten spyte van die geweldige kritiek wat deur al die jare teen hierdie stelsel ingebring is, word dit vandag nog in byna al die Angelsaksiese lande toegepas.¹⁸⁾

In Brittanje is die stelsel met groot sukses toegepas sedert 1885. Gedurende 1885 en 1945 is die meerderheid van die lede van die House of Commons volgens hierdie metode verkies en sedert 1950 al die lede. Dit is ook aangewend in die verkiesing van lede vir die provinsiale wetgewende liggame van die verskillende graafskappe en vir plaaslike liggame. Hierdie stelsel is ook in Kanada en die ander Dominiums toegepas. Lede van die House of Commons en al die provinsiale rade behalwe Alberta, New Brunswick en Britse Columbia (1952 - 54) van Kanada word so gekies. In Suid-Afrika word al die lede van die Volksraad, Provinsiale Rade en plaaslike bestuursliggame, behalwe die Senaat en Uitvoerende Komitees, volgens hierdie metode verkies.¹⁹⁾

16) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 50.

17) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 43: „Apart from speculation as to the effect of false electoral methods on the development of public affairs, the serious divergences between representation and polling strength must tend to the weakening of the authority and prestige of the House of Commons.“

18) Vgl. Hermens F.A.: Mehrheitswahlrecht oder Verhältniswahlrecht? Duncker & Humblot, Berlin, 1949, bls. 17.

19) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 234 vir al die voorbeelde hier genoem.

Sedert 1955 is dit nog slegs die Uitvoerende Komitees wat nie volgens meerderheidsverteenvoording verkies word nie.²⁰⁾ Dit word ook aangewend in Nieu-Zeeland om lede van die House of Representatives te kies, en in die Verenigde State van Amerika word dit toegepas in die verkiesing van lede van die Senaat, House of Representatives²¹⁾ en plaaslike bestuursliggame.²²⁾

2. Die blokstem

Die blokstem is die uiterste vorm van meerderheidsverteenvoording, en word in meerledige kiesafdelings aangewend. Dit word veral gebruik in munisipale verkiesings en besit elke kieser net soveel stemme as wat daar vakatures bestaan.²³⁾ Hierdie stelsel bied nog minder geleentheid as die gewone meerderheidstelsel vir die verteenwoordiging van minderhede, aangesien die sterkste party in 'n bepaalde kiesafdeling al die setels verower. Die gebreke van meerderheidsverteenvoording kom by hierdie stelsel sterker na vore.²⁴⁾

Waar die wykstelsel by munisipale verkiesings toegepas word, is dit 'n versagting van die blokstem, aangesien dit aan 'n minderheidsgroep wat in 'n bepaalde wyk gekonsentreer is, die geleentheid bied om al die vakatures in daardie wyk te verower. Indien die munisipaliteit as een wyk beskou word, sou die sterkste party

20) Vgl. Die Senaatwet, Wet Nr. 53 van 1955.

21) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 234.

22) Vgl. Bone A.H., a.w., bls. 674: "Essentially, the device (P.R.) is applied to the selection of legislative bodies with a view to giving minorities representation in proportion to their strength, and this is precisely the reason why it has been voted out in some American cities."

23) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 30.

24) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 33; Lakeman & Lambert a.w., bls. 32 - 33.

al die vakatures gevul het.²⁵⁾

Hierdie metode is in Brittanje veral gebruik in die verkiesing van lede van die House of Commons, sedert 1885 tot 1945, in kiesafdelings wat meer as twee verteenwoordigers gehad het. Dit is ook gebruik in die verkiesing van plaaslike liggame waar die wyksverteenvoerders uit twee en meer lede bestaan het. In Kanada word hierdie metode aangewend in die verkiesing van die provinsiale parlement van New Brunswick, terwyl dit in Suid-Afrika in die meeste munisipale verkiesings toegepas word. In Griekeland is die lede van die Chamber of Deputies gedurende verskeie tydperke volgens hierdie metode verkies. Die Nasionale Vergadering van Turkye en die Nasionale Raad van Switserland voor 1919 is ook so verkies.²⁶⁾

3. Die tweede stemming-metode (Second Ballot)

Hierdie metode van verkiesing is daarop ingestel om te waarborg dat die kandidaat wat verkies word, n

25) Vgl. Bloemfontein munisipale verkiesing van 20 Maart 1957. In hierdie verkiesing het die Aksiekomitee al die lede van die vier wyke, naamlik Wes, Sentraal, Oos en Suid verower, terwyl die B.V.M.K. die drie lede van die wyk Noord verkies het. Indien Bloemfontein as een kiesafdeling geneem is, sou die aksiekomitee al vyftien vakatures gevul het. Die uitslag was soos volg:

	<u>Aksiekomitee</u>	<u>B.V.M.K.</u>
Wes	: 5004	2013
Sentraal	: 2571	2331
Oos	: 3930	2316
Noord	: 4546	5516
Suid	: <u>2938</u>	<u>887</u>
	<u>18,989</u>	<u>13,063</u>

Aantal Lede : 12 3

26) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 234 - 5 vir al die voorbeelde hier genoem.

meerderheid oor al sy opponente gesamentlik sal behaal.²⁷⁾ Indien 'n kandidaat in die eerste verkiesing nie 'n volstreckte meerderheid behaal nie, word 'n tweede verkiesing op 'n later datum gehou.²⁸⁾ Die wyse waarop hierdie stelsel toegepas is, verskil van land tot land. Hierdie stelsel is vanaf 1870 tot 1913 in Duitsland gebruik, en die tweede verkiesing was beperk slegs tot die twee kandidate wat die hoogste aantal stemme in die eerste verkiesing behaal het. In Frankryk kon al die kandidate van die eerste verkiesing en selfs nuwe kandidate aan die tweede verkiesing deelneem. Gewoonlik het egter slegs die twee kandidate met die hoogste aantal stemme in die eerste verkiesing aan die tweede verkiesing deelgeneem.²⁹⁾ In Engeland is hierdie stelsel deur die vakbonde toegepas. Hier is die kandidate een vir een geëlimineer deur die hou van 'n reeks verkiesings, waardeur die kandidaat met die kleinste aantal stemme by elke nuwe verkiesing weggelaat is. Verkiesings is herhaal totdat een kandidaat 'n meerderheid oor sy opponente gesamentlik behaal het.³⁰⁾

Deur van hierdie metode gebruik te maak, is drie agtereenvolgende verkiesings gehou toe die Franse Hoër-huis in Januarie 1947 ongeveer vyf uur daaraan bestee het om sy president uit vier kandidate verkies te kry.³¹⁾ In die V.V.O. duur verkiesings op dieselfde metode soms dae, indien nie weke nie.³²⁾ Hierdie metode mag doeltreffend wees wanneer 'n verkiesing met die opsteek van

27) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 53: Die doel van hierdie stelsel was om die meerderheidstelsel te wysig „in such a way that, no matter how many candidates may be nominated for a single seat, the successful one must have a majority of votes over all his opponents combined.”

28) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 73.

29) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 85.

30) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 53.

31) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 54.

32) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

hande plaasvind, dog nie wanneer dit die druk van stem-briefies, die verspreiding daarvan en die moontlike terugsending per pos behels nie.³³⁾

Die beswaar teen hierdie stelsel is dat dit 'n lang proses is wat geweldig baie tyd in beslag neem; moeitevol is, geweldige kostes meebring, en „is liable to cause such loss of interest on the part of the voters that the poll decreases considerably each time and the final winner may end with fewer votes than he had on the first count.“³⁴⁾ Ross meen dat die verbetering van hierdie stelsel op die meerderheidstelsel meer teoreties as werklik is.³⁵⁾ Hierdie metode bring ook mee dat daar by verkiesings tussen partye onderhandel word. Klein partye bied hulle stemme aan die groter partye aan ten einde sekere toegewings te verkry. Om 'n volstrekte meerderheid te verkry, is die groter partye verplig om aan die versoeke te voldoen. In Duitsland het hierdie onderhandelinge bekend gestaan as „Kuh-Handel.“ Dit het dan ook veroorsaak dat partye wat niks in gemeen met mekaar het nie en wat eintlik teenoor mekaar staan, 'n kompromie aangaan ten einde 'n volstrekte meerderheid te verkry.³⁶⁾

Hierdie metode is veral gebruik in die verkiesing van lede van die Franse kamer van afgevaardigdes sedert 1928 tot 1945 en die Duitse Reichstag gedurende 1871 en 1918.³⁷⁾

4. Die alternatiewe stem

Om die omslagtigheid van die tweede verkiesingsmetode uit te skakel, kan die kieser gevra word om op

33) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

34) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 53.

35) Ross J.F.S., a.w., bls. 73.

36) Humphreys J.H., a.w., bls. 92 - 93.

37) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 235.

sy stembriefie aan te dui vir wie hy sou stem indien sy gunstelingkandidaat verslaan word en hy vir een van die ander kandidate moet stem. Dit word die alternatiewe of voorkeurstem genoem.³⁸⁾ Die naam is egter misleidend, omdat dit wil voorkom of die keuse van die kieser slegs tot twee kandidate beperk is. Die kieser se keuse is egter beperk tot die aantal kandidate wat genomineer is.³⁹⁾

Sover vasgestel kan word, is hierdie metode vir die eerste keer voorgestel deur Chevalier de Borda in 'n referaat wat hy in 1770 aan die Academié Royale des Sciences gelewer het.⁴⁰⁾ Volgens hierdie stelsel plaas die kieser die syfers 1,2,3 ens. agter die name van die kandidate volgens sy voorkeur.⁴¹⁾ Wanneer die stemme getel word, sorteer die kiesbeampste die stembriefies uit volgens die eerste keuses daarop aangedui. Indien 'n kandidaat in hierdie stadium 'n volstrekte meerderheid verkry, word hy verkose verklaar. Indien geen kandidaat 'n volstrekte meerderheid verkry het nie, word die kandidaat met die kleinste aantal stemme buite rekening gelaat en word sy stembriefies oorgedra na die tweede keuses daarop aangedui. Hierdie proses word herhaal totdat een kandidaat 'n volstrekte meerderheid verkry; d.w.s. totdat hy meer stemme op hom verenig het as al sy opponente gekombineerd.⁴²⁾

Die doel van hierdie metode is om te verhoed dat

38) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 55; Humphreys J.H., a.w., bls. 95.

39) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 55.

40) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 59.

41) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 55; Humphreys J.H., a.w., bls. 95; Strong C.F.: *Modern Political Constitutions*, Sidgwick & Jackson Ltd., London, 1949, bls. 179.

42) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 55; Humphreys J.H., a.w., bls. 95 - 96; Ross J.F.S., a.w., bls. 59.

h kandidaat met h minderheidstem verkies word.⁴³⁾
 Dit verhoed egter nog nie dat h party met h minderheidstem in die owerheidsamp geplaas word nie. In h land soos Suid-Afrika waar 15 persent ontlading aan platte-landse kiesafdelings toegestaan word en waar een party slegs in die stede gekonsentreer is, kan h minderheidsregering onder hierdie stelsel nog plaasvind. Dit word egter sterk deur skrywers aanbeveel in enkellidkiesafdelings waar daar meer as twee kandidate genomineer word.⁴⁴⁾ Hierdie stelsel word in Kanada in die verkiesing van lede van die provinsiale raad van Alberta gebruik en is in Britse Columbia gedurende 1952 tot 1954 toegepas, terwyl dit in Australië aangewend word in die verkiesing van lede van die House of Representatives, en die wetgewende vergaderings van Victoria, Nieu-Suid-Wallis, Suid-Australië en Wes-Australië.⁴⁵⁾

In Suid-Rhodesië is hierdie stelsel sedert 1955 toegepas in die verkiesing van die Wetgewende Vergadering alleen in die kiesafdelings waar daar meer as twee kandidate genomineer is, met die gevolg dat ernstige bedenkinge geopper is. So het die kandidaat met die hoogste aantal stemme telkens verloor nadat die voorkeurstemme getel is.⁴⁶⁾

B. SEMI-PROPORSIONELE VERTEENWOORDIGING

Die behoefte is sterk gevoel deur verskillende skrywers en politici dat die stelsels onder meerder-

43) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 56: "The winning candidate is elected with the backing of a majority of those voting in the final stage."

44) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 59.

45) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 235.

46) Vgl. The Central African Examiner, Vol. 2, Nr. 1 van 14 Junie 1958, Salisbury, bls. 7.

heidsverteenwoordiging sodanig gewysig moet word dat dit aan minderhede verteenwoordiging verseker.⁴⁷⁾ Omdat enkellid-kiesafdelings nie verteenwoordiging van minderhede moontlik maak nie, is gedurende die tweede helfte van die negentiende eeu baie aandag aan hierdie saak gegee, en is daar gepoog om deur wetgewing die verkiesingstelsels te wysig, „for it was clearly realized that without some such improvement neither an extension of the franchise nor a redistribution of seats would necessarily make the House a mirror of the nation.“⁴⁸⁾

In ons volgende paragrawe behandel ons enkele van hierdie pogings:-

(1) Die beperkte stem

Onder hierdie stelsel word die enkellid-kiesafdelings vervang deur meerlid-kiesafdelings, waarin die kieser slegs 'n beperkte aantal stemme besit, dit wil sê dat hy minder stemme het as die aantal verteenwoordigers wat verkies moet word. Die kieser mag slegs een stem per kandidaat uitbring.⁴⁹⁾ In 'n kiesafdeling met vier lede het die kieser byvoorbeeld slegs die reg om vir drie of minder kandidate te stem. Hierdie stelsel is in 1867 onder die „Representation of the People Act“ in 13 Britse kiesafdelings ingevoer en het van krag gebly tot 1885 toe dit deur die „Redistribution

47) Vgl. Lakeman & Lambert a.w., bls. 74; Humphreys J.H., a.w., bls. 62 en die toespraak van lord Cairns soos aangehaal op bls. 65: „There is nothing so irksome to those who form the minority of one of these large constituencies as to find that from the mere force of numbers they are virtually excluded from the exercise of any political power, that it is in vain for them to attempt to take any part in public affairs, that the election must always go in one direction, and that they have no political power whatever.“

48) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 62.

49) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 75; Humphreys J.H., a.w., bls. 63; Ross J.F.S., a.w., bls. 62.

Act" as 'n mislukking laat vaar is.⁵⁰⁾ Hierdie stelsel was ook aan die begin van hierdie eeu in Spanje en Portugal in gebruik, dog die resultate was dieselfde as in Brittanje.⁵¹⁾

Alhoewel hierdie stelsel ingevoer is om aan minderhede verteenwoordiging te verseker, het dit nie daarin geslaag om aan alle partye eweredige verteenwoordiging te gee nie. Onder hierdie stelsel kon 'n party, indien hy sterk genoeg was, al die verteenwoordigers verkies. Hierdie stelsel het dit veral moontlik gemaak vir minderheidspartye om 'n meerderheid van verteenwoordiging te verkry.⁵²⁾ Hierdie verskynsel het in 1874 in Leeds, Engeland, voorgekom. Die uitslag van die verkiesing was soos volg:⁵³⁾

<u>Liberale Party.</u>	<u>Konserwatiewe Party.</u>
Carter : 15,390	Wheelhouse : 14,864
Baines : 11,850	Tennant : 13,192
Lees : <u>5,994</u>	<u> </u>
Totaal	
Stemme : <u>33,234</u>	<u>28,056</u>
Setels : 1	2

Alhoewel die Konserwatiewe Party 28,056 stemme teenoor die 33,234 stemme van die Liberale Party gekry het, het hulle 2 verteenwoordigers verkies en die Liberale Party slegs een. Indien die Liberale Party slegs twee kandidate genomineer het, sou hulle twee verteenwoordigers in plaas van een verkies het. Die beswaar teen hierdie stelsel is nog altyd dat dit minderheidsregering moontlik maak. Hierdie stelsel ver-

50) Lakeman & Lambert, a.w., bls. 75.

51) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 62.

52) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 75.

53) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 77.

eis flinke partyorganisasies, waardeur 'n intensiewe opname van ondersteuners gemaak word en aan elke kieser opgedra word vir wie hy moet stem. Indien die berekenings van 'n party verkeerd uitgewerk is, kan dit noodlottige gevolge inhou.⁵⁴⁾

(2) Die kumulatiewe stem

Hierdie stelsel is daarop gemik om die blokstem te verbeter.⁵⁵⁾ Net soos in die geval van die blokstem het die kieser net soveel stemme as wat daar vakatures in sy kiesafdeling is. Hy is egter nie verplig om slegs een stem per kandidaat uit te bring nie. Hy kan al sy stemme op een kandidaat uitbring of dit onder die kandidate versprei volgens sy keuse.⁵⁶⁾

Net soos in die geval van die beperkte stem bevorder dit die verteenwoordiging van minderhede en die verkiesing van die mees populêre kandidate. Die uitslag van die verkiesing is altyd onseker. Die verskillende partyorganisasies moet, net soos onder die beperkte stem, so akkuraat as moontlik bereken wat die getal van hulle ondersteuners is, en aan elke kieser opdra vir wie hy moet stem, indien hulle die volle voordeel van hulle sterkte wil trek. Indien 'n party meer kandidate nomi-

54) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 76: „To reap the full advantage of their numerical superiority, it was necessary for the Liberal organization to make an extensive canvass of supporters, to ascertain their numbers as accurately as possible, and to give the voters in each district precise instructions as to how they should vote.”

55) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 79.

56) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 63; Lakeman & Lambert, a.w., bls. 79; Humphreys J.H., a.w., bls. 68: „With this system the member has as many votes as there are members to be elected, and it is permitted to distribute them amongst candidates, or to cumulate them among one or more candidates according to his own discretion.”

neer as wat hy kan dra, kan dit vir hom noodlottige gevolge inhou.⁵⁷⁾

Hierdie stelsel is gedurende 1870 tot 1902 in Brittanje in die verkiesing van skoolrade gebruik.⁵⁸⁾

In die V.S.A. word dit in die staat Illinois aangewend om die lede van die House of Representatives vir hierdie staat te kies.⁵⁹⁾

Hierdie stelsel is ook in die Kaapkolonie gebruik in die verkiesing van lede van die Wetgewende Raad en -Vergadering sedert 1853.⁶⁰⁾ Gedurende 1893 is dit vir die verkiesing van lede van die Wetgewende Vergadering laat vaar.⁶¹⁾ Dit is egter in die verkiesing van die Wetgewende Raad behou tot met die totstandkoming van die Unie in 1910.

(3) Die enkel nie-oordraagbare stem

Die stelsel van die enkel nie-oordraagbare stem is die uiterste vorm van die beperkte stem.⁶²⁾ Dit kan net soos die vorige stelsels alleen in meerlid-kiesafdelings toegepas word, waarvolgens elke kieser slegs een stem, afgesien van die aantal vakatures wat gevul moet word, besit.⁶³⁾ In 'n setel met byvoorbeeld vier vakatures, kan 'n kieser net een stem uitbring.

Die uitwerking hiervan is dieselfde as in die geval van die beperkte en kumulatiewe stem, naamlik dat indien 'n party nie seker is van sy aantal ondersteuners nie, darf hy nie meer kandidate nomineer as wat hy met

57) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 81; Humphreys J.H., a.w., bls. 72: "As with the Limited Vote, the party organizations, if they desire to make use of their polling strength to the fullest advantage, must make as accurate an estimate as possible of the numbers of their supporters, and must issue explicit directions as to the way in which votes should be recorded. To nominate more candidates than the party can carry may end in disaster."

58) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 236.

59) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 72; Lakeman & Lambert, a.w., bls. 236.

60) Cape of Good Hope Constitution Ordinance van 1853.

61) Vgl. Wet Nr. 16 van 1893, Art. 2.

62) Sien Lakeman & Lambert, a.w., bls. 78.

63) Sien Humphreys J.H., a.w., bls. 74.

sekerheid kan dra nie.⁶⁴⁾ Indien hy dit sou doen, kan die gevolge noodlottig wees.⁶⁵⁾ Die stelsel van die enkel nie-oordraagbare stem werk gewoonlik stagnasie in die hand, omdat „parties have been unwilling to nominate more than the number of candidates who were successful at the previous election.”⁶⁶⁾

Hierdie metode is in Japan sedert 1900 vir die verkiesing van lede van die Huis van Verteenwoordigers aangewend.⁶⁷⁾ In Suid-Afrika word daar in die Senaatwet van 1955 bepaal dat alle lede van die kieskollege een nie-oordraagbare stem ten opsigte van elke vakature wat gevul moet word, besit.⁶⁸⁾ Ons het egter reeds daarop gewys dat wat hier bedoel word nie die enkel nie-oordraagbare stem is nie, maar wel die blokstem.

(4) Die puntestelsel

Die puntestelsel is min of meer dieselfde as die kumulatiewe stem. In laasgenoemde geval besit die kieser net soveel stemme as wat daar vakatures bestaan. Hy kan egter sy aantal stemme onder die kandidate volgens sy keuse verdeel. Onder die puntestelsel wys hy egter die kandidate volgens sy keuse aan.⁶⁹⁾ Die voorkeursyfers wat aan elke kandidaat toegeken is, word dan opgetel en die kandidaat met die kleinste aantal punte word verkose verklaar. In gevalle waar die voorkeursyfers nie opgetel word nie, ken die kiesbeampste aan elke voorkeur punte toe, en die kandidaat wat dan

64) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 78 - 79.

65) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 75: „.... the nomination of too large a number of candidates would be disastrous.”

66) Humphreys J.H., a.w., bls. 75. Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 79: „The method has therefore tended to produce stagnation, each party hesitating to run the risk of nominating more candidates than were succesful in the previous election.”

67) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 236.

68) Wet Nr. 53 van 1955, Art. 4(3).

69) Sien Lakeman & Lambert, a.w., bls. 82.

die hoogste aantal punte behaal, word verkose verklaar.⁷⁰⁾
 Daar word dan byvoorbeeld 50 punte aan elke eerste keuse, 30 aan elke tweede en 20 aan elke derde keuse ens. toegeken. Hierdie stelsel openbaar egter dieselfde nadele as die kumulatiewe stem.⁷¹⁾

h Gewysigde vorm van die puntestelsel word in Noorweë gebruik. Deur die d'Hondt-stelsel word eers bepaal hoeveel setels aan elke party toegeken moet word, en dan word daar deur middel van hierdie stelsel bepaal watter kandidaat van elke party, sy party se setel sal vul.⁷²⁾

C. PROPORSIONELE VERTEENWOORDIGING

Deur die meeste lande van Europa is radikale veranderinge aan die verkiesingsmetodes aangebring, „aimed at removing one outstanding feature of all majority systems, namely the lack of any certain relation between a party's strength in the country and its strength in Parliament.“⁷³⁾

Ten einde eweredige verteenwoordiging aan alle partye te verseker, is veral die lysstelsels en die enkel-oordraagbare stem ontwerp.

(1) Die lysstelsel

Die fundamentele beginsel van hierdie stelsel is baie eenvoudig. Dit kom daarop neer dat indien h aantal setels deur dieselfde verkiesingsmetode gevul word, kan die setels tussen twee of meer partye verdeel word in verhouding tot die totale aantal stemme

70) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 82: „The Returning Officer either awards the appropriate number of points for each preference and adds them up, or, if each voter is obliged to number every candidate, adds up the preferences each candidate thus receives and declares elected those with the lowest totals.“

71) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 82.

72) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 83.

73) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 84.

wat elke party ontvang het.⁷⁴⁾

Op hierdie beginsel is daar verskillende ingewikkelde strukture of metodes ontwerp. Dit het uit dié twee doelstellinge ontstaan, naamlik om so akkuraat as moontlik die verteenwoordiging in die parlement in verhouding tot die verkiesingssterkte van die partye weer te gee en om die kieser die geleentheid te gee om sy opinie te kan uitbring op die persoonlike meriete van die kandidate.⁷⁵⁾ Die stelsel word dan in verskillende vorme aangetref.

(a) Die grootste oorskot

Dit is nie altyd moontlik of prakties uitvoerbaar om 'n land as geheel as een kiesafdeling te behandel nie. 'n Metode is derhalwe aangeneem van kiesafdelings met 'n kleiner aantal verteenwoordigers. Om te verseker dat elke party in verhouding tot sy stemmetal verteenwoordig word, word die totale aantal stemme uitgebring, verdeel deur die aantal vakatures in 'n betrokke kiesafdeling. Dit word 'n kwota genoem, en vir elke kwota wat 'n party behaal, is hy geregtig op een verteenwoordiger.⁷⁶⁾ Byvoorbeeld, as 'n kiesafdeling vyf verteenwoordigers het en die totale aantal stemme uitgebring is 300,000, dan is die kwota 60,000. Elke party is dan geregtig op een verteenwoordiger vir elke 60,000 stemme wat die party verkry.

Daar bestaan egter die probleem dat daar noodwendig 'n oorskot van stemme moet wees nadat die kwota in elke party se stemmetotaal ingedeel is. Die een metode is om die oorblywende vakatures uit dié party met die grootste oorskot te vul.⁷⁷⁾ Veronderstel dat

74) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 84.

75) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 85.

76) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

77) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

daar drie vakatures in 'n kiesafdeling bestaan en dat die totale aantal stemme uitgebring 15,000 is, en as volg tussen die partye verdeel is:

Party A : 8000

Party B : 7000

15000.

Die kwota sal dan 5,000 stemme wees. Party A sal dan twee verteenwoordigers en Party B een verteenwoordiger kry, aangesien Party A die grootste oorskot het.

Hierdie metode laat egter veel ruimte vir misbruik, sodat 'n party meer setels kan verkry as waarop hy geregtig is. Indien een party twee lyste aanbied, kan dit gebeur dat op altwee lyste sy oorskot groter is as die van die volgende party, en kan hy dus op hierdie wyse meer verteenwoordigers verkies kry.⁷⁸⁾ Veronderstel dat Party B hierbo genoem twee lyste in plaas van een aangebied het en dat die verdeling van die stemme as volg plaasgevind het:

Party A : 8,000

Party B₁ : 3,750

Party B₂ : 3,250

15,000

Die kwota sal nog steeds 5,000 wees, maar Party A sal slegs een verteenwoordiger kies terwyl Party B twee verteenwoordigers verkry, omdat albei die lyste van Party B 'n groter oorskot as die van Party A aantoon.

(b) Die grootste gemiddelde.

Hierdie stelsel staan algemeen bekend as die d'Hondt-stelsel, en is vernoem na die persoon wat dit ontwerp het, naamlik Victor d'Hondt van die Universiteit van Ghent.⁷⁹⁾ Die doel van hierdie metode is

78) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 86.

79) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 87.

„to secure that, when all the seats have been allotted, the average number of votes required to win one seat shall be as nearly as possible the same for each party.”⁸⁰⁾

Die prosedure waarvolgens hierdie stelsel funksioneer, kan die beste geïllustreer word deur die syfers van die verkiesing van Junie 1946 van die Franse kiesafdeling Calvados wat vyf verteenwoordigers gehad het. Die aantal stemme wat elke party verkry het, word eers vasgestel. Dit word dan om die beurt deur die syfers 1,2,3 ens. verdeel soos onderstaande tabel aandui.⁸¹⁾

Movement	Parti Republicain de la Liberté	Com-munistes	Socia-listes	Rossemblement des Gauches Republicaines.
1. 74,931	34,797	29,856	27,381	14,099
2. 37,465	17,398	14,928	-	-
3. 24,977	-	-	-	-

Die vyf grootste getalle word dan volgens hulle belangrikheid gerangskik:

1. 74,931
2. 37,465
3. 34,797
4. 29,856
5. 27,381

Die laagste getal vorm dan die kwota waarvolgens die vakatures gevul word, en oorskotte word dus heeltemal buite rekening gelaat. Elke party ontvang dan soveel verteenwoordigers as wat die kwota in sy totaal stemme ingedeel kan word. Die party wat minder as die kwota het, ontvang geen verteenwoordiging nie.⁸²⁾

80) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

81) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

82) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

Die grondslag waarop dit geskied, is dat die verteenwoordigers toegeken word aan die partye met die grootste gemiddelde stemme per vakature. Die verskil tussen hierdie stelsel en die van die grootste oorskot is dat laasgenoemde tot voordeel is van klein partytjies en hierdie metode weer tot voordeel van groot partye is.⁸³⁾

Die genoemde twee metodes ken slegs die aantal verteenwoordigers aan elke party toe. Die suksesvolle kandidate kan egter op twee maniere aangewys word, nl.⁸⁴⁾

(i) Deur die party

In die lys wat deur die party aangebied word, nomineer elke party net soveel kandidate as wat daar vakatures is. Die name word op die stembriefie van die party gerangskik volgens die voorkeur van die party. 'n Kieser neem dan die stembriefie van die party vir wie hy wil stem en plaas dit in die stembus.⁸⁵⁾ Nadat die aantal vakatures vir elke party bereken is, word 'n gelyke getal kandidate wat eerste op die stembriefie verskyn, verkose verklaar.⁸⁶⁾

(ii) Deur die kiesers

Volgens hierdie metode word al die partylyste met hulle kandidate langs mekaar gepubliseer. 'n Kieser kan dan sy stem óf op die party uitbring deur sy kruisie bo-aan die lys van die party te plaas, óf hy kan vir 'n bepaalde kandidaat stem, deur sy keuse langs die naam van 'n kandidaat aan te dui. Die aantal stemme wat op die partylys, sowel as op die kandidate van die betrokke lys uitgebring is, word dan opgetel om vas te stel hoeveel stemme elke party verkry het.

83) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

84) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 91

85) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

86) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

Nadat die kwota bereken is, word die kandidate wat verkies word op die volgende wyse vasgestel:⁸⁷⁾

Veronderstel dat die kwota 3,750 stemme is, dat lys 1 drie kandidate insluit, nl. A, B en C en dat die stemme as volg uitgebring is:

Lysstemme	:	4,000
Stemme vir A	:	500
Stemme vir B	:	500
Stemme vir C	:	<u>3,000</u>
		8,000

Aangesien die party twee maal meer stemme het as wat die kwota is, is hy dus op twee verteenwoordigers geregtig. Omdat A eerste op die lys verskyn, het hy eerste aanspraak op die lysstemme. Daar word dan 3,250 stemme van die totaal lysstemme afgetrek en by A se 500 gevoeg, sodat A 'n kwota verkry en dus verkies word. Aangesien B tweede op die lys verskyn, kry hy die oorblywende 750 stemme wat sy totaal op 1,250 te staan bring. C het egter 3,000 stemme op hom verenig, en omdat hy dus meer stemme as B het, word hy verkies.⁸⁸⁾

Hierdie stelsel gee dus aan die kieser die geleentheid om vir 'n kandidaat in sy persoonlike hoedanigheid te stem.

Onderaan elke lys verskyn ook 'n aanvullende lys. Indien daar 'n vakature ontstaan, word dit deur die kandidaat wat eerste op die aanvullende lys verskyn, gevul. Die doel hiervan is om tussenverkiesings uit te skakel.⁸⁹⁾

Die Lysstelsel is in Duitsland in die verkiesing van die Reichstag gedurende 1919 tot 1933 toegepas.

87) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 94.

88) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

89) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

In Tsjeggo-Slowakye is dit sedert 1919 tot 1938 en weer sedert 1945 tot 1948 aangewend in die verkiesing van die Kamer van Afgevaardigdes en die Senaat. In Frankryk is dit aangewend in die Verkiesing van die Nasionale Vergadering in 1945 en 1946. In bogenoemde lande is daar geen keuse tussen kandidate van die onderskeie partye toegelaat nie.⁹⁰⁾

Hierdie metode is in België in die verkiesing van die Kamer van Verteenwoordigers, en 'n deel van die Senaat en Provinsiale Rade sedert 1920 toegepas. Dit is ook in Denemarke in die verkiesing van plaaslike besture sedert 1920, in Nederland in die verkiesing van die Tweede Kamer en plaaslike rade sedert 1917 en in die verkiesing van stadsrade van groot Franse stede toegepas. In hierdie lande is aan die kieser slegs een keuse binne die partylys toegelaat. In die verkiesings vir die Italiaanse Kamer van Afgevaardigdes gedurende 1946 - 1952, die plaaslike Rade van Noorweë sedert 1920, albei huise van die Parlement en plaaslike rade van Swede sedert 1909, die Eerste Kamer van Nederland sedert 1923, en die Griekse Kamer van Afgevaardigdes gedurende 1946 - 1952 waar hierdie stelsel toegepas is, is egter 'n groter keuse tussen kandidate binne 'n partylys verleen.⁹¹⁾

In die verkiesing van die Parlement van Finland sedert 1906, die Switserse Nasionale Vergadering sedert 1919, en die Kamer van Afgevaardigdes van Luxemburg sedert 1919, waar hierdie stelsel ook gebruik is, het die kieser algehele vrye keuse geniet en was nie

90) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 236 vir al die voorbeelde hier genoem.

91) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 237 vir alle voorbeelde hier genoem.

gebind aan kandidate van een partylys nie.⁹²⁾

(2) Die enkel-oordraagbare stem

Die lysstelsels onder proporsionele verteenwoordiging is daarop ingestel om aan partye setels toe te kenmet verhouding tot hulle sterkte. Die stelsel van die enkel-oordraagbare stem is minder bekommerd oor die lotgevalle van partye, en wil groter vryhede aan die kieser verleen.⁹³⁾ „The system is designed to make every vote as effective as possible, whether used to support a party or not The object of the single transferable vote is to enable each citizen to take part as freely and as fully as possible in the selection of his own representative, in the belief that this is the essence of true democracy.“⁹⁴⁾

Hierdie metode is deur Andrae van Denemarke in 1855 en in 1857 onafhanklik hiervan deur Thomas Hare in Engeland uitgevind.⁹⁵⁾ Hiervolgens besit elke kieser slegs een stem.⁹⁶⁾ Die kieser bring sy stem uit deur die syfer 1 agter die naam van sy eerste keuse te plaas. Hy is ook geregtig om tweede, derde ens. keuses aan te dui, indien sy eerste keuse nie verkies sou word nie. 'n Kieser kan met ander woorde net soveel keuses aandui as wat daar kandidate is, deur eenvoudig die syfers 1,2,3,4 ens. agter die name van die kandidate volgens sy voorkeur te plaas. Wanneer die stemme getel word, word die stembriefies verdeel volgens die eerste keuses daarop aangedui, waarna die totale aantal stemme uitgebring, bereken word. Hierna word die kwota wat

92) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 238.

93) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 98.

94) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.

95) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 101.

96) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., t.a.p.; Humphreys J.H., a.w., bls. 135.

elke kandidaat nodig het om verkies te word bepaal.⁹⁷⁾

Volgens die metode van Hare is die kwota as volg bepaal:⁹⁸⁾

$$\text{Hare-Kwota} = \frac{\text{totale stemme}}{\text{totale vakatures}}$$

Daar is egter gevind dat dit nie die kleinste getal stemme is wat 'n kandidaat nodig het om verkies te word nie, en daarom is die Droop-kwota aanvaar.⁹⁹⁾

$$\text{Droop-Kwota} = \frac{\text{Totale aantal stemme}}{\text{Totale aantal vakatures} + 1} + 1$$

Al die kandidate wat met die eerste telling 'n kwota verkry, word verkose verklaar. Indien geen kandidaat 'n kwota verkry nie, word die kandidaat met die kleinste aantal stemme weggelaat, en sy stemme oorgedra na die tweede keuses daarop aangedui. Wanneer 'n kandidaat egter meer stemme kry as die kwota, word die surplus eers oorgedra, alvorens die kandidaat met die kleinste aantal stemme weggelaat word. Hierdie proses word herhaal totdat al die vakatures gevul is.¹⁰⁰⁾ Hiervolgens word daar geen stemme verkwis nie, en het alle stemme 'n gelyke kieswaarde.¹⁰¹⁾ Voorts het 'n kieser die geleentheid om voorkeur aan individuele kandidate te verleen.¹⁰²⁾

Dit is hoofsaaklik toegepas in die verkiesing van albei Huise van die Parlement sedert 1922, en alle plaaslike rade sedert 1919 van die Ierse Republiek.

97) Vgl. Humphreys J.H., a.w., t.a.p.; Lakeman & Lambert, a.w., bls. 101; P.R. Pamphlet No. I, A Plea for Real Representation, December 1910.

98) Sien Lakeman & Lambert, a.w., bls. 129.

99) Sien Lakeman & Lambert, a.w., bls. 105 en 129; Humphreys J.H., a.w., bls. 137.

100) Vgl. P.R. Pamphlet No. I, a.w.; Lakeman & Lambert, a.w., bls. 105 - 108; Humphreys J.H., a.w., bls. 139.

101) Vgl. Hallett G.H., a.w., bls. 58: "First of all, it makes every vote count."

102) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 131: "It allows the voter full freedom to express his preferences for individual candidates, either with or without regard to those candidates' party affiliations."

In Engeland is dit veral aangewend in die verkiesing van verskeie komitees en besture van nie-staatlike instansies. In Kanada word dit aangewend in die verkiesing van 'n paar provinsiale- en stadsrade. In Australië word dit sedert 1949 in die verkiesing van die Senaat toegepas, terwyl dit in die provinsie Nieu-Suid-Wallis sedert 1932 aangewend is om die Hoër Huis te verkies.¹⁰³⁾ Hierdie stelsel word ook sedert 1921 in die verkiesing van die Senaat en Wetgewende Vergadering van Malta, en sedert 1950 in die verkiesing van die Wetgewende Raad van Gibraltar aangewend.¹⁰⁴⁾ In Suid-Afrika is hierdie stelsel sedert 1910 tot 1955 toegepas in die verkiesing van die Senaat en word nog steeds toegepas in die verkiesing van die Uitvoerende Komitees.¹⁰⁵⁾

D. GEMENGDE STELSELS

Behalwe die voorgenoemde stelsels word daar nog verskillende gemengde stelsels in sommige lande aangetref. Die belangrikste van hierdie stelsels is die bonusstelsel en die stelsels van groepsverteenvoording en beroepsverteenvoording. Groepsverteenvoording word veral aangetref in lande met veelrassige bevolkings.

(1) Die bonusstelsel

Hierdie stelsel word in Griekeland aangetref en staan ook bekend as „Reinforced Proportional Representation.”¹⁰⁶⁾

Onder hierdie stelsel word die setels in die eerste verdeling proporsioneel tussen die verskillende partye verdeel, terwyl die setels wat nie op hierdie

103) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 238 - 239 vir alle voorbeelde hier genoem.

104) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 239.

105) Suid-Afrika Wet van 1910, Art. 134.

106) Vgl. Ministry of the Prime Ministers' Office: The New Electoral Law (Law No. 3822 of March, 29/31, 1958) Athens, Greece of April 8, 1958, bls. 1.

wyse aan 'n party toegesê is nie, slegs tussen die twee partye verdeel word wat die hoogste aantal stemme ontvang het. Die tweede verdeling vind ook proporsioneel plaas. Die doel van hierdie stelsel is om partyversplintering, wat die vorming van 'n stabiele regering bemoeilik, te voorkom.¹⁰⁷⁾

Volgens hierdie stelsel word Griekeland in 55 kiesafdelings verdeel waarvan die aantal verteenwoordigers wissel van 1 tot 16 afgevaardigdes.¹⁰⁸⁾ Die aantal afgevaardigdes wat aan elke party toegesê word, word as volg bereken:

(i) Eerste verdeling

In die eerste verdeling van die aantal afgevaardigdes in elk van die 55 kiesafdelings, word die totale aantal stemme uitgebring, verdeel deur die aantal vakaatures in die betrokke kiesafdeling. Dit word dan die kwota genoem, en vir elke aantal stemme, wat 'n party ontvang het, wat gelyk is aan die kwota, kry hy een verteenwoordiger. Veronderstel dat in 'n kiesafdeling met vyf verteenwoordigers is die totale aantal stemme uitgebring 98,355. Dan is die kwota 19,671. Indien daar vier partye was wat in die verkiesing meegeding het, en dat elk die volgende aantal stemme ontvang het:

Party A	42,783
Party B	27,612
Party C	20,118
Party D	7,842

107) Vgl. The New Electoral Law, a.w., t.a.p.: "The object aimed at in this manner is to avert the disintegration of the country's political forces into a multitude of small parties, whose existence would render difficult the formation of a stable government, and this is achieved by sharing out the seats of the 2nd allocation - which generally exceed one third of the total - among two or three parties as a rule, which parties have gained the support of the vast majority of the electorate."

108) Vgl. The New Electoral Law., a.w., bls. 2.

dan sou in hierdie geval party A twee verteenwoordigers, party B een en party C een verteenwoordiger verkry. Party D ontvang geen setels nie. Een vakature bly oor om deur die tweede verdeling gevul te word.¹⁰⁹⁾

In die geval van 'n enkellid-kiesafdeling word die kwota bereken deur die aantal stemme deur twee te verdeel. Die vakature word dan gevul op dieselfde wyse as hierbo genoem.¹¹⁰⁾

(ii) Die tweede verdeling

Vir die verdeling van die oorblywende setels onder die tweede verdeling, is Griekeland in nege groot kies-distrikte verdeel.¹¹¹⁾ Alleen enkel-partye op wie 25 persent en koalisie-partye bestaande uit twee partye op wie 35 persent van die totale aantal stemme uitgebring is, kan aan die tweede verdeling deelneem. Indien koalisie-partye uit drie en meer partye bestaan, moes hulle 40 persent van die stemme ontvang het om in die tweede verdeling te kan deelneem.¹¹²⁾

Die wet maak egter voorsiening daarvoor dat, indien slegs een party of koalisie-partye die vereiste persentasie stemme behaal het, al die oorblywende setels nie aan hierdie party alleen toegeken word nie, maar dat die party met die tweede meeste stemme ook aan hierdie verdeling kan deelneem. Daar moet dus ten minste twee partye aan die tweede verdeling van setels deelneem.¹¹³⁾ Om vas te stel watter party of koalisie-partye die tweede meeste stemme behaal het, word die

109) Vgl. The New Electoral Law, a.w., bls. 3.

110) The New Electoral Law, a.w., t.a.p.

111) The New Electoral Law, a.w., t.a.p.

112) The New Electoral Law, a.w., bls. 4.

113) Vgl. The New Electoral Law, a.w., t.a.p.: "However, the law does foresee that at least two parties or coalitions of parties should participate in the second allocation of seats."

totale aantal stemme wat 'n koalisie-party ontvang het, verdeel deur die aantal partye waaruit hy bestaan. Indien hierdie resultaat minder is as die persentasie stemme wat 'n enkel-party ontvang het, dan sal die enkel-party aan die tweede verdeling deelneem. Is dit egter groter as die van die enkel-party met die hoogste persentasie stemme, dan neem die koalisie-partye aan die tweede verdeling deel.¹¹⁴⁾

Veronderstel dat drie enkel-partye en twee koalisie-partye aan 'n verkiesing deelgeneem het, en dat die persentasie stemme as volg is:

Party A	:	32%
Party B	:	21%
Party C	:	15%
Koalisie D	:	24%
Koalisie E	:	8%

In hierdie geval sal Partye A en B aan die tweede verdeling van die oorblywende setels deelneem, alhoewel party B in gebreke gebly het om aan die vereiste 25% van die totale aantal stemme uitbring te voldoen, want sy persentasie is hoër as elk van die partye waaruit koalisie-party D bestaan, aangesien die gemiddelde persentasie van laasgenoemde geval slegs 12% is.

Indien die persentasie stemme egter as volg was, nl. Party A = 26%, Party B = 14%, Party C = 12%, koalisie D (2 partye) = 30% en koalisie E (3 partye) = 18%, sou Party A en koalisie D aan die tweede verdeling deelgeneem het. In die geval van koalisie D word dit veronderstel dat elkeen van die twee partye waaruit hy bestaan 15% van die stemme verkry het, wat hoër is as die 14% van Party B.

114) Vgl. The New Electoral Law, a.w., t.a.p.

Nadat bepaal is watter twee of meer partye of koalisie-partye aan die tweede verdeling sal deelneem, word die oorblywende setels op die volgende basis verdeel:

Die totale aantal stemme wat elk van die partye of koalisie van partye verkry het, word bymekaar getel. Die totaal word dan verdeel deur die aantal oorblywende setels in 'n betrokke stembestreek om die kwota te bepaal. Elke party ontvang dan soveel verteenwoordigers as die aantal kere wat die kwota in sy totale aantal stemme ingedeel kan word. Indien daar nog 'n vakature oorbly, word dit toegesê aan die grootste enkel-party wat aan die tweede verdeling deelneem. Indien daar egter geen enkel-party is wat aan die tweede verdeling deelneem nie, gaan dit na die grootste koalisie-party.¹¹⁵⁾

Ter verduideliking: Laat ons veronderstel dat in 'n bepaalde stembestreek daar 9 vakatures is wat nie deur die eerste verdeling gevul is nie, en wat dus deur die tweede verdeling gevul moet word, en dat slegs twee partye aan die verdeling deelneem. Indien die gesamentlike totale aantal stemme wat die twee partye verkry het 168,487 stemme is, dan sal die kwota 18,720 wees. Indien Party A 72,120 en Party B 96,367 stemme elk verkry het, sal Party A dus 3 en Party B 5 verteenwoordigers verkry. Daar bly dus nog een vakature oop om gevul te word. Indien albei enkel-partye is, sal die vakature deur Party B gevul word. Indien laasgenoemde egter 'n koalisie van partye is, word die vakature deur Party A gevul.

Die Griekse verkiesingswet maak egter ook voorsiening om 'n koalisie van partye te verhoed om as 'n

115) Vgl. The New Electoral Law, a.w., bls. 5.

enkel-party aan 'n verkiesing deel te neem.¹¹⁶⁾ 'n Soortgelyke stelsel word ook in Duitsland aangetref.¹¹⁷⁾

(2) Groepsverteenwoordiging

Baie tyd en aandag word vandag in veelrassige state of kolonies in Afrika bestee om 'n verkiesingsmetode te ontwerp wat billike verteenwoordiging aan alle rasse, wat verskil in getalsterkte en beskawingsontwikkeling, sal verseker. Aan die eenkant is daar die eis van die revolusionêre demokrasie vir algemene stemreg, terwyl die konserwatiewe rigting aan die anderkant vrees dat indien algemene stemreg toegestaan word, die regering deur 'n ongeletterde en onmondige massa gemonopoliseer sal word.¹¹⁸⁾

Die Koloniale Kantoor in London is egter ten gunste van groepsverteenwoordiging in die gebiede, soos Kenia, wat onder hom resorteer. Deur groepsverteenwoordiging of „Communal representation" word verstaan dat 'n vasgestelde aantal verteenwoordigers aan elke bevolkingsgroep toegesê word. Die wyse waarop al die verteenwoordigers aangewys word, varieer egter grootliks.¹¹⁹⁾ Sommige word deur die Goewerneur benoem, terwyl die blanke bevolkingsgroep sy verteenwoordigers self kies. Die naturellevteenwoordigers word egter op 'n indirekte wyse verkies. Elke naturellestat stuur afgevaar-

116) Vgl. The New Electoral Law, a.w., t.a.p.: „The Law also includes provisions whose purpose is to bar a coalition of several parties posing as a single party."

117) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 96.

118) Vgl. The Times: British Colonies Review, Second Quarter, 1957, London, bls. 2.: „All are concerned with giving fair representation to races which are unequal in numbers and at unequal stages of development. On the one hand is the African's demand for universal suffrage. On the other hand the Europeans dread of being swamped by an illiterate mass electorate."

119) The Times, a.w., t.a.p.

digdes uit sy geledere na 'n provinsiale kieskollege. Elkeen van die provinsiale kieskolleges vaardig dan weer van hulle lede na 'n hoër kollege af. Laasgenoemde kies dan die persone wat die naturelle in die Wetgewende Raad sal verteenwoordig. Dit is belangrik om hier op te merk dat die naturelle nie deur blankes nie, maar deur hulle eie mense verteenwoordig word. Hierdie stelsel is egter nie baie populêr onder die naturelle nie, daar hulle meen dat dit te veel gesag aan die stamhoofde bied om die uitslae te beïnvloed.¹²⁰⁾

In Kenia is met die vorige verkiesing 'n nuwe verkiesingstelsel, gebaseer op die aanbevelings van Coutts, ingevoer. Volgens hierdie stelsel is die naturelle-verteenwoordigers direk deur die naturelle self verkies deur middel van 'n geheime stembrief.¹²¹⁾ Stemreg is toegeken volgens 'n puntestelsel, gebaseer op die kieser se ekonomiese posisie, onderwysopleiding en die diens wat hy aan die gemeenskap lewer. 'n Minimum standaard word vereis in die verkryging van stemreg. Indien 'n persoon egter genoegsame punte behaal, kan hy tot drie stemme verkry. Die doel hiervan is om groter mate van verantwoordelikheid op die meer ontwikkelde naturel te plaas.¹²²⁾ Dit is 'n oud-liberale metode wat ook nageleef het in die idee van universiteitsetels in Engeland.

In Suid-Rhodesië is stemreg gebaseer op die tradisionele gemeenskaplike kieserslys, dit wil sê dat alle kiesers vir dieselfde kandidaat stem. Die kandidate is egter almal blankes. Die stemregvereistes is egter so hoog dat slegs 'n geringe aantal naturelle

120) Vgl. The Times, a.w., t.a.p.
 121) Vgl. The Times, a.w., t.a.p.
 122) Vgl. The Times, a.w., t.a.p.

dit kan verkry.¹²³⁾

In die Federasie van Sentraal-Afrika word die verteenwoordigers vir elke staat gekies volgens die metode wat in daardie staat in gebruik was voor 1953. Daar is egter aanbeveel dat die stemreg op 'n basis bekend as „fractional franchise" geplaas moet word. Hierdeur word die kiesers in twee groepe verdeel, naamlik die gewone kiesers en spesiale kiesers. Die totale aantal spesiale stemme sal egter nie meer tel as die helfte van die aantal gewone stemme nie.¹²⁴⁾ Die stemregkwalifikasies vir die gewone stem is veel hoër as dié vir die spesiale stem, met die gevolg dat kiesers onder eersgenoemde in die meerderheid is.

(3) Beroepsverteenwoordig

In Spanje en Portugal word beroeps- of korporatiewe verteenwoordiging aangetref. Die Spaanse Cartes word gekenmerk deur sy heterogene samestelling, wat sowel organiese (huismanskiesreg vir plaaslike rade) as beroepsverteenwoordigend is. Sy lede bestaan uit Ministers, Nasionale Raadslede, president van die Raad van State, Hooggeregshof, militêre hof, burgermeesters van 50 provinsiale hoofstede, presidente van universiteite en institute. Die Candillo benoem ook 50 lede vanweë hulle kerklike, administratiewe, militêre of openbare status. Die orige lede word as volg gekies:

- (i) Een elk deur die munisipaliteite en provinsiale deputasies.
- (ii) Twee elk deur die koninklike akademies van die Spaanse Instituut.
- (iii) Twee deur die Raad vir wetenskaplike navorsing.

123) Vgl. The Times, a.w., t.a.p.

124) Vgl. The Times, a.w., t.a.p.

- (iv) Twee deur die Balie.
- (v) Twee deur die mediese professie.
- (vi) Een elk deur aptekers, vec-artse, argitekthe, gegradueerdes en prokureurs.
- (vii) Drie elk deur die offisiële kamers van koop-handel.
- (viii) Een-derde van die totale ledetal van die Cartes word deur die Nasionale Sindikate gekies.¹²⁵⁾

Die stelsel van Portugal wyk in 'n mindere of meerdere mate van bogenoemde patroon af. Die gilde-sosialistiese metode is ook hierop gebaseer. In Suid-Afrika is die gedagte van korporatiewe verteenwoordiging ook aangetref. Dit is veral aangebied deur die Ossewa-Brandwag, Gryshemde van Weichardt en andere.¹²⁶⁾ Met die neerlaag van Hitler en Mussolini het die belangstelling hierin vervaag sodat dit uiteindelik verdwyn het.

E. SAMEVATTING

In voorafgaande het ons kortliks gelet op die verskillende stelsels van verteenwoordiging wat vandag in die verskillende state van die wêreld aangetref word. Uit hierdie studie sien ons veral twee hoofrigtings met mekaar wedywer in die praktyk van state. In die Angelsaksiese wêreld tref ons die meerderheidstelsel met enkellid-kiesafdelings aan. Op die vasteland van Europa is proporsionele verteenwoordiging meer populêr. In Afrika is 'n nuwe rigting, naamlik groepsverteenvoording (n probleem wat tans baie aktueel is) besig om te ontwikkel. Hieraan sal beslis aandag geskenk kan word, hoewel dit vir ons tans onmoontlik is, gesien die

125) Sien Wessels F.J.H., Korporatiewe, Staatsleer-diktaat, U.O.V.S., Bloemfontein, bls. 26 e.v.

126) Sien Wessels F.J.H., a.w., bls 29 e.v.

bestek van ons taak.

Beroeps- of korporatiewe verteenwoordiging het ook sy intog gemaak, en Suid-Afrika het reeds daarmee kennis gemaak. Waar ons studie ons tot Suid-Afrika beperk, sal ons in die volgende hoofstukke die historiese ontwikkeling van stelsels van verteenwoordiging hier te lande nader ondersoek. Daarna sal die faktiese resultate van meerderheids- en proporsionele verteenwoordiging ontleed word. Uiteindelik sal ons eie prinsipiële beoordeling ons verplig tot stellingname ten opsigte van die stelsels in Suid-Afrika.

HOOFSTUK II

h HISTORIESE OORSIG VAN DIE STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN SUID-AFRIKA (1652 - 1910)

Om die ontstaan en ontwikkeling van die twee rigtings van verteenwoordiging, naamlik meerderheidsverteenvoordiging en proporsionele verteenwoordiging wat hulle dwarsdeur die geskiedenis van die Unie van Suid-Afrika openbaar, te verstaan, is h historiese perspektief noodsaaklik, ook van die toestande voor Unie. Aangesien daar geen eenvormige wyse van verteenwoordiging in die verskillende provinsies bestaan het nie, sal ons elk van die onderskeie provinsies afsonderlik moet bespreek, met die oog op deurlopende tendense.

Direkte verteenwoordiging op sentrale wetgewende liggame is in die Kaapkolonie eers sedert 1853 toegestaan.¹⁾ Voor hierdie datum is alle burgerverteenvoordigers deur die Goewerneys benoem. Wat plaaslike bestuur betref, is direkte verteenwoordiging sedert 1836 aan die burgers toegestaan.²⁾

In die Boere-republieke is die lede van die verskillende bestuursliggame sedert die Groot Trek deur die bevolking self gekies. Dit is egter nodig dat ons die ontwikkeling van die stelsels van verteenwoordiging in Suid-Afrika vooraf nader sal ontleed.

A. STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN DIE KAAPKOLONIE

Wat die ontwikkeling van die wyse van verteenwoordiging aan die Kaap betref, kan dit in twee tydperke ingedeel word, naamlik bestuursvorme onder Nederlandse bestuur (1652 - 1806) en dié onder Britse bestuur,

1) Cape of Good Hope Constitution Ordinance van 1853.
2) Ordonnansie 9 van 1836.

(1806 - 1910).

(1) Bestuursvorme aan die Kaap onder Nederlandse Bestuur (1652 - 1806)

Dit is oorbekend dat die doel van Jan van Riebeeck se sending na die suidpunt van Afrika nie 'n volksplanting was nie, maar wel 'n handelsnedersetting. Die eerste blankes aan die Kaap was dan ook almal amptenare van die Nederlands - Oos-Indiese Kompanjie, en daarom was daar by die samestelling van die eerste bestuursliggaam, naamlik die Politieke Raad, geen sprake van burger-verteenvoordinging nie. Die Raad is dan ook saamgestel uit die vyf mees senior amptenare aan die Kaap, naamlik die Kommandeur, die sekunde, die sersant, die boekhouer en die sekretaris.³⁾

As die burgery van die Kaap sy eerste skamele begin kry in die vryburgers van 1657, het die samestelling van die blanke gemeenskap aan die Kaap geheel-en-al 'n verandering ondergaan.⁴⁾ Mettertyd sou die samestelling van die Politieke Raad dus ook gewysig moes word om die burgery in ag te neem ten opsigte van segenskap, veral wanneer sake rakende hulle belange bespreek word. Om aan hierdie behoefte te voldoen, is voorsiening vir 'n Burgerraad gemaak. Aanvanklik het die Burgerraad sitting op die Politieke Raad geneem, slegs wanneer dit as geregshof optree.⁵⁾ Die eerste

3) Vgl. Van der Walt A.J.H., Wiid J.A. en Geyer A.L.: Geskiedenis van Suid-Afrika, Deel II, Nasionale Boekhandel Beperk, Kaapstad, 1955, bls. 27; Gie S.F.N.: Geskiedenis van Suid-Afrika, Deel I, Pro Ecclesia-Drukkery, Stellenbosch, 1928, bls. 79.

4) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 27; Gie S.F.N., a.w., bls. 71; Walker Eric A.: A History of South Africa, Longmans, Green & Co., London, 1939, bls. 39.

5) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, Deel II, a.w., bls. 28; Gie S.F.N., a.w., bls. 80.

vryburger wat op die Burgerraad sitting geneem het, was S.J. Botma. In 1658 is hy herbenoem en naas hom ook Hendrik Boom.⁶⁾ Die instelling van die Burgerraad is belangrik, maar die burgers wat op die raad gedien het, is deur die Goewerneur aangestel en nie deur die vryburgers self gekies nie,⁷⁾ en is daarom nog nie as stelsel van verteenwoordiging hoog aan te slaan nie.

Alhoewel die burgers en amptenare herhaaldelik gebots het, was dit oor ekonomiese aangeleenthede en nie oor konstitusionele sake nie. Tot en met 1779 was daar by die burgers nog geen georganiseerde strewe na konstitusionele regte aanwesig nie. As gevolg van die ontevredenheid ten tyde van Goewerneur van Plettenberg, sou in die burgermemorie van 1779 vir die eerste keer op grondwetlike hervorminge aangedring word. Die Here XVII is deur die burgers versoek dat hulle deur sewe burgerrade op die Politieke Raad, wanneer burgerlike aangeleenthede bespreek word, verteenwoordig moet word. Die burgerrade moes saamgestel word deur „vrye nominasies“ en vrye verkiesings in alle burgerlike kolleges.⁸⁾ Hoewel hieraan nie voldoen is nie,⁹⁾ is die toegewing tog gemaak dat die burgerlike verteenwoordiging op die Raad van Justisie vermeerder is.¹⁰⁾

6) Vgl. Gie S.F.N., a.w., t.a.p.

7) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 28; Gie S.F.N., a.w., bls. 80.

8) Vgl. Beyers C.: Die Kaapse Patriotte, Juta & Kie. Beperk, Kaapstad, 1929, bls. 29: „Dat in alle burgerlijke Collegien een vrije verkiesing sal mogen plaats hebben, en bij het afgaan der Leden, als meede bij opengevallene Plaatsen weder anderen in derselver plaats genomineert en aangesteld zulle mogen worden, met approbatie van den Edele Heer Gouverneur en regeerende Burger-Raaden.“ Sien ook Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 30; Gie, S.F.N., a.w., bls. 208.

9) Vgl. Beyers C., a.w., bls. 49: „Met betrekking tot die versoek van die petitionarisse om vrije verkiesinge in alle burgerlijke kollegies, word beslote om die saak op die ou voet te laat.“ Sien ook Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 30.

10) Vgl. Beyers C., a.w., bls. 47.

Alle burgerrade is deur 'n ko-opsiestelsel aangewys; 'n stelsel waarby die burgers aan die Politieke Raad 'n lys van name voorgelê het en waaruit die nodige persone op die Burgerraad aangewys is.¹¹⁾ Die stelsel is van besondere belang in soverre dat die burgers hierdeur seggenskap verkry het in die aanstelling van hulle verteenwoordigers. Alhoewel hulle nie direk hulle verteenwoordigers kon aanwys nie, het hulle tog op 'n indirekte wyse bepaal deur wie hulle verteenwoordig sou word.

Met die stigting van nuwe distrikte is groter plaaslike bestuur aan die burgers toegestaan deur die invoering van die hof van Heemrade, wat uit burgers van die plaaslike gemeenskap bestaan het.¹²⁾ Wel is die heemrade nie deur die burgers self gekies nie, maar ook deur die Politieke Raad deur middel van die ko-opsiestelsel aangewys.¹³⁾

Dit tref ons dan dat onder die Nederlandse bewind die verteenwoordigers van die burgers op oopenbare liggame nie in die laaste instansie deur hulself gekies is nie. Nietemin bly die benoeming van burgerrade deur die Politieke Raad by wyse van koöpsie ons eerste belangrike stelsel van verteenwoordiging.

11) Vgl. Theal George M'Call: History of South Africa, Vol. I, Swan Sonnenschein & Co. Ltd., London, 1897, bls. 86 - 87: "When the time arrived to elect a burgher councillor, the freemen were called upon to nominate some of their number, from whom a choice would be made by the council of policy." Sien ook Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 34 - 35.

12) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 38; Venter P.J.: Landdros en Heemrade, Argiefjaarboek 1940, Deel II, Cape Times Ltd., Kaapstad, 1940, bls. 8.

13) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 34 - 35.

Die rede waarom die Kompanje nie bereid was om konstitusionele toegewings aan die burgers te maak nie, was daarin geleë dat die Nederlands-Oos-Indiese Kompanje 'n handelsonderneming was, wat daarop ingestel was om sy winste te vermeerder, en dus nie geneig was om aandag aan konstitusionele oorweginge te skenk nie, uit vrees dat dit sy magte en verantwoordelikhede aan die Kaap te veel sou uitbrei, met gevolglike addisionele uitgawes.¹⁴⁾

Die invloede van die Amerikaanse Vryheidsoorlog van 1775 - 1783 en die rewolusionêre idees wat deur die Franse Revolusie na vore gebring is, sou ook geleidelik deurwerk na Suid-Afrika, waardeur groter konstitusionele toegewings deur die burgers geëis word.¹⁵⁾ In Februarie 1795 het die inwoners van Graaff-Reinet in opstand teen die regering gekom. Die landdros, Maynier, is verplig om die distrik te verlaat, waarna hulle hul eie ampsdraers gekies het. In Swellendam het die burgers hulle voorbeeld gevolg en ook 'n republiek uitgeroep met 'n eie gekose „Nasionale Vergadering.“¹⁶⁾ Die wyse waarop die burgers hulle verteenwoordigers gekies het, is nie bekend nie. Dit kan egter sonder twyfel aanvaar word dat dit met 'n meerderheid van stemme geskied het. So tref ons dan by die republieke van Swellendam en Graaff-Reinet die eerste vrye verkiesings in Suid-Afrika aan.

14) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 26: „Aan die anderkant moet gedurig voor oë gehou word dat die Oos-Indiese Kompanje, soos alle handelsgenootskappe van die tyd, hoofsaaklik en veral 'n kommersiële onderneming was en dat winsbejag, en nie konstitusionele oorweginge nie, die eerste plek op die program van sy gesagvoerders ingeneem het.“

15) Vgl. Gie S.F.N., a.w., bls. 194.

16) Vgl. Walker E.A., a.w., bls. 125; Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 31; Gie S.F.N., a.w., bls. 250 - 251.

(2) Bestuursvorme onder Britse Bewind

In 1814 het die Kaap permanent in Britse hande oorgegaan. Omdat die Suez-kanaal nog nie voltooi was nie, was die Kaap vir Brittanje weens sy strategiese ligging en as vlootbasis op die seeweg na die Ooste van besondere belang. Juis hierom het die Imperiale regering strenger toesig oor die administrasie van die Kaap gehou as byvoorbeeld oor Kanada of Australië.¹⁷⁾ Konstitusionele ontwikkeling het dan ook in die Kaapkolonie, en later in Natal, langsamer plaasgevind as in die ander Britse kolonies.

Die Kaap is aanvanklik onder Kroonkolonie Bestuur geplaas, 'n stelsel waarvolgens al die politieke mag in die hande van die Goewerneur gesentraliseer was.¹⁸⁾ Weens die outokratiese regering van Lord Charles Somerset het die Britse setlaars, wat in Brittanje aan parlementêre instellinge gewoond was, alhoewel hulle geen stemreg besit het nie, in verset gekom. Hierdie opstand teen die gesag van die Goewerneur, het gelei tot die inkorting van sy mag in 1825.¹⁹⁾ Dit het verder ook daartoe gelei dat die vryheid van die pers in 1828 toegestaan is.²⁰⁾ Dit was 'n belangrike toegewing, aangesien die pers 'n noodsaaklike voorvereiste vir die vorming van die publieke opinie is.

Die magte van die Goewerneur is verder beperk

-
- 17) Vgl. Walker E.A., a.w., bls. 147: "Hence, the form of administration at the Cape was autocratic."
 18) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 50: "Maar terselfdertyd is alle bestuursmagte, militêr en burgerlik, aan die goewerneur alleen toevertrou " Vgl. ook Walker E.A., a.w., bls. 147.
 19) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 50; Walker E.A., a.w., bls. 168.
 20) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 51.

deur die instelling in 1834 van 'n Uitvoerende Raad, bestaande uit die Goewerneur en vier hoofamptenare. Daarnaas sou 'n Wetgewende Raad, bestaande uit nie meer as twaalf lede nie, optree. Alhoewel die meerderheid van die lede op die Wetgewende Raad uit burgers bestaan het, is hulle nie deur die burgers self verkies nie, maar deur die Goewerneur benoem.²¹⁾ Hierdie regeeringsvorm het voortbestaan tot 1853.²²⁾

Die toenemende drang na politieke medeseggenkap is egter reeds in 1834 verantwoord in 'n vorm van plaaslike bestuur.

(i) Plaaslike bestuur

In 1834 ontvang sir Benjamin D'Urban dan opdrag om gekose munisipale rade in die dorpe in te stel. Dit sou dien om aan die koloniste die geleentheid te bied om ondervinding in selfbestuur op te doen. Om uitvoering van hierdie opdrag te gee, is ordonnansie Nr. 9 van 1836 aangeneem.²³⁾ Die ordonnansie bepaal dat die magistraat op versoek van nie minder as 25 belastingbetalende huiseienaars 'n vergadering van alle belastingbetalende eienaars van die betrokke stad of dorp byeen kan roep om te bepaal of munisipale regulasies vir die bestuur van die betrokke dorp of stad aangeneem sal word.²⁴⁾ Indien daar by hierdie vergadering met 'n meerderheid van stemme besluit is dat munisipale regulasies wel aangeneem sal word, moes die magistraat 'n tweede vergadering belê om 'n komitee

21) Vgl. Walker E.A., a.w., bls. 174; Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 52.

22) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 57.

23) Tennant H, and Jackson E.M.; Statutes of the Cape of Good Hope, Vol. I, 1652 - 1905, Cape Times Ltd., Cape Town, 1906, bls. 201 e.v.

24) Ordonnansie Nr. 9 van 1836, Art. 1.

saam te stel wat belas sou wees met die opstel van die nodige regulasies. Die komitee sal uit soveel lede bestaan as wat die vergadering nodig mag ag. Die lede is deur die vergadering self gekies deur 'n meerderheid van stemme.²⁵⁾

Nadat die regulasies opgestel is, moes dit aan die Goewerneur vir goedkeuring voorgelê word, waarna dit dan in die Staatskoerant gepubliseer is. Sodra dit gepubliseer is, moes die magistraat weer 'n vergadering van die belastingbetalers belê, „for the election and choice of so many commissioners as shall have been specified in the said regulations to carry the same into effect; and the said commissioners for the municipality or the wards thereof respectively shall be elected by a majority of votes of such resident householders as aforesaid present at such meeting.“²⁶⁾ Artikel 48 van die ordonnansie bepaal dat elke inwoner wat 'n huis besit of huur, stemgeregtig is en dat „every such householder who shall be personally present shall have been and be entitled to one vote, and no more.“²⁷⁾

Uit hierdie artikel blyk dit nie baie duidelik of elke kieser slegs een stem ten opsigte van al die vakatures saam het nie, en of hy net soveel stemme as wat daar vakatures bestaan, besit nie. Indien hierdie artikel gelees word saam met ooreenstemmende artikels in latere wetgewing, soos byvoorbeeld die Queenstown Municipal Act en andere, is dit duidelik dat elke kieser net soveel stemme as wat daar vakatures bestaan, besit het, maar dat hy slegs een stem op 'n bepaalde kandidaat

25) Ordonnansie Nr. 9 van 1836, Art. 3, 4, 5 en 6.

26) Ordonnansie Nr. 9 van 1836, Art. 12.

27) Cape of Good Hope Statutes, Vol. I, a.o.w., bls. 215.

kan uitbring.²⁸⁾ Indien daar 'n staking van stemme is, het die voorsitter van die vergadering van huiseienaars die beslissende stem gegee.²⁹⁾

Hierdie ordonnansie was aanvanklik nie van toepassing op Kaapstad en sy onmiddellike omgewing nie, maar is eers in 1840 van toepassing gemaak. Beaufort-Wes was die eerste dorp wat munisipale bestuur onder hierdie ordonnansie in 1837 ingestel het.³⁰⁾

Die mees algemene wyse waarop die stadsrade saamgestel is, is deur die munisipale gebiede in wyke te verdeel. Elke wyk word dan deur drie of vier lede verteenwoordig. In elke wyk het elke stemgeregtigde persoon net soveel stemme gehad as wat daar vakatures was wat gevul moes word. Hy mag egter nie meer as een stem per kandidaat uitbring nie. Die verkiesing het gewoonlik per stembriefies geskied.³¹⁾ In enkele munisipaliteite, soos Grahamstad, is die hele munisipale gebied as een wyk of kiesafdeling beskou, sonder om dit in wyke te verdeel. In Grahamstad het die stadsraad uit nege lede bestaan, en wanneer verkiesings plaasvind, het elke kieser nege stemme besit met die voorbehoud dat hy slegs een stem per kandidaat mag uitbring.³²⁾ Ons tref by die eerste vrye verkiesings wat deur die regering toegestaan is, die posisie aan dat die verteenwoordigers op die stadsrade met 'n meerderheid van stemme verkies is, en dat dit op die stelsel wat vandag nog

28) Vgl. Queenstown Municipality Act (Wet Nr. 39 van 1879), Art. 21; East London Municipality Act (Wet Nr. 23 van 1880), Art. 22.

29) Ordonnansie Nr. 9 van 1836, Art. 49.

30) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 53.

31) Vgl. Queenstown Municipality Act (Wet Nr. 39 van 1879), Art. 4, 5 en 22; East London Municipality Act (Wet Nr. 23 van 1880), Art. 4, 5, 7, 22 en 23.

32) Vgl. Graham's Town Municipality Act (Wet Nr. 2 van 1888).

bekend staan as die blokstem, dui. Aangesien slegs een stem per kandidaat uitgebring mag word, was hier dus geen poging om stemme te akkumuleer nie.

Gedurende hierdie tyd het daar nog nie politieke organisasies bestaan nie. Alhoewel daar verskillende groepe of rasse was, en daar gevolglik dus ook verskille tussen die inwoners moos bestaan, het hulle hulself nog nie in partye georganiseer nie. Die optrede van die verskillende groepe was dus ook nie so gekonsolideer soos vandag nie. Indien dit wel die geval was, sou ons beslis hier kon gepraat het van 'n blokstem. In 'n geval soos Grahamstad, indien daar partye bestaan het, sou al nege lede tot daardie party wat die meeste ondersteuners gehad het, behoort het. In munisipaliteite waar daar wyke bestaan het, sou die party wat die grootste ondersteuning in 'n bepaalde wyk geniet het, al die vakatures van daardie wyk gevul het.

Die rede waarom daar op hierdie stadium nog nie politieke partye aangetref word nie, is hoofsaaklik omdat tot 1836 die burgers geen seggenskap in die bestuur van die Kolonie, hetsy sentraal of plaaslik, gehad het nie. Die persone wat vir die bestuur verantwoordelik was, was almal amptenare, en diegene wat nie amptenare was nie, is deur die regering, wat uit amptenare bestaan het, aangestel. Die gevolg was dat sedert die stigting van die Kaap die burgers daaraan gewoond was dat hulle belange deur amptenare behartig word. Gevolglik het hulle nie die behoefte aan 'n politieke organisasie gevoel nie. Aan die ander kant tref ons politieke organisasies alleen aan by gemeenskappe, wat 'n hoë mate van beskawingsontwikkeling bereik het. Tot op hierdie stadium (1836) het die inwoners van die Kaap nog nie daardie ontwikkeling bereik dat hulle, gesien

die geringe getal van die burglary, vir hulle eie bestuur verantwoordelik kon wees nie. Dit sou nog 'n hele aantal jare van ontwikkeling neem, alvorens hulle instaat sou wees om self hulle belange te behartig. Die instelling van stadsrade en vrye munisipale verkiesings was maar die eerste stap in die rigting van selfbestuur. Voor 1836 kon daar geen sprake wees van verkiesingsmetodes nie, aangesien laasgenoemde alleen ter sprake kom waar die regerende liggaam deur die burgers self gekies word.

(ii) Verteenwoordigende bestuur

Die Kaapse munisipaliteit het spoedig ná die verkryging van munisipale bestuur, begin agiteer vir meer politieke regte. Van verskeie kante is daar by die Britse regering aangedring op die toekenning van 'n verkose parlement van die Kaap.³³⁾

Die Minister van Kolonies het die Goewerneur versoek om 'n verslag oor die aangeleentheid op te stel. Die verslag is deur die Prokureur-Generaal opgestel in die vorm van 'n wetsontwerp, waarin voorsiening gemaak is vir 'n laerhuis, waarvan die lede direk deur die stemgeregtigde burgers gekies wou word, en 'n benoemde hoërhuis, bestaande uit amptenare en koloniste. Op 23 Mei 1850 het die Goewerneur 'n opdrag van die Koningin ontvang om deur die Wetgewende Raad so 'n wetsontwerp te laat opstel om aan die Koningin-in-Rade voorgelê te word vir goedkeuring.³⁴⁾ Hierdie wetsontwerp is op 3 April 1852 deur die Kaapse Wetgewende Raad aangeneem en aan die Koningin-in-Rade voorgelê, wat dit op 11 Maart 1853 goedgekeur het. Dit het

33) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 53.

34) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., t.a.p.

bekend gestaan as die „Cape of Good Hope Constitution Ordinance" en het op 1 Julie 1853 in werking getree.³⁵⁾

(a) Wetgewende Raad

Die ordonnansie het voorsiening gemaak vir 'n Wetgewende Raad bestaande uit die Hoofregter as voorsitter en 15 lede deur die stemgeregtigde burgers gekies. Vir die verkiesing van die lede van die Wetgewende Raad, is die Kaap-kolonie in twee distrikte verdeel, naamlik die Westelike Provinsie en die Oostelike Provinsie. Eersgenoemde sou ag lede en laasgenoemde sewe lede kies.³⁶⁾

Die lede van die Wetgewende Raad is in 1865 vermeerder van 15 tot 21,³⁷⁾ en tot 22 lede in 1877.³⁸⁾ Enige persoon kon hom verkiesbaar stel vir die Wetgewende Raad, indien hy 'n stemgeregtigde burger was en sy naam op die kieserslys verskyn het. Verder moes hy oor die ouderdom van 30 jaar wees en eiendom ter waarde van £2,000 besit. Om hom as kandidaat verkiesbaar te stel, moes hy skriftelik daartoe versoek word deur minstens 25 persone wat almal geregistreerde kiesers moes wees. Die name van al die kandidate word dan minstens 25 dae voor die verkiesingsdag in die Staatskoerant gepubliseer.³⁹⁾ Alleen persone wie se name op die kieserlyste verskyn, kon vir lede van die Raad stem.

Die verkiesings het gewoonlik van 8.00 v.m. tot 5.00 n.m. plaasgevind, en elke kieser het net soveel stemme gehad as wat daar vakatures was. Elke kieser was geregtig „to give at any such election one vote to

35) Tennant and Jackson, a.w., bls. 528.

36) Cape of Good Hope Constitution Ordinance 1853, Art. 2.

37) Wet Nr. 3 van 1865.

38) Wet Nr. 38 van 1877.

39) Cape of Good Hope Constitution Ordinance, Art. 33.

each of any number of candidates not exceeding the whole number of members to be elected, or to distribute, in such proportion as he may think fit, the whole number of votes which he is entitled to give among any lesser number of candidates, or to give all his votes to one candidate.⁴⁰⁾ Die eerste ag kandidate vir die Westelike Provinsie en die eerste sewe kandidate vir die Oostelike Provinsie wat die meeste aantal stemme verkry het, word dan as verkose verklaar. Aangesien h kieser geregtig was om meer as een stem op h kandidaat uit te bring, is dit baie duidelik dat ons hier te doen het met h stelsel van verteenwoordiging wat bekend staan as die kumulatiewe stem.

(b) Die Wetgewende Vergadering

In die ordonnansie is ook voorsiening gemaak vir h Wetgewende Vergadering bestaande uit 46 lede deur die stemgeregtigde kiesers gekies vir h periode van vyf jaar. Die ledetal van die Wetgewende Vergadering is gaandeweg vermeerder tot 76 lede.⁴¹⁾ Vir die verkiesing van lede van die Wetgewende Vergadering is die Kaap in 22 kiesafdelings verdeel. Elkeen van die kiesafdelings het twee lede gekies, behalwe die kiesafdeling Kaapstad-stad, wat vier lede verkies het. Elke kieser het net soveel stemme besit as wat daar vakatures was. Netsoos in die geval van die verkiesing van die Wetgewende Raad, kan elke kieser meer as een stem op h bepaalde kandidaat uitbring.⁴²⁾ Die wyse

40) Cape of Good Hope Constitution Ordinance, Art. 40.

41) Die Wetgewende Vergadering is vermeerder tot 66 lede deur Wet Nr. 3 van 1865; tot 68 deur Wet Nr. 7 van 1872; tot 72 deur Wet Nr. 39 van 1877; tot 74 deur Wet Nr. 13 van 1882; en tot 76 lede deur Wet Nr. 30 van 1887.

42) Cape of Good Hope Constitution Ordinance, Art. 40.

waarop die Wetgewende Vergadering verkies is, was dus dieselfde as in die geval van die Wetgewende Raad, naamlik deur die kumulatiewe stem.

Die Goewerneur het vir elke stemlokaal 'n kies-beampte aangestel. Die kiesbeampte moes op die verkiesingsdag sorg dra dat hy genoeg gedrukte lysste of stembriewe besit, waarop die name van die kandidate verskyn soos gepubliseer in die Staatskoerant. Die kieser moes dan in die teenwoordigheid van die kies-beampte teenoor die naam of name van die kandidate vir wie hy wil stem aandui hoeveel stemme hy aan die betrokke kandidate wil gee. Die kieser se naam het bo-aan die lys verskyn en dit moes na voltooiing deur hom onderteken word.⁴³⁾

(iii) Verantwoordelike bestuur

Met die toekenning van verantwoordelike bestuur aan die Kaap in 1872 is albei huise behou. Lede van die Wetgewende Raad sowel as die Wetgewende Vergadering is nog steeds by wyse van die kumulatiewe stem gekies.⁴⁴⁾ Die wyse van verkiesing het dus onveranderd gebly.

In 1874 is die Kaap vir die verkiesing van die Wetgewende Raad in sewe kiesafdelings verdeel, wat elkeen drie verteenwoordigers gekies het. Daar is dus weggedoen met die twee kiesdistrikte, naamlik die Westelike en Oostelike provinsies.⁴⁵⁾ Ons tref dus hier 'n neiging aan om weg te doen met die meerlid-kiesafdelings.

Gedurende 1893 is die kumulatiewe stem vir die verkiesing van lede van die Wetgewende Vergadering vervang deur die meerderheidstem. Daar is nou ook weg-

43) Cape of Good Hope Constitution Ordinance, Art. 40.

44) The Constitution Ordinance Amendment Act (Wet Nr. 1) van 1872.

45) Wet Nr. 18 van 1874, Art. 2.

gedoen met die tweelidkiesafdelings, waardeur die Kaap in enkellid-kiesafdelings verdeel is. Alle lede vir die Wetgewende Vergadering sou voortaan deur 'n meerderheid van stemme verkies word, waardeur nie meer as een stem deur die kiesers per kandidaat uitgebring kan word nie.⁴⁶⁾ Ons vind dat die neiging nou nie alleen enkellid-kiesafdelings is nie, maar ook dat meerderheidsverteenvoordiging hom hier ten sterkste openbaar. Die wyse van verteenwoordiging het vir die Wetgewende Raad egter onveranderd gebly, en lede is nog steeds deur die kumulatiewe stem-metode verkies.⁴⁷⁾ Hierdie posisie het egter bly voortbestaan tot met die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika.

Ons vind dus dat tot 1836 van die koöpsie-stelsel gebruik gemaak is om verteenwoordigers van die burgery aan te wys. Met die instelling van munisipale rade is die verteenwoordigers vir die eerste keer deur die burgery self gekies deur middel van die blokstem. Met die toekenning van verteenwoordigende bestuur in 1853 is lede vir beide huise deur die kumulatiewe stem-metode verkies. In 1893 is hierdie metode ten opsigte van die Wetgewende Vergadering egter vervang deur die meerderheidstem. Die ontwikkelingslyne van die wyse van verteenwoordiging onder die Britse bewind skei ook hier van dié onder die Boere-gemeenskappe.

B. DIE GROOT TREK

Die Groot Trek was 'n georganiseerde uittog uit

46) Vgl. Wet Nr. 16 van 1893, Art. 2: "From and after the taking effect of this Act it shall not be lawful, at any election of members of the House of Assembly for any voter in and for such Electoral Division to give to any one candidate for such election more votes than one."

47) Wet Nr. 16 van 1893.

die Kaap-kolonie van persone wat in regstoestand wou skeep wat meer in ooreenstemming met hulle demokratiese opvatting sou wees.⁴⁸⁾ Daar moet onthou word dat tot op hierdie stadium die burgers nog geen aandeel in die regering van die land gehad het nie, en hulle het ook nie beskik oor vrye verkiesings om hulle verteenwoordigers by die regering te kies nie.

In die nuwe gemeenskappe vind ons dan dat op 2 Desember 1836 'n algemene volksvergadering by Thaba'Nchu gehou is om 'n vorm van regering daar te stel. Die volksvergadering is gehou „met de mening om door eene algehele volkstem Rechters aan te stellen die voor het algemeene best en vrede zullen moeten waken, die ook tegelykertyd eene Wetgewende Lichaam zullen uitmaken.“⁴⁹⁾ Hierdie liggaam was die eerste vry-verkose volksraad in Suid-Afrika, waarvan die lede direk deur die burgers self per stembriefie gekies is.⁵⁰⁾ Ons kan dus baie duidelik die afleiding maak, veral in die lig van die grondwet van die Republiek Natalia, dat alle lede met 'n meerderheid van stemme verkies is. Ons sien dan ook dat die meerderheidstem hom by alle verkiesings van Boere-bestuursinstellings openbaar. Dit is eers wanneer die Boere-republieke deur die Engelse oorgeneem is dat die kumulatiewe stem of proporsionele verteenwoordiging met die enkel oordraagbare stem in Transvaal ter sprake kom.

Toe die geselskap van Retief by dié van Potgieter en Maritz aangesluit het, is 'n nuwe regering saamgestel.

48) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 70.

49) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., bls. 71; Thom H.B.; Die lewe van Gert Maritz, Nasionale Pers beperk, Kaapstad, 1947, bls. 106.

50) Vgl. Preller Gustav S.: Voortrekkermense, Deel II, Uit't Dagboek van Erasmus Smit, Nasionale Pers Beperk, Kaapstad, 1920, bls. 67.

Op 17 April 1837 het die verkiesing, waardeur Retief tot goewerneur en Maritz tot president van die burger-raad en tot landdros verkies is, plaasgevind. Potgieter is nie herkies nie.⁵¹⁾ Dit is hier ook weer duidelik dat die metode wat aangewend was in die verkiesing van die verskillende ampsdraers die van die meerderheidstem was.

C. STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN NATAL

(1) Die Republiek Natalia

Na die neerlaag van Dingaan is die bekende „Instruksies voor den Raad van Representaten" in 1838 aangeneem, waardeur die republiek van Natalia tot stand gekom het. Dit het voorsiening gemaak vir 'n volksraad bestaande uit 24 lede tussen die ouderdomme van 25 en 60 jaar en gekies op 'n basis van algemene stemreg.⁵²⁾

„De Leden van den Raad zullen door het Volk by meerderheid van stemmen worden gekozen, en elk persoon die 21 jaren en daarboven bereikt heeft, zal een stem in de verkiezing hebben."⁵³⁾ Dit het dus aan elke kieser slegs een stem gegee. In 1840 is dit verander, waardeur meervoudige kiesreg toegestaan is. Voortaan sou elke persoon die reg hê om vir drie persone te stem.⁵⁴⁾

Die verkiesing het egter op 'n eenvoudige wyse

- 51) Preller G.S., a.w., Deel I, Bylae I, bls. 297: Aangehaal uit die dokument wat die uiteensetting, instelling, verkiesing en optrede van die eerste Volksraad van die Voortrekkers behels en wat onderteken is deur G.M. Maritz, A.H. Potgieter, J.G.S. Bronkhorst, C.J. Liebenberg, Pieter Greyling, Daniël Kruger en S. Janse van Vuuren. Sien ook Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., Deel I, bls. 291.
- 52) Du Plessis A.J.: Die Republiek Natalia, Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, Vyfde Jaargang (1942), Deel I, Cape Times Ltd., Kaapstad, 1943, bls. 163.
- 53) Du Plessis A.J., a.w., bls. 167.
- 54) Du Plessis A.J., a.w., t.a.p.

plaasgevind. Wanneer 'n nuwe verkiesing deur die Volksraad bepaal is, moes die Landdros van Pietermaritzburg die landdroste in die ander distrikte daarvan verwittig. Hulle moes dan weer op hulle beurt die veldkornette van die verskillende wyke binne hulle distrik in kennis stel. Laasgenoemde moes dan al die stemgeregtigde burgers binne hulle wyke versoek om 'n verseëlde stembriefie aan hom te besorg. Elke stembriefie kon die name van drie persone bevat.⁵⁵⁾ Die burgers was nie verplig om vir iemand binne hulle wyk te stem nie. Al die stembriefies moes voor of op 'n bepaalde dag by die Landdros van Pietermaritzburg afgelewer word. Dit is dan deur 'n kommissie, naamlik die „Kommissie-Raad" geopen en getel. Die twee kandidate in elke wyk wat die hoogste stemme behaal het, is dan verkose verklaar. Wanneer 'n staking van stemme plaasgevind het, het die Kommissie deur die lot bepaal wie verkies sou word. Hierdie stelsel het ruimte gelaat vir onreëlmatighede, maar geen bewyse kon gevind word dat daar tydens verkiesings wanpraktyke plaasgevind het nie. Die stelsel is later weer verander, want op 16 Augustus 1844 het „De Natalier" berig dat daar in die verkiesing van daardie jaar talle stembriefies verwerp is, omdat hulle vir drie in plaas van vir een persoon gestem het.⁵⁶⁾ Daar is dus weggedoen met meerlid-kiesafdelings en enkellid-kiesafdelings is weer ingestel. Op hierdie stadium was Natal 'n Britse besitting. Toe Natal deur Brittanje van die Boere oorgeneem is, het daar 'n behoorlike gekose volksraad bestaan. Natal is in 1843 deur Brittanje oorgeneem⁵⁷⁾ en onder kroonkolonie-

55) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., Deel II, bls. 78.

56) Du Plessis A.J., a.w., bls. 167.

57) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, a.w., Deel II, bls. 78.

bestuur geplaas.

(2) Verteenwoordigende bestuur

Op 15 Julie 1856 is deur die „Royal Charter of Natal" verteenwoordigende bestuur aan die inwoners toegestaan.⁵⁸⁾ Dit het vir slegs een huis voorsiening gemaak, naamlik 'n Wetgewende Raad bestaande uit 12 gekose en vier benoemde lede.⁵⁹⁾

Indien enige persoon hom verkiesbaar wou stel, moes hy 'n geregistreerde kieser van Natal wees. Hy kon alleen 'n kandidaat in 'n kiesafdeling word, indien hy deur 10 kiesers van die betrokke kiesafdeling daartoe versoek is, en hy die versoek minstens 14 dae voor die dag van die verkiesing aangeneem het. Kieserslyste is jaarliks opgestel, en alleen persone wie se name op hierdie lysste voorkom, was geregtig om te stem. Elke kieser het een stem ten opsigte van elke vakature wat in sy kiesafdeling gevul moes word, besit. Hy mag egter nie meer as een stem per kandidaat uitbring nie. Die kandidate wat die hoogste aantal stemme verkry het, is verkose verklaar. Indien twee of meer kandidate eweveel stemme behaal het, het die kiesbe-ampte deur die lot bepaal wie verkies sou word.⁶⁰⁾ Ons het dus hier te doen met die blokstem.

(3) Verantwoordelike bestuur

In 1893 is verantwoordelike bestuur aan Natal toegestaan. Dit het voorsiening gemaak vir 'n verkose Volksraad bestaande uit 37 lede. Natal is in die volgende kiesafdelings verdeel elk met die volgende

58) Statutes of Natal 1845 - 1899, Deel II, bls. 1.

59) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, Deel II, a.w., bls. 64.

60) Statutes of Natal, Deel II, a.w., bls. 1.

aantal lede:-⁶¹⁾

<u>Kiesafdeling</u>	<u>Aantal lede</u>
Pietermaritzburg - stad	4
Pietermaritzburg - distrik	6
Durban - stad	4
Durban - distrik	3
Victoria - distrik	4
Umvoti - distrik	3
Weenen - distrik	3
Kliprivier - distrik	6
Alexandra - distrik	2
Alfred - distrik	2
	<hr/>
Totaal	37
	<hr/> <hr/>

In 1898 het die provinsie Zululand ook twee setels gekry, waardeur die ledetal van die Volksraad vermeerder is tot 39.⁶²⁾

Die wyse waarop die lede van die Volksraad verkies is, het dieselfde gebly as onder die Royal Charter van 1856, naamlik op die basis van die blokstem.

(4) Munisipale rade

Deur Ordonnansie 5 van 1847 is voorsiening gemaak vir die instelling van munisipale rade. Hierdie ordonnansie was gebaseer op Ordonnansie Nr. 9 van 1836, waardeur munisipale bestuur aan die Kaapkolonie toegestaan is, en het woordeliks daarmee ooreengestem. Stadsraadslede is derhalwe ook met 'n meerderheid van stemme gekies.⁶³⁾ Ons kry dus hier te doen met 'n verdere voortsetting van die blokstem.

61) Wet Nr. 14 van 1893.

62) Wet Nr. 10 van 1898.

63) Ordonnansie Nr. 5 van 1847 en vergelyk dit met Ordonnansie Nr. 9 van 1836 van die Kaapkolonie.

D. STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN DIE ORANJE-
VRYSTAAT

(1) Die Vrystaatse Republiek

(i) Die Volksraad

In 1854 het die Republiek van die Oranje-Vrystaat tot stand gekom. Die konstitusie het voorsiening gemaak vir 'n gekose Volksraad wat bestaan het uit een lid vir elke veldkornetskap en een lid vir elke „hoofdplaats van een district.“ „Deze Raad word gekosen bij meerderheid van stemmen door de stemgerechtigde inwoners van elke wijk en van elke hoofdplaats van een district.“⁶⁴⁾

Alle meerderjarige burgers wat in die staat gebore is; of onbelaste eiendom ter waarde van £150 besit; of eiendom waarvoor hy meer as £36 per jaar huurgeld betaal, huur; of 'n vaste jaarlikse inkomste van minstens £200 besit; of wat roerende eiendom ter waarde van £300 besit en wat langer as drie jaar in die staat woon, kon aan die verkiesing van lede van die Volksraad of vir die staatspresident deelneem.⁶⁵⁾ Die lede van die volksraad is vir 'n periode van vier jaar gekies.⁶⁶⁾

(ii) Die Staatspresident

Daar word ook voorsiening gemaak vir die verkiesing van 'n Staatspresident deur die stemgeregtigde burgers. Die Volksraad het een of meer persone as kandidate genomineer. Elke persoon wat vir die verkiesing van lede van die Volksraad stemgeregtig was, kon ook vir die Staatspresident stem. Die President is vir 'n periode van 5 jaar gekies, deur middel van 'n meerderheidstem.⁶⁷⁾

64) Artikel 6 van die konstitusie; Wetboek van die Oranje-Vrystaat, Oranjevrystaatsche Nieuwsblad-Maatschappij, Bloemfontein, 1892, bls. 12.

65) Artikel 4, O.V.S. Wetboek, a.w., t.a.p.

66) Artikel 9, O.V.S. Wetboek, a.w., bls. 13.

67) Artikel 29 en 30, O.V.S. Wetboek, a.w., bls. 15.

(iii) Veldkornette en Veldkommandante

By die Boere was dit 'n tradisionele gebruik dat hulle hul eie militêre offisiere kies. Hierdie tradisie is ook in die konstitusie behou, aangesien dit voorsiening gemaak het vir die kiesing van veldkornette en veldkommandante deur die burgers self. Alle manlike persone wat die ouderdom van 18 jaar bereik het, kon aan hierdie verkiesings deelneem.⁶⁸⁾

Die veldkornette is „door en uit de Burgers van hunne wijken bij meerderheid van stemmen gekozen“, terwyl die veldkommandante deur die burgers van hulle distrikte gekies is.⁶⁹⁾ Die veldkornette en veldkommandante moes in hulle onderskeie wyke of distrikte woonagtig wees.

Gedurende tye van oorlog het die veldkornette en veldkommandante uit hulle eie geledere 'n kommandant-generaal gekies deur 'n meerderheid van stemme.⁷⁰⁾

(iv) Die Dorpsbestuur

Die wet met betrekking tot die bestuur van dorpe en stede het voorsiening gemaak vir die instelling van munisipale rade. In elke dorp wat deur die wet toegelaat is om munisipale bestuur in te stel, moes die landdros of vrederegter sorg dat die nodige regulasies vir die daarstelling van 'n dorpsbestuur opgestel word. Die regulasies moes voorsiening maak vir die jaarlikse verkiesing van 'n bestuur, bestaande uit minstens vyf en nie meer as 9 lede nie. Die lede sou deur die stemgeregtigde „huishouders“ met 'n meerderheid van stemme gekies word.⁷¹⁾

'n Afsonderlike wet het voorsiening gemaak vir

68) Artikel 3, O.V.S. Wetboek, a.w., bls. 12.

69) Artikel 51 en 52, O.V.S. Wetboek, a.w., bls. 17.

70) Artikel 53 van die konstitusie O.V.S. Wetboek a.w., bls. 17.

71) Artikel 2 (a) van die wet oor die bestuur van Stede en Dorpe, O.V.S. Wetboek a.w., bls. 488.

die instelling van 'n stadsraad vir Bloemfontein. Dit het bepaal dat die Raad uit 10 lede sou bestaan. Om vir die stadsraad gekies te word, moes die persoon 'n huiseienaar of huurder wees wat binne die grense van die Bloemfonteinse munisipaliteit woonagtig was.

Daar moes jaarliks voor die einde van November nuwe kieserslyste van alle stemgeregtigde inwoners van Bloemfontein opgestel word, wat dan in die plaaslike koerant gepubliseer is, en by die munisipale kennisgewingbord opgeplak is. Vir die verkiesing van lede van die stadsraad is die munisipaliteit van Bloemfontein in vyf wyke verdeel, wat elkeen twee lede gekies het.

Die verkiesing van die raadslede het „geschieden door meerderheid van stemmen en door middel van stembriefen.“⁷²⁾ Indien twee of meer kandidate ewe veel stemme behaal, moes daar weer gestem word. Wanneer die stemme vir die tweede keer staak, sou die voorsitter van die byeenkoms van huiseienaars vir die verkiesings van raadslede 'n beslissende stem gee. Elke kieser het net soveel stemme besit as wat daar vakatures was, dog hy mag nie meer as een stem op 'n kandidaat uitbring nie.

Daar is ook voorsiening gemaak dat delwerye deur 'n komitee bestuur sou word. Die komitee het uit ses lede bestaan waarvan vyf lede deur die aanwesige delwers met 'n meerderheid van stemme gekies is.⁷³⁾

Toe die Vrystaat na die Anglo-Boere-Oorlog 'n Britse besitting geword het, en onder kroonkoloniebestuur geplaas is, is die munisipale stelsel behou. Die wyse waarop die stadsrade verkies is, het dieselfde gebly, naamlik dat alle lede per stembriefie met 'n meer-

72) Artikel 32 van die wet op plaaslike owerhede, O.V.S. Wetboek, a.w., bls. 496.

73) O.V.S. Wetboek, a.w., bls. 700.

derheid van stemme gekies sou word. Elke kieser het net soveel stemme besit as wat daar vakatures was, maar nie meer as een stem kon op 'n kandidaat uitbring word nie.⁷⁴⁾

(2) Verantwoordelike bestuur

In 1907 is verantwoordelike bestuur aan die Oranje-Rivier-Kolonie toegestaan. Die konstitusie het voorsiening gemaak vir 'n Wetgewende Mag wat uit 'n Wetgewende Raad en 'n Wetgewende Vergadering sou bestaan.⁷⁵⁾

(i) Die Wetgewende Raad

Die Wetgewende Raad het uit elf lede bestaan wat deur die Goewerneur-in-Rade benoem is. Na die eerste vier jaar verstreke is, kon wetgewing aangeneem word, waardeur die lede van die Wetgewende Raad gekies kon word. Die wyse waarop die verkiesings sou plaasvind, en deur wie die lede gekies sou word, asook die kwalifikasies waaraan hulle moes voldoen, sou deur die wet bepaal word. Voordat uitvoering hieraan verleen is, is die vier provinsies in die Unie van Suid-Afrika verenig.

(ii) Die Wetgewende Vergadering

Deur die konstitusie is bepaal dat die Wetgewende Vergadering uit 38 lede sou bestaan „die gekozen zullen worden door de stemgerechtigden in de kiesafdelingen Elke zoodanige afdeling zal een lid voor de Wetgewende Vergadering afvaardigen.“⁷⁶⁾

Vir die verkiesing van lede van die Wetgewende Vergadering is die kolonie in kiesafdelings verdeel. 'n Verslaggewende amptenaar is in elke kiesafdeling deur die Goewerneur aangestel, wie se plig dit was om

74) Ordonnansie Nr. 35 van 1903.

75) Statutes of the O.R.C. 1907 - 1909, bls. 1.

76) Statutes of the O.R.C. 1907 - 1909, bls. 3.

in die eerste plek nominasies te ontvang. Verder is elke kiesafdeling in stembedistrikte verdeel ten einde die verkiesings te vergemaklik. Alle verkiesings het per geslote stembriefie geskied. Wanneer die stemlokale gesluit het, moes elke voorsittende amptenaar die stembusse verseël en aan die verslaggewende amptenaar stuur. Laasgenoemde het dit dan in die teenwoordigheid van die agente van die verskillende kandidate geopen en die aantal stembriefies wat elke kandidaat ontvang het, getel. Hy het dan die kandidaat wat die hoogste aantal stemme verkry het as behoorlik verkose verklaar tot lid van die Wetgewende Vergadering vir die kiesafdeling waarin die verkiesing plaasgevind het. Indien meer as een kandidaat 'n gelyke aantal stemme ontvang het, moes die verslaggewende amptenaar deur die lot te werp, beslis watter kandidaat verkies sou word.⁷⁷⁾ Die tradisionele wyse van verkiesing in die Oranje-Vrystaat was dus enkellid-kiesafdelings met die meerderheidstem.

(iii) Skoolkommissies

In 1908 is skoolkommissies vir elke laer- of middelbare skool ingestel, wat uit minstens vyf lede en nie meer as sewe lede sou bestaan nie. Die lede van die skoolkommissies is deur die ouers, wat tydens die verkiesings een of meer kinders op die skool gehad het, gekies. Die lede is deur 'n meerderheid van stemme gekies, en elke ouer het net soveel stemme gehad as wat daar vakatures was, wat gevul moes word. Hulle kon egter nie meer as een stem op 'n kandidaat uitbring nie.⁷⁸⁾ 'n Metode wat tans nog in swang is.

77) Statutes of O.R.C., a.w., bls. 47 - 53.

78) Wet Nr. 35 van 1908.

(iv) Skoolrade

Die wet op skoolkommissies het ook voorsiening gemaak vir die instelling van skoolrade wat uit nege lede sou bestaan. Vier lede is deur die Minister van Onderwys aangestel, terwyl die orige vyf lede deur die verskillende skoolkommissies met 'n meerderheid van stemme gekies is.⁷⁹⁾

E. STELSELS VAN VERTEENWOORDIGING IN DIE
TRANSVAAL

Met die Britse anneksasie van Natal in 1843 het baie van die Trekkers wat hulle nie aan die Britse bewind wou onderwerp nie, na Transvaal verhuis. Oral waar die Trekkers hulle gevestig en republieke gevorm het, is die grondwet van Natal grootliks behou, dit wil sê ook die wyse waarop die verkiesings plaasgevind het.⁸⁰⁾ As voorbeeld behandel ons slegs:

(1) Die Volksraad van Ohrigstad

In artikel 2 van die grondwet van die Republiek van Ohrigstad is bepaal dat „de Raad zullen aan het publiek drie delen voorstellen, waaruit het publiek een deel by meerderheid van stemme als leden van de Raad kiezen kunt, en elk persoon die twaalf jaren en daarboven bereikt heeft zal een stem in de verkiezing hebben.”⁸¹⁾ Uit die grondwet van Ohrigstad en in die lig van die grondwet van die Republiek Natalia blyk dit dat elke persoon net soveel stemme besit het as die aantal lede wat gekies moes word en dat hulle nie meer as een stem op 'n bepaalde kandidaat kon uit-

79) Wet Nr. 35 van 1908.

80) Vgl. Van der Walt, Wiid en Geyer, Deel II, a.w., bls. 78.

81) Vgl. Suid-Afrikaanse Argiefstukke, Transvaal Nr. I, Cape Times Ltd., Kaapstad: Oorspronklike dokument: „Regulation en Instructien, voor den Volksraad van het volk aan Andries Orieg Stad en omliggende land“, bls. 11.

bring nie.

(2) Die Zuid-Afrikaanse Republiek

(i) President en Volksraad

Met die totstandkoming van die Z.A.R. in 1858 het die grondwet bepaal dat die President en die Uitvoerende Raad deur die stemgeregtigde burgers vir 'n periode van vyf jaar met 'n meerderheidstem verkies sou word. Met die instelling van die Tweede Volksraad in 1890 kon slegs die burgers wat stemreg in die verkiesing van lede van die Eerste Volksraad het vir die President stem.⁸²⁾ Wat lede van die Volksrade betref, is hulle ook deur die burgers met 'n meerderheid van stemme gekies, en kon daar ook nie meer as een stem op 'n kandidaat uitgebring word nie.

(ii) Krygsoffisiere

Net soos in die geval van die Vrystaatse Republiek, is die Boeretradisie in die konstitusie behou waardeur die burgers self hulle eie krygsoffisiere kies. Die assistent-veldkornette en die veldkornette is deur die stemgeregtigde burgers in hulle wyke met 'n meerderheidstem gekies. Die Kommandant-Generaal is egter deur al die burgers van die Republiek gekies, en dus nie deur die veldkornette en kommandante soos die geval was by die Vrystaatse Republiek nie.⁸³⁾

(iii) Politieke Partye

In die Z.A.R. tref ons die eienaardige verskynsel aan dat die bestaan van politieke partye nie deur die wet erken is nie. Artikel 12 van die grondwet van 1858 het bepaal dat die volkswil, nie die wil van po-

82) Vgl. Hugo M.J.: Die Stemreg-vraagstuk in die Zuid-Afrikaanse Republiek, Argiefjaarboek 1947, Cape Times Ltd., Kaapstad, bls. 5.

83) Vgl. Hugo M.J., a.w., bls. 6.

litieke magsgroepe nie, te alle tye die deurslag moet gee. In latere jare tref ons wel politieke partye of groepe in die Z.A.R. aan. Alhoewel daar nie van regeringsweë teen hierdie partye of groepe opgetree is nie, is die Volksraad van verskillende kante versoek om teen die bestaan van sulke partye op te tree.

In 1894 is deur wetgewing bepaal dat: „In geen geval zal het optreden van verkiezingscomitees by eenige verkiesing en op eenige byeenkomst geoorloofd zijn, en evenmin het besteden van geld, en het openzetten van kantiens als andersins tot het bevorderen van verkiesing van de een of ander candidaat.“⁸⁴⁾

Die rede hiervoor is dat die rewolusionêr-demokratiese opvatting van die stem, baie sterk by die Boere aanwesig was. Die volkstem is beskou as 'n koningstem. In alle piëteit het die Boere dit as 'n Godsstem beskou; en dat indien persone beïnvloed word, dit nie meer 'n vrye verkiesing is nie.⁸⁵⁾ Hierdie opvatting was alleen moontlik omdat die volk, of altans die grootste gedeelte daarvan, 'n homogene eenheid was.⁸⁶⁾

(3) Verantwoordelike bestuur

Na die Anglo-Boere-Oorlog het die Transvaal 'n Britse kolonie geword en is dit onder kroonkoloniebesteding geplaas. In 1906 het die Imperiale regering verantwoordelike bestuur aan die Kolonie toegeken. Die konstitusie het bepaal dat daar 'n Wetgewende Mag van twee Huise, naamlik 'n Wetgewende Raad en 'n Wetgewende Vergadering, sou wees.

84) Wet Nr. 3 van 1894, Art. 9.

85) Vgl. Hugo M.J., a.w., bls. 37, soos aangehaal uit die notule van die Volksraad in 1894: „Een echt Republikeinsch beginsel was het Volk heeft de Koningstem en eene vrije stem is God's stem Indien men op eene of andere wijze overgehaald werd te stemmen, was dat geene vrije verkiesing“

86) Vgl. Hugo M.J., a.w., bls. 5.

(i) Die Wetgewende Raad

Die Wetgewende Raad het uit 15 lede bestaan wat deur die Goewerncur aangestel is. Net soos in die geval van die Oranje-Rivier-Kolonie kon daar na die eerste vier jaar wetgewing vir die Wetgewende Raad aangeneem word, waardeur die lede van die Raad deur die stemgeregtigde persone verkies sou word.⁸⁷⁾ Met die toekenning van verantwoordelike bestuur aan die Transvaal het Lord Milner die stelsel van die kumulatiewe stem bepleit vir die verkiesing van die Wetgewende Raad wanneer dit h verkose liggaam sou word.⁸⁸⁾ Dit is dieselfde as dié wat by die verkiesing van die Kaapse Wetgewende Raad vanaf sy instelling tot en met Uniewording toegepas is.

Nog voordat hierdie stelsel by die verkiesing van die Wetgewende Raad in Transvaal aangewend kon word, is die Raad ontbind as gevolg van die totstandkoming van die Unie.

(ii) Die Wetgewende Vergadering

Die Wetgewende Vergadering het uit 69 lede bestaan.⁸⁹⁾ Vir die doel van die verkiesings is die kolonie in kiesafdelings verdeel, waarvan elke kiesafdeling deur een lid verteenwoordig sou word. Die lede van die Wetgewende Vergadering is deur die stemgeregtigde burgers van die verskillende kiesafdelings gekies. Elke stemgeregtigde persoon het slegs een stem besit, en die kandidaat wat die hoogste aantal stemme behaal het, is tot lid van die Wetgewende Vergadering vir die kies-

87) Joppe C. and Gey van Pittius J.H.: Statute Law of the Transvaal 1839 - 1910, Vol. III, Government Printer, Pretoria, 1911, Letters Patent, Artikel 2, bls. 1718.

88) Humphreys J.H., a.w., bls. 68.

89) Vgl. Statute Law of Transvaal a.w., Letters Patent, Art. 8, bls. 1719.

afdeling waarin die verkiesing plaasgevind het, verklaar. Wanneer daar 'n staking van stemme plaasgevind het, is deur die lot bepaal wie die vakature sou vul.⁹⁰⁾

(iii) Munisipale bestuur

Toe die Transvaal deur Brittanje oorgeneem is, is net soos in die geval van die Vrystaat, munisipale bestuur behou. Vir die verkiesing van lede van die stadsraad is die munisipaliteite in wyke verdeel waarvan elke wyk drie lede sou kies om die bepaalde wyk op die stadsraad te verteenwoordig.

Elke kieser sou net soveel stemme besit as wat daar vakatures is wat gevul moes word. Die verkiesings het per stembriefie geskied en elke kieser kon nie meer as een stem op 'n kandidaat uitbring nie. Nadat die stemme getel is sou die kandidate wat die meeste aantal stemme op hulle verenig het, verkose verklaar word.⁹¹⁾

(4) Proporsionele verteenwoordiging

Op die eerste openbare vergadering in Mei 1905 van die „Proportional Representation Society" in Engeland, na die herlewing van sy bedrywighede, het Lord Courtney in 'n kommentaar oor die Transvaalse konstitusie, wat toe juis deur Alfred Lyttelton, destydse Koloniale Sekretaris, opgestel is, daarop aangedring dat proporsionele verteenwoordiging in die konstitusie aanvaar word. Dit sou behoorlike verteenwoordiging aan minderhede in die buitelandse distrikte sowel as in Johannesburg verseker. Die voorstel is hartlik deur verskeie vooraanstaande Transvalers verwelkom. Die idee het egter nog nie genoegsaam inslag gevind om sy insluiting in die konstitusie van 1906 van Trans-

90) Regulasie 54 van bylae tot Letters Patent, Statute Law of Transvaal, a.w., bls. 1748.

91) Statute Law of Transvaal 1900 - 1906, Deel II, bls. 1748.

vaal te regverdig nie.⁹²⁾

Hierdie voorstel het egter 'n groter vertrouwdheid met die doelstellings van die Proportional Representation Society te weeg gebring, wat tot verdere erkenning van proporsionele verteenwoordiging gelei het.⁹³⁾

'n Kommissie is later deur die Regering van Transvaal benoem om die verkiesingstelsels van stadsrade in Transvaal te ondersoek. Nadat die Transvaalse Munisipale Kommissie die saak ondersoek het, het hulle hulle hulle ten gunste van munisipale verkiesings volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging uitgespreek. Die bevinding van die kommissie het daartoe gelei dat genl. Smuts, toe Koloniale Sekretaris van Transvaal, wetgewing ingedien het wat proporsionele verteenwoordiging op die munisipale verkiesings van Johannesburg en Pretoria van toepassing gemaak het. Hierdie wetgewing was gebaseer op die „Municipal Representation Bill" wat deur Lord Courtney, toe voorsitter van die Proportional Representation Society, in 1907 by die House of Lords ingedien is.⁹⁴⁾ Die Goewerneur kon die wet ook van toepassing op ander munisipaliteite maak.

Wet Nr. 23 van 1909 wat proporsionele verteenwoordiging op Johannesburg en Pretoria van toepassing gemaak het, het bepaal dat die munisipaliteite in wyke verdeel sou word wat deur eweveel lede in die stadsraad verteenwoordig sal word. Die grense van die verskillende wyke moes so afgebaken word dat dit eweveel kiesers bevat. Die aantal kiesers per wyk mag nie meer of minder as 10% van die matematische getal van gelykheid afwyk nie. Artikel 11 van die wet het be-

92) P.R. Pamphlet Nr. 12, a.w., bls. 9.

93) P.R. Pamphlet Nr. 12, a.w., bls. 9 - 10.

94) P.R. Soc.;Representation, Nr. 15, Dec., 1909, bls. 168 - 169.

paal dat: „Every election of councillors under this Act shall, whenever such an election is contested, be according to the principle of proportional representation." Die wyse waarop die verkiesings plaasgevind het, die oordra en tel van die stemme, asook die plig van die verkiesingsbeampte is volledig deur die wet omskrywe. Elke kieser het slegs een stem gehad, afgesien van die aantal vakatures wat daar bestaan het. Van die kiesers is verwag dat hulle die syfer 1 teenoor die naam van die kandidaat vir wie hulle wou stem, moes plaas. Verder kon hulle die syfers 2, of 2 en 3, of 2, 3 en 4 teenoor die name van die ander kandidate volgens hulle keuse plaas om hulle voorkeur aan te dui indien hulle eerste keuse nie verkies word nie.⁹⁵⁾ n Stembriefie is as bedorwe beskou wanneer die syfer 1 agter meer as een kandidaat se naam geplaas is; of wanneer die syfer 1 nie agter die naam van n kandidaat verskyn nie.⁹⁶⁾

Die wyse waarop die stemme oorgedra en getel is het as volg plaasgevind.

(a) Waar een persoon verkies moes word

Die verkiesingsbeampte sal al die stembriefies wat nie bedorwe is nie, verdeel volgens die eerste keuses wat daarop aangedui word. Daarna word dit getel en indien n kandidaat in hierdie stadium n volstreekte meerderheid verkry het, d.w.s. een of meer stemme meer as die helfte van die aantal stemme wat uitgebring is, word hy verkose verklaar.

Indien geen kandidaat n volstreekte meerderheid verkry het nie, word die kandidaat wat die kleinste

95) Wet Nr. 23 van 1909, Art. 13.

96) Wet Nr. 23 van 1909, Art. 14.

aantal stemme behaal het, weggelaat, en word sy oordraagbare stemme na die ander kandidate oorgedra volgens die keuse daarop aangedui. Hierdie prosedure word herhaal totdat een kandidaat 'n volstreekte meerderheid verkry het. Wanneer twee kandidate wat geëlimineer moet word, eweveel stemme het, word deur die lot bepaal watter kandidaat eerste weggelaat sal word.

(b) Wanneer meer as een persoon verkies moet word

1. Al die stembriefies wat nie bedorwe is nie, word deur die verkiesingsbeampte in verskillende groepe verdeel volgens die eerste keuses daarop aangedui, waarna die stembriefies van die verskillende groepe getel word.

2. Die totaal van al die groepe word bymekaar getel. Die groot totaal word dan deur 'n getal wat een meer is as die aantal vakatures wat gevul moet word, gedeel. By die resultaat word dan een bygevoeg, en hierdie getal is die aantal stemme wat 'n kandidaat nodig het om verkies te word. Dit word 'n kwota genoem. Die kwota word dus soos volg bereken:

$$\text{Kwota} = \frac{\text{Aantal stemme}}{\text{Aantal setels} + 1} + 1$$

3. Al die kandidate wat op hierdie stadium 'n aantal stemme het wat gelyk is aan of meer is as die kwota, word verkose verklaar.

4. Indien die aantal stemme gelyk is aan die kwota, word dit opsy gesit as afgehandel. Wanneer die aantal stemme groter is as die kwota, word die surplus na die oorblywende kandidate oorgedra. Indien meer as een kandidaat 'n surplus het, word die surplusse in volgorde van hulle grootte oorgedra. Die surplusse word deur die verkiesingsbeampte op die volgende wyse oorgedra:

(a) Al die stembriefies, wanneer dit oorspronklike stemme is, word in onoordraagbare en oordraagbare groepe verdeel. Indien die oordraagbare stemme gelyk is aan of minder is as die surplus, word dit na die volgende kandidate oorgedra volgens die keuse daarop aangedui.

(b) Indien die oordraagbare stemme egter meer is as die surplus, word hulle in sub-groepe verdeel volgens die tweede keuse daarop aangedui. Van elke sub-groep word dan die aantal stemme oorgedra volgens die verhouding van die oordraagbare stemme tot die surplus. Die getal word verkry deur die totaal van elke sub-groep met die surplus te vermenigvuldig en die totaal dan deur die aantal oordraagbare stemme te verdeel.

(c) Al die stemme wat oorgedra word na 'n volgende kandidaat, moet in 'n afsonderlike groep van die kandidaat se oorspronklike stemme gehou word.

(d) Indien die surplus-stemme wat oorgedra moet word, ontstaan uit oorgedraagde sowel as oorspronklike stemme, moet die verkiesingsbeampte die stemme van die groep wat laaste oorgedra is eerste en daarna die oorspronklike stemme soos onder (a) en (b) verduidelik, oordra.

(e) Al die stemme wat oorgedra is, word by die kandidaat se oorspronklike stemme getel, en indien hy 'n kwota verkry het, word hy as verkose verklaar.

(f) Wanneer al die surplusse oorgedra is, en daar nog vakatures bestaan wat gevul moet word, word die kandidaat wat die kleinste aantal stemme verkry het, weggelaat, en word sy oordraagbare stemme na die oorblywende kandidate oorgedra volgens die keuse daarop aangedui.

(g) Hierdie prosedure word herhaal totdat die aantal persone wat 'n kwota verkry het, gelyk is aan die aantal vakatures wat gevul moet word. ⁹⁷⁾

Hierdie wet is vir die eerste keer toegepas op die munisipale verkiesings van Johannesburg en Pretoria in November 1909. ⁹⁸⁾

Op uitnodiging van die Transvaalse regering het die ere-sekretaris van die Proportional Representation Society van London na Suid-Afrika gekom om met die verkiesingsbeampies te beraadslag en aan hulle te verduidelik wat van hulle verwag word en om aan hulle die nodige leiding te gee. ⁹⁹⁾ Dit was die eerste toepassing van proporsionele verteenwoordiging volgens die enkel-oordraagbare stem in Suid-Afrika.

Daar is egter min aandag daaraan gegee om die besonderhede en die wyse waarop dit funksioneer aan die publiek te verduidelik. Gevolglik was daar gevrees dat 'n groot aantal van die stembriefies bedorwe sou wees. Die teenoorgestelde het egter plaasgevind, aangesien in Pretoria slegs 38 uit 2,852 stembriefies bedorwe was. In Johannesburg was die getal bedorwe stembriefies egter groter, dog nie so groot as wat verwag is nie. Daar was slegs 367 uit 'n totaal van 12,155 stembriefies wat bedorwe was. ¹⁰⁰⁾

Nadat die uitslag van die verkiesing bekend was, het die Rand Daily Mail berig dat: „Both here, and in Pretoria, it may claim to have proved a success.” ¹⁰¹⁾ Die Star het verklaar dat: „Taking the most detached

97) Statute Law of Transvaal, 1909, bls. 98 - 100.

98) P.R. Pamphlet Nr. I, December, 1910, bls. 8.

99) P.R. Pamphlet Nr. 15, June, 1910, bls. 6.

100) P.R. Soc.: Representation Nr. 15, December, 1909, bls. 168 - 169.

101) Rand Daily Mail, Johannesburg, 29 Oktober 1909.

view of the division of the candidates, and of the forces behind them, we see no reason whatever to dissent from the claim that the new batch of councillors does as nearly as possible constitute a reflection of the electorate."¹⁰²⁾

Die belangrikste kenmerk wat ons in voorgaande opmerk, is dat alle Boere-instellinge dwarsdeur gekenmerk word deur meerderheidsverteenvoordiging. Hoewel meerlid-kiesafdelings aangetref is by die verkiesings van volksraadslede, het daar tog 'n neiging bestaan na enkellid-kiesafdelings waardeur geleidelik weggedoen is met meerlid-kiesafdelings. In die verkiesing van munisipale bestuur is gebruik gemaak van die blokstem met behoud van die wykstelsel.

Met die oornome van die Republieke deur Brittande is meerderheidsverteenvoordiging in die verkiesing van lede van die Wetgewende Vergaderinge behou. Die invoer van die kumulatiewe stem-metode is egter bepleit in die verkiesing van lede van die Wetgewende Rade in Transvaal en die Vrystaat, wanneer dit verkose liggame word. In Transvaal vind ons egter dat proporsionele verteenvoordiging by die verkiesing van munisipale rade in Johannesburg en Pretoria sedert 1909 ingevoer is. Daar is ook voorsiening gemaak dat hierdie stelsel ook na ander munisipaliteite uitgebrei kan word. Die faktiese posisie is dus dat meerderheidsverteenvoordiging 'n oorheersende posisie inneem, terwyl proporsionele verteenvoordiging vir die eerste keer daadwerklik sy verskyning in Suid-Afrika gemaak het. Dit is interessant om op te merk dat die strewe na

102) The Star, Johannesburg, 29 Oktober 1909.

meerderheidsverteenvoordiging deurgans by die Boere opgemerk word, terwyl Britse invloede meer en meer geneig het na, eerstens, die meerlid-kiesafdelings met die kumulatiewe stem, en later na proporsionele verteenwoording. Dit dui op groter verteenwoording aan minderhede, en bring bepaald 'n idee van verteenvoordiging na vore.

F. DIE NASIONALE KONVENSIE

Gedurende 1908 en 1909 het die Nasionale Konvensie te Durban, Kaapstad en Bloemfontein vergader ten einde 'n grondwet saam te stel waardeur die vier kolonies in een unie verenig sou word. Een van die aspekte wat die meeste bespreking en meningsverskille uitgeloek het, en amper daartoe gelei het dat die hele Konvensie skipbreuk gelei het, was die wyse waarop die verskillende liggame verkies sou word. Op 12 Oktober 1908 het die Nasionale Konvensie vir die eerste keer in Durban vergader.¹⁰³⁾

Volgens sir Edgar Walton het die voorstanders van proporsionele verteenwoording in Engeland die ondersteuning van 'n aantal vooraanstaande persone in Suid-Afrika, onder andere ook genl. Smuts, verkry. Literatuur oor die onderwerp is vooraf aan die afgevaardigdes verskaf. Die stelsel van proporsionele verteenwoording is deur 'n aantal van die afgevaardigdes met groot ywer bestudeer. Noukeurige berekenings is gemaak waarvan die resultate meer vermaaklik as waardevol was, sodat mnr. Merriman na hierdie stelsel verwys het as „one of those 'jim-jams' which were rather a pest than otherwise and the convention, it must be

103) Vgl. South African National Convention; Minutes of Proceedings, 1908 - 1909, Cape Times Ltd., Cape Town, 1911, bls. 1.

confessed rather hesitatingly, accepted the proposal."¹⁰⁴⁾

By die eerste sitting van die Nasionale Konvensie het die afgevaardigdes almal toegestem tot die aanvaarding van proporsionele verteenwoordiging vir alle verkiesings onder die nuwe voorgestelde konstitusie. Hulle was dit almal eens dat hierdie stelsel beskou kon word as „the fairest, and indeed, the only method by which the just representation of all classes of citizens could be secured."¹⁰⁵⁾ Die afgevaardigdes van Transvaal was so oortuig dat die stelsel van proporsionele verteenwoordiging die regte ding was dat, alhoewel dit nie deur die Konvensie aanvaar is nie, hulle gedetermineerd die wetgewing in Transvaal ingedien het, wat hierdie stelsel op die munisipale verkiesings van Johannesburg en Pretoria van toepassing gemaak het.¹⁰⁶⁾

(1) Die Senaat

Toe die samestelling van die Senaat onder bespreking kom, is dit algemeen aanvaar dat dit sou dien as 'n „House of Review". Die afgevaardigdes het met die instelling van die Senaat beoog om 'n liggaam in die lewe te roep „which would represent the nation as distinct from any political party, a body as free as possible from party passion or even party influence which would take a calm view and act the part of an impartial judge undisturbed by the turmoil of party strife."¹⁰⁷⁾ Dit was egter nie die algemene opvatting oor die Senaat nie, aangesien baie lede die instelling van die Senaat as 'n onnodige uitgawe en 'n

104) Walton E.H.: The Inner History of The National Convention of South Africa, Maskew Miller, Cape Town, 1912, bls. 181 - 182.

105) P.R. Representation Nr. 15, December, 1909, bls. 167.

106) P.R. Representation Nr. 14, bls. 152.

107) Walton E.H., a.w., bls. 163.

onverdraagbare oorlas beskou het. Diogene wat die eersgenoemde opvatting gehuldig het, was ver in die meerderheid en daarom is besluit om onder geen omstandigheid die Senaat deur die kiesers te laat kies nie. In die lig hiervan is die voorstel van genl. Smuts dat dit deur proporsionele verteenwoordiging verkies moes word, aangeneem. Genl. Smuts het voorgestel dat vier senatore vir elke provinsie deur die Volksraadslede en vier deur die Provinsiale Raadslede volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging gekies moes word.¹⁰⁸⁾ Die afgevaardigdes was eenparig dat die Senaat volgens proporsionele verteenwoordiging verkies moes word. Die vraag was slegs deur wie moes die Senaat verkies word. Daar is toe besluit dat die eerste 8 senatore vir elke provinsie deur die Wetgewende Raad en die Wetgewende Vergadering op 'n gesamentlike sitting gekies sou word. Daarna sou dit deur die lede van die Volksraad en die Provinsiale Raad vir elke provinsie gekies word.

(2) Die Volksraad en Provinsiale Raad

Die hele aangeleentheid wat verkiesings betref, is aanvanklik na 'n verkiesingskomitee verwys. In die verslag van die komitee wat op 4 November 1908 ingedien is, het die komitee „voorziening gemaak voor het proporsionele verkiesing op de basis van een overdraagbare stem.“¹⁰⁹⁾

Vir die verkiesing van die Volksraad het genl. Smuts voorgestel dat: „The various electoral laws of the Colonies shall, until altered by the Parliament, continue to apply mutatis mutandis to electors for

108) Minutes of the Nat. Conv., a.w., bls. 33.

109) Preller J.F. Die Konvensie-Dagboek van sy Edel-agbare Francois Stephanus Malan (1908 - 1909), Van Riebeeck-Vereniging, Kaapstad, 1951, bls. 74.

the House of Assembly in the corresponding Provinces, subject to the application of the principal of proportional representation."¹¹⁰⁾

In sy verslag oor die samestelling van die Volksraad wat die Verkiesingskomitee op 4 November ingedien het, het hy aanbeveel dat die aantal lede wat deur elke kiesafdeling verkies moes word, uit drie of meer lede moet bestaan, behalwe in die gevalle waar die afbakeningskommissies ten gunste is van 'n kleiner getal in dun bevolkte gebiede. Verder het hy aanbeveel dat lede van die Volksraad verkies moes word volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem. Die regulasies in verband met die metode van stemming, die oordra en tel van stemme, sou deur die Goewerneur-Generaal opgestel word.¹¹¹⁾ Hierdie voorstel is algemeen deur die Nasionale Konvensie aanvaar.

Dit is ook sonder enige teenstand aanvaar dat die Provinsiale Rade en Uitvoerende Komitees volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel oordraagbare stem gekies sou word.

Tydens die sittings van die Nasionale Konvensie te Durban en Kaapstad is dikwels na proporsionele verteenwoordiging verwys. Die heer Merriman het van tyd tot tyd te kenne gegee dat hy nie ten gunste van hierdie stelsel was nie. Wanneer daar tot stemming oorgegaan moes word, was sy „nee" byna altyd die enigste wat gehoor kon word.¹¹²⁾ Genl. Hertzog het ook sy twyfel uitgespreek of 'n Uitvoerende Komitee wat op die beginsel van proporsionele verteenwoordiging gekies

110) Minutes of Nat.Conv., a.w., bls. 40.

111) Minutes of Nat.Conv., a.w., bls. 58.

112) Preller J.F., a.w., bls. 74.

is, met sukses sou kon funksioneer omdat hy nie seker was of daar genoeg samewerking sou bestaan nie.¹¹³⁾

Tydens die sitting te Kaapstad het die heer F.S. Malan daarop gewys dat die kiesers by 'n verkiesing 'n beleid voor hulle moet hê, en dat die invoer van proporsionele verteenwoordiging heelwat onsekerheid sal veroorsaak. Hy was ook van mening dat die stelsel van proporsionele verteenwoordiging 'n belangrike invloed op die partye sal uitoefen.¹¹⁴⁾

In die konsep-konstitusie wat te Kaapstad deur die afgevaardigdes onderteken is, is aanbeveel dat proporsionele verteenwoordiging met die enkel oordraagbare stem in alle verkiesings toegepas moes word. Artikel 136 van die Konsep-konstitusie het as volg gelui:

"The elections of Senators and of Members of the House of Assembly, the Provincial Councils and the Executive Committees of the Provincial Councils, as provided in this Act shall, whenever such elections are contested, be according to the principal of proportional representation, each voter having one transferable vote."¹¹⁵⁾

Die Konsep-konstitusie wat te Kaapstad aangeneem is, en wat aan die verskillende parlemente van die vier provinsies vir goedkeuring voorgelê moes word, het die volgende behels ten opsigte van die verkiesing van die Volksraad, Senaat en Provinsiale Rade:

(i) Die Senaat

Dit het bepaal dat, na die passering van die wet, ag senatore vir elke provinsie deur die twee wetgewende huise op 'n gesamentlike sitting volgens die begin-

113) Preller J.F., a.w., bls. 106.

114) Preller J.F., a.w., bls. 135.

115) P.R. Pamphlet Nr. 12, a.w., bls. 9 - 10.

sels van proporsionele verteenwoordiging gekies moes word. Die regulasies vir die verkiesing van die senatore sou deur die Goewerneur-Generaal opgestel word. Die ampstermyn van die senatore sou 10 jaar wees. Na die verstryking van hulle ampstermyn sal die 8 senatore deur die lede van die Volksraad en Provinsiale Raad van 'n provinsie vir daardie provinsie gekies word. Die verkiesing van senatore sou volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging geskied, indien dit nie deur die Unie-Parlement gewysig word nie.¹¹⁶⁾

(ii) Die Volksraad

Deur die konsep-konstitusie is bepaal dat die verkiesing van die lede van die Volksraad volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem sal geskied. Die Goewerneur-Generaal-in-Rade sal verantwoordelik wees om die nodige regulasies in verband met die metode van stemming, oordra en tel van die stemme, en die pligte van die verkiesingsbeamptes, op te stel. Die konsep-konstitusie het ook bepaal dat "in all cases in which elections taking place after the establishment of the Union are by this Act directed to be according to the principal of proportional representation with the single transferable vote, and such regulations after being duly promulgated shall have full force and effect unless and until Parliament shall otherwise provide." 'n Afbakeningskommissie sou elke provinsie in kiesafdelings verdeel wat elk drie of meer lede sal verkies. In dun bevolkte gebiede kon die Kommissie kiesafdelings afbaken wat deur minder as drie lede verteenwoordig sou word.

116) Minutes of the Nat. Conv., a.w., bls. 284 - 285.

(iii) Provinsiale Rade

Die lede van die Provinsiale Raad sou deur die persone wat stemgeregtig was in die verkiesing van volksraadslede, gekies word. Die verkiesings sou ook volgens proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem wees.¹¹⁷⁾

Dit blyk baie duidelik dat tot op hierdie stadium die afgevaardigdes baie ingenome was met die idee van proporsionele verteenwoordiging en hulle wou sover as moontlik verseker dat in alle verkiesings die idee van "een stem - een waarde" en die matematiese gelykheid gehandhaaf word.

(3) Proporsionele Verteenwoordiging Verwerp

Die aanname van proporsionele verteenwoordiging deur die Nasionale Konvensie, is baie koud deur die Suid-Afrikaanse publiek ontvang, en diegene wat probeer het om die beginsel aan die publiek te verduidelik, het ook nie daarin geslaag om hulle toehoorders te oortuig nie.¹¹⁸⁾ In die Kaapkolonie het die Afrikanerbond op 'n vergadering van sy Kaapstad-tak 'n reeks resolusies aangeneem, waarin geprotesteer is teen die aanname van proporsionele verteenwoordiging. Deur die Parlement van die Kaapkolonie is voorgestel dat "compulsory preference to rural areas in the allocation of seats, elections of Provincial Councillors by the old-fashioned single-member constituencies" aanvaar moet word.¹¹⁹⁾

Die konsep-konstitusie is onveranderd deur die Transvaalse parlement aanvaar. Dit is ook deur die Vrystaat aangeneem, behalwe dat aan die afgevaardigdes opgedra is om sekere amendemente aangeneem te kry, waar-

117) Minutes of the Nat. Conv., a.w., bls. 285 - 294.

118) Walton E.H., a.w., bls. 182.

119) Walker E.A.; Lord De Villiers and His Times, London, 1925, bls. 473.

deur die beginsels van „een stem - een waarde" en proporsionele verteenwoordiging verwyder sou word.¹²⁰⁾

Sir Eric Walker skryf dat deur die amendemente van die Vrystaat en die Kaapkolonie, „the principal of equal political rights was threatened, the balance was to be weighted in favour of the country against the towns, in other words in favour of the Dutch against the English."¹²¹⁾

Op 3 Mei 1909 het die Nasionale Konvensie te Bloemfontein vir die derde keer vergader om die amendemente van die verskillende parlemante te oorweeg.¹²²⁾ Sommer uit die staanspoor was dit duidelik dat 'n hewige stryd oor die idee van „een stem - een waarde" en die matematiese gelykheid en proporsionele verteenwoordiging sou plaasvind. Die Vrystaat en die Kaapkolonie wou dat daar 'n ontlading van 15 persent aan platte-landse bevolking toegestaan moes word. Volgens President Steyn het die meningsverskille oor hierdie aangeleentheid byna die Konvensie laat skipbreuk ly.¹²³⁾

Toe artikels 39 en 40 wat handel oor die verkiesing van die Volksraad en die Provinsiale Raad volgens die beginsel van proporsionele verteenwoordiging aan die beurt kom, is besluit dat dit moes oorstaan, aangesien hulle nog nie met die amendemente gereed was nie. Sir Percy Fitzpatrick het dadelik beswaar teen hierdie voorstel gemaak, omdat dit vir hom „een levenskwesie" was, en hy nie met die Konvensie wou voortgaan alvorens dit beslis was nie.¹²⁴⁾

120) Laurence P.: The Life of John Xavier Merriman, Constable & Co. Ltd., London, 1930, bls. 299.

121) Walker E.A., a.w., bls. 473.

122) Preller J.F., a.w., bls. 222.

123) Vgl. Preller J.F., a.w., bls. 238.

124) Vgl. Preller J.F., a.w., bls. 226 e.v.

Hy is deur dr. Jameson en verskeie ander afgevaardigdes gevra om sy voorstel terug te trek, dog hy het beslis geweier. Hierop is voorgestel dat die Konvensie tot die volgende dag verdaag. Dit sou slegs maar die inleiding tot die stryd oor proporsionele verteenwoordiging wees. Na die verdaging van die Konvensie is hierdie artikels druk deur die afgevaardigdes bespreek. Dit was ook baie duidelik dat daar in die gange onderling onderhandelinge tussen die verskillende groepe aangeknoop is. By sommige van hulle het die vrees ontstaan dat geen verandering verkry sal word nie, en dat die Konvensie daardeur verongeluk sou word. Die stryd het eintlik gegaan of ontlading aan plattelandse kiesafdelings toegestaan moes word al dan nie. Die teenstanders van ontlading was Farrar, Fitzpatrick en Jagger omdat hulle aan alle stemme eweveel krag wou gee en hulle as absoluut gelyk wou behandel.¹²⁵⁾

Toe die Konvensie die volgende dag weer vergader, het die heer Fischer voorgestel dat 'n subseksie (iv) by artikel 40 ingevoeg word, waarin voorsiening gemaak word vir die ontlading van minder dig bevolkte dele, en dat „schraalheid van bevolking" gedefinieer word as een en minder kiesers per vierkante myl, en digtheid van bevolking as tien en meer kiesers per vierkante myl, en dat al die gebiede met 'n dun bevolking in enkellidkiesafdelings verdeel word. Hy het ook duidelik te kenne gegee dat dit absoluut noodsaaklik was om die agterdog wat daar bestaan het uit die weg te ruim.

Die heer Jagger het hom onmiddellik teen hierdie voorstel verklaar en aangetoon dat daar dan in die Kaapkolonie 'n groot gedeelte bestaan wat 'n bevolking van

125) Preller J.F., a.w., bls. 224.

minder as een kieser per vierkante myl het, en dat daar dan 23 enkellid - kiesafdelings sou bestaan. Hy het verder baie sterk gepleit vir die matematiiese gelykheid van alle kiesafdelings.¹²⁶⁾

In antwoord hierop het genl. Hertzog verklaar dat die aanname van die amendement van die allergrootste belang vir die Vrystaat is, en indien dit nie geskied nie, sou hy die bekragtiging van die konstitusie nie by sy parlement kan aanbeveel nie. Die afgevaardigdes van Transvaal was hierteen gekant, aangesien artikels 39 en 40 reeds deur die Transvaalse parlement aangeneem is. Hulle het ook verklaar dat, indien die amendement aangeneem word, die Unie vir Transvaal onaanneembaar sou wees.¹²⁷⁾ Indien dit egter nie aanvaar word nie, dan sou Vrystaat nie sy weg oopsien om dit te bekragtig nie. Die eintlike stryd het dus tussen die Vrystaat en Transvaal gelê terwyl Natal hom aan die kant van Transvaal en die Kaapkolonie hom aan die kant van die Vrystaat geskaar het. Die Nasionale Konvensie was dus min of meer gelykop verdeel.

Ten einde n skikking te bewerkstellig het die heer Sauer daarop gewys dat dit onprakties is om in dun bevolkte gebiede sulke groot kiesafdelings te hê. Hy was van mening dat daar bloot n misverstand ontstaan het en dat daar volgens sy mening geen twyfel bestaan dat die bedoeling is om aan die platteland die voordeel van 15 persent ontlading te gee nie. Sir Percy Fitzpatrick het dadelik hierop geantwoord dat hierdie artikels n essensiële deel van die ooreenkoms uitmaak. Hy het verder verklaar dat indien hierdie artikels nie

126) Preller J.F., a.w., bls. 226.

127) Minutes of the Nat. Conv., a.w., bls. 228.

deur die Konvensie te Durban aanvaar is nie, hy nie bereid sou gewees het "to build futher on an uneven foundation" nie.¹²⁸⁾ Hy het ook 'n beroep op die Konvensie gedoen om nie te veel waarde te heg aan "the platform statements of the delegates and others, but the matter should be left to the impartial judges."¹²⁹⁾ Hierna het die Konvensie vir die dag verdaag.

Toe die besprekings oor artikels 39 en 40 weer op 5 Mei 1909 hervat is, was pres. Steyn die eerste spreker aan die woord. Hy het verklaar dat hy te Durban teen hierdie skikking van proporsionele verteenwoordiging was, maar dat hy die kompromis aanvaar het. Indien daar egter nie 'n ontlading van 15 persent aan die dun bevolkte gebiede toegestaan word nie, en alle stemme as gelyk behandel word, sal hy dit sy plig ag om dit aan sy volk te verduidelik.

Na pres. Steyn het Sir Henry de Villiers aan die woord gekom. Hy het daarop gewys dat drie punte wat sedert die konstitusie gepubliseer is, nie vir hom duidelik was nie. Een hiervan was wat die betekenis van proporsionele verteenwoordiging was. Hy het hom ten gunste van proporsionele verteenwoordiging verklaar, maar moes erken dat dit 'n onbekende stelsel is, en veral vir 'n land soos Suid-Afrika. Volgens hom is een groot praktiese beswaar teen hierdie stelsel om bevoegde verkiesingsbeamptes te kry. Om al die besware tegemoet te kom, het hy enkellid-kiesafdelings vir die hele Unie voorgestel. Dit sou artikels 39 en 40 onveranderd laat, behalwe dat die stelsel van proporsionele verteenwoordiging weggelaat word. Hy het verder die hoop uitgespreek dat hierdie oplossing beide

128) Preller J.F., a.w., bls. 231.

129) Preller J.F., a.w., t.a.p.

partye sou bevredig, en het 'n beroep op die afgevaardigdes gedoen om hulle by sy voorstel neer te lê.

Hierop het die Konvensie verdaag om eers die voorstel te oorweeg.¹³⁰⁾

Toe die besprekings weer hervat is, is die heer Fischer gevra om sy voorstel ten gunste van die van Lord de Villiers terug te trek, waarna die saak na 'n kommissie verwys is. Die kommissie se aanbevelings wat later ingedien is, was dat Lord de Villiers se voorstel aanvaar word. Hierdie aanbevelings van die kommissie is algemeen deur die Konvensie aanvaar. Sir Geo Farrar het egter sy spyt uitgespreek omdat daar van die kompromis van Durban afgewyk is.¹³¹⁾

Die heer Merriman het op 5 Mei 1909 as volg oor die voorstel van Sir Henry de Villiers aan sy vrou geskrywe:

"We had a great wrangle yesterday over Fischer's amendment - practically the Cape's amendment. It was evident that no conclusion could be arrived at, so this morning the Chief (sir Henry de Villiers), looking as if butter could not melt in his mouth, got up and put forward an amendment which we had hatched on the way up, which practically disposes of my two 'jim-jams' of proportional voting and minority representation, dividing South-Africa into single-member constituencies."¹³²⁾

Dit is ook interessant om te sien dat pres. Steyn in 'n brief op 10 Mei 1909 oor die verwerping van proporsionele verteenwoordiging aan J.H. Hofmeyr (Onse Jan)

130) Preller J.F., a.w., bls. 232.

131) Preller J.F., a.w., bls. 230 - 233.

132) Preller J.F., a.w., bls. 232 - 233 soos in voetnota aangehaal.

as volg skryf:

„Art. 39 en 40 blyven zoals zij waren maar Proportionele stemming met de overdraagbare stem is naar de maan; zij bleef alleen bestaan voor het kiezen van Senatoren enz Om dit te verkrijgen hadden wij een zeer onaangename strijd - byna was de Conventie uit elkander gegaan.“¹³³⁾

Genl. Smuts was egter van mening dat die behoud „van het overdraagbare stemstelsel“ oorweging verdien, aangesien daar in eenlid-kiesafdelings, waar meer as twee kandidate meeding, n minderheid die verteenwoordiger kon kies. Volgens die heer F.S. Malan het die oplossing met betrekking tot artikels 39 en 40 groot tevredenheid verskaf, alhoewel baie afgevaardigdes nie alles verkry het wat hulle verwag het nie.¹³⁴⁾

Eric Walker verklaar dat sir Henry de Villiers die stelsel van proporsionele verteenwoordiging wou behou, omdat hy in gelyke politieke regte geglo het, maar dat die opposisie te sterk was en dat hy geweet het dat die kabinet van Merriman gevrees het om te veel gesag aan die Progressiewe Party te gee.¹³⁵⁾

Nadat die saak afgehandel is, het genl. Smuts voorgestel dat: „The Convention expresses its appreciation of the valuable communications and advice of mr. Humphreys, Secretary to the English Proportional Representation Society, in connection with the system of proportional representation with the single transferable vote, and that the thanks of the Convention be conveyed to him.“¹³⁶⁾

133) Preller J.F., a.w., bls. 238 - 239 soos in voetnota aangehaal.

134) Preller J.F., a.w., bls. 240.

135) Walker E., a.w., bls. 477.

136) Minutes of the Nat. Conv., a.w., bls. 274.

Mnr. Humphreys het 'n paar jaar later oor die werping van proporsionele verteenwoordiging deur die Nasionale Konvensie geskryf: „The new constituencies required by the South Africa Act of 1909 have been arranged with the utmost care, but had the delegates to the South African National Convention adhered to their original proposal to abandon single-member constituencies, they would have secured for South Africa complete security from gerrymander, any possibility of which begets suspicion and reacts in a disastrous way upon political warfare.”¹³⁷⁾

G. SAMEVATTING EN KONKLUSIES

In die jare voor die totstandkoming van die Unie, is die wyse waarop verteenwoordigers verkies is deur die beginsel van meerderheidsverteenwoordiging oorheers. By alle bestuursliggame by die Boere-republieke wat deur die burgers verkies is, het dit geskied volgens die meerderheid van stemme. Selfs onder die Britse bewind vind ons dat meerderheidsverteenwoordiging oorheersend bly. Toe die Kaapkolonie in 1854 verteenwoordigende bestuur verkry het, is albei huise aanvanklik deur die kumulatiewe stem-metode verkies. Dit is moeilik om te verklaar waarom hierdie stelsel ingevoer is. Dit kan miskien aangevoer word dat van owerheidsweë gevrees is dat die Boere, aangesien hulle in die meerderheid was, die Engelssprekende bevolking sou oorheers.¹³⁸⁾ Onses insiens is dit die enigste rede, naamlik om verteenwoordiging van die Engelssprekende bevolking te verseker, waarom van hierdie stelsel gebruik gemaak is.

137) Humphrey J.H., a.w., bls. 31.

138) Sien Lakeman & Lambert, a.w., bls. 79 e.v.

In 1893 is hierdie stelsel ten opsigte van die Wetgewende Vergadering deur die moerderheidsten vervang. Dit is egter behou in die geval van die Wetgewende Raad, wat met die totstandkoming van die Unie ontbind is. Sedert sy instelling het hierdie stelsel geen uitbreiding ondergaan nie. Op die Nasionale Konvensie is hierdie stelsel ook nie eenkeer bepleit nie, en so het hierdie stelsel van verteenwoordiging verdwyn.

In Transvaal is proporsionele verteenwoordiging ingevoer in die munisipale verkiesings van Johannesburg en Pretoria. Tydens die Nasionale Konvensie is hierdie stelsel ook sterk bepleit in die verkiesing van alle wetgewende liggame. Dit is egter slegs behou in die geval van die Senaat en die Uitvoerende Komitees.

Duidelik is egter reeds by die Nasionale Konvensie die stryd tussen die twee stelsels aangeknoop. Meerderheidsverteenvoordiging het die primaat verower, hoewel proporsionele verteenwoordiging tog 'n belangrike posisie behou het. In ons volgende hoofstukke sal die praktiese resultate van albei stelsels onder die soeklig moet kom.

HOOFSTUK III

STATUTÊRE BEPALINGS TEN OPSIGTE VAN STELSLS VAN VERTEENWOORDIGING IN S.A. (1910 - 1958)

Soos vooraf aangedui, is met die totstandkoming van die Unie in 1910 twee bepaalde verkiesingsmetodes, wat inderdaad direk teenoor mekaar staan, aangebied vir die verkiesing van die wetgewende liggame. Deurgaans sou die metodes, soos op die Nasionale Konvensie, met mekaar in kompetisie bly. Hoewel proporsionele verteenwoordiging dikwels sterk bepleit is, het die posisie vir die eerste 45 jaar ná Unie onveranderd gebly. Met die Senaatwet van 1955 moes proporsionele verteenwoordiging egter swig voor meerderheidsverteenvoordiging, sodat dit vandag in Suid-Afrika nog alleen in die verkiesing van die Uitvoerende Komitees aangewend word.

Die verwagting is dat dit ook mettertyd in hierdie verkiesings deur die meerderheidstelsel vervang sal word. Dit is nodig dat ons die ontwikkeling van dié twee stelsels in die Sentrale sowel as in die Desentrale wetgewende liggame van nader sal betrag, ten einde te bepaal waarom proporsionele verteenwoordiging sy houvas op die indirekte verkose liggame verloor het.

A. SENTRALE WETGEWENDE LIGGAME

(1) Die Senaat

Deur die Suid-Afrika Wet van 1909 is bepaal dat agt Senatore deur die Goewerneur-Generaal-in-Rade benoem sou word, en dat agt Senatore vir elke provinsie gekies word. Die eerste Senatore is deur die Wetgewende Raad en die Wetgewende Vergadering van elke provinsie op 'n gesamentlike sitting vir 10 jaar gekies; en daarna sou hulle deur die lede van die Pro-

vinsiale Raad en Volksraad van elke provinsie gekies word.¹⁾ Die verkiesing van Senatore het volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem geskied.²⁾

Deur die Naturelle-Verteenwoordigingswet van 1936 is bepaal dat vier blanke Senatore deur die naturelle gekies sou word om hulle in die Senaat te verteenwoordig.³⁾ Gedurende 1949 is deur die Suidwes-Afrika Wysigingswet verteenwoordiging in die Senaat deur vier Senatore aan Suidwes-Afrika toegestaan. Twee is deur die Goewerneur-Generaal-in-Rade benoem, terwyl die orige twee op dieselfde wyse as die Senatore onder die Suid-Afrika Wet gekies word.⁴⁾

Wanneer 'n algemene verkiesing van Senatore moet plaasvind, vaardig die Goewerneur-Generaal 'n proklamasie uit, waarin die dag van die verkiesing bepaal word. Om die Senatore te kies word 'n vergadering belê van die lede van die Provinsiale Raad en die Volksraad van die betrokke provinsie tenopsigte waarvan die verkiesing plaasvind. Op hierdie vergadering word deur die Administrateur, wat as voorsitter optree, nominasies gevra. Indien net soveel nominasies as wat daar vakatures is, ontvang word, word die kandidate as behoorlik verkose verklaar. Indien die nominasies die vakatures oorskry, vind 'n verkiesing plaas.⁵⁾

Elke lid het slegs een stem en dit word uitgebring deur die syfer 1 agter die naam van die kandi-

1) Die Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 24.

2) Die Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 134.

3) Wet Nr. 12 van 1936, Art. 2 (1). Sien ook May H.J.: The South African Constitution, Juta & Kie. Bpk., Kaapstad, 1955, bls. 85.

4) Wet Nr. 23 van 1949, Art 30 (1).

5) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Senatore, Staatsdrukker, Pretoria, 1938, Reg. 11.

daat te plaas vir wie hy wil stem. Verder kan hy die syfers 2, 3, 4 ens. teenoor die onderskeie name van die ander kandidate in die volgorde van sy keuse plaas.⁶⁾ Indien die syfer 1 nie op die stembriefie⁷⁾ voorkom nie, of wanneer dit teenoor die name van meer as een kandidaat geplaas word, word dit ongeldig verklaar.⁸⁾

Met die tel van die stemme word elke geldige stembriefie beskou asof dit die waarde van 'n honderd het en word alle breuke veronagsaam.⁹⁾

Wanneer slegs een persoon verkies moet word, word die stembriefies in pakkies verdeel volgens die eerste keuses daarop aangedui. Indien geen kandidaat 'n volstrekte meerderheid verkry het nie, moet die kiesbeamp- te die kandidaat met die kleinste aantal stemme weg- laat en sy stemme na die ander kandidate oordra volgens die eerste keuses daarop aangedui. Hierdie prosedure word herhaal totdat een kandidaat 'n volstrekte meer- derheid verkry het.¹⁰⁾

Wanneer meer as een kandidaat verkies moet word, word al die stembriefies in pakkies verdeel volgens die eerste keuses daarop aangedui, en daarna getel. Hier- na word die kwota wat voldoende is om die verkiesing van 'n kandidaat te verkry, bereken. Die kwota word verkry deur die waardes van die totale aantal stem- briefies deur 'n getal wat een meer is as die aantal vakatures te verdeel, en een by die resultaat te tel,¹¹⁾

-
- 6) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Se- natore, a.w., Reg. 13.
 - 7) Vir voorbeeld van stembriewe sien Bylae A, bls. 178.
 - 8) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Se- natore, a.w., Reg. 16 en 17.
 - 9) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Se- natore, a.w., Reg. 21 en 22.
 - 10) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Se- natore, a.w., Reg. 23.
 - 11) Regulasies vir die gesamentlike verkiesings van Senatore, a.w., Reg. 24 en 25.

dit wil sê

$$\frac{\text{Totale stemme}}{\text{Totale vakatures} + 1} + 1$$

Alle kandidate van wie die waarde van die stembriefies, nadat die eerste keuses getel is, gelyk is aan of groter is as die kwota, word verkose verklaar. As die waarde van die stembriefies in enige sodanige pakkie gelyk is aan die kwota, word dit as finaal afgehandel opsy gesit. Indien die waarde van die stembriefies groter is as die kwota, word die surplus na die orige kandidate oorgedra volgens die keuses daarop aangedui. Indien meer as een kandidaat 'n surplus het, word dit in volgorde van hulle grootte afgehandel. Wanneer die surplus van enige kandidaat wat oorgedra moet word, slegs uit oorspronklike stemme bestaan, moet die kiesbeampte al die onafgehandelde stembriefies in kleiner pakkies verdeel volgens die keuse daarop aangedui. Die waarde van die stembriefies in elk van die onderverdeelde pakkies en van al die onafgehandelde stembriefies word hierna vasgestel. Indien die waarde van die onafgehandelde stembriefies gelyk aan of minder as die surplus is, word hulle teen die waarde van 'n honderd oorgedra. Indien die getal egter groter as die surplus is, word al die onafgehandelde stembriefies oorgedra teen die waarde wat verkry word deur die surplus deur die totale aantal onafgehandelde stembriefies te deel. Wanneer die surplus van enige kandidaat wat oorgedra moet word uit oorgedraagde sowel as oorspronklike stemme bestaan, moet die kiesbeampte al die onafgehandelde stembriefies in die pakkie wat laaste aan die kandidaat oorgedra is, na die volgende kandidate volgens die keuse daarop aangedui oordra op

dieselfde wyse soos reeds genoem. Alle stembriefies wat aan 'n kandidaat oorgedra word, word as 'n onderverdeelde pakkie by die stembriefies wat reeds aan die kandidaat behoort, gevoeg. Die stembriefies wat nie oorgedra word nie, word as finaal afgehandel, opsy gesit.¹²⁾

Indien daar geen verdere surplusse oorgedra moet word nie, word die kandidaat met die kleinste aantal stemme uitgesluit, en sy stemme word dan oorgedra volgens die keuses daarop aangedui. Alle stemme word oorgedra teen die waarde waarteen hulle verkry is. Hierdie prosedure word herhaal totdat al die vakatures gevul is. Voordat 'n kandidaat van die verkiesing uitgesluit kan word, moet alle surplusse eers oorgedra word.¹³⁾ Indien die getal oorblywende kandidate verminder is tot die getal vakatures wat nog gevul moet word, word hulle as verkose verklaar.¹⁴⁾

Die Senatore is volgens hierdie metode verkies, omdat die afgevaardigdes by die Nasionale Konvensie party-politiek teen alle koste uit die Senaat wou weer. Hulle wou dit doen deur aan elke party eweredige verteenwoordiging in die Senaat te gee. Die geskiedenis van die Senaat het egter bewys dat proporsionele verteenwoordiging die teenoorgestelde uitwerking gehad het. Party-politiek het hom dan ook in sy uiterste vorm in die Senaat geopenbaar.¹⁵⁾ In plaas van 'n „House of

12) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Senatore, a.w., Reg. 27 en 28.

13) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Senatore, a.w., Reg. 29 en 31.

14) Regulasies vir die gesamentlike verkiesing van Senatore, a.w., Reg. 32.

15) Die faktiese posisie in die Senaat, ondanks alle idealisme tydens sy instelling, was dat dit op dieselfde party-politieke basis as die Volksraad gefunksioneer het.

Review" het dit geword 'n huis waar die opposisie probeer het om die beleid van die Regering met alle metodes te dwarsboom. Om dit te probeer verhoed en te verseker dat die Regering altyd 'n meerderheid in die Senaat sal hê, is deur wetgewing bepaal dat die Senaat binne 120 dae na 'n algemene verkiesing ontbind kan word.¹⁶⁾ Dit sou enige Regering dus in staat stel om 'n nuwe Senaat, waarin hy verseker kan wees van 'n meerderheid, saam te stel. Proporsionele verteenwoordiging kon dus nie die doel waarvoor dit ingestel is, dien nie, maar het daartoe bygedra om die gesag van die Regering te verswak en te ondermyn. Die toestand het sodanig ontwikkel dat die Regering in 1955 verplig was om die wyse waarop die Senaat saamgestel word, te verander.¹⁷⁾

Sedert sy bewindsaanvaarding in 1948 was dit die uitgesproke beleid van die Nasionale Party om die Kleurlinge op 'n aparte kieserslys te plaas. Aangesien beide die Wet op Aparte Verteenwoordiging van Kiesers van 1951 en die Wet op die Hoë Hof van die Parlement waardeur die voorgenoemde wet van krag sou word, deur die Appélhof in 1952 ongeldig verklaar is,¹⁸⁾ kon dit alleen gedoen word op 'n gesamentlike sitting van albei Huise met 'n tweederde meerderheid. Aangesien die Regering nie oor die voldoende tweederde meerderheid beskik het nie, was hy genoodsaak om die samestelling van die Senaat te verander, indien hy sy beleid wou uitvoer.¹⁹⁾

Deur die Suid-Afrika Wet word bepaal dat die samestelling van die Senaat nie binne die eerste 10 jaar na

16) Wet Nr. 54 van 1926, Art. 1 (a).

17) Die Senaatwet (Wet Nr. 53) van 1955.

18) Ross J.J.: Die Vergroting van die Senaat, Die Verkenner, Junie 1957, bls. 11.

19) Ross J.J., a.w., bls 11.

die totstandkoming van die Unie verander mag word nie.²⁰⁾ Aangesien hierdie tydperk al verstreke was, kon die Nasionale Regering dus die samestelling van die Senaat so wysig dat hy die verlangde tweederde meerderheid kon verkry. Dit is dan ook gedoen deur die aanname van die Senaatswet van 1955, waardeur die Senaat in vier belangrike opsigte verander is:-

- (i) Die Senatore is byna verdubbel, naamlik van 48 tot 89.
- (ii) Die verkiesing van Senatore volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging is vervang deur meerderheidsverteenvoordiging, waardeur die politieke party, wat oor die meeste Volksraads- en Provinsiale Raadslede in h provinsie beskik, al die Senatore vir daardie provinsie kies.
- (iii) Die beginsel van gelyke verteenwoordiging van die provinsies in die Senaat is prysgegee. Die aantal Senatore vir elke provinsie sal bereken word op een-vyfde van die kieskollege vir elke provinsie, dit wil sê een-vyfde van die aantal Volksraads- en Provinsiale Raadslede vir elke provinsie, met die voorbehoud dat geen provinsie minder as agt Senatore sal hê nie.
- (iv) Die aantal Senatore wat deur die Goewerneur-Generaal-in-Rade benoem word, is vermeerder van 10 na 18.²¹⁾

Kragtens artikel 4 (3) van hierdie wet het elke kieser een stem ten opsigte van elke vakature wat gevul moet word, en nie meer as een stem mag deur enige

20) Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 25.
 21) Ross J.J., a.w., bls. 11. Sien ook Wet Nr. 53 van 1955, Art. 2.

kieser op enige besondere kandidaat uitgebring word nie, d.w.s. nie kumulatief nie.²²⁾ Volgens hierdie wet het die nuwe Senaat van 1956 uit die volgende aantal lede bestaan:²³⁾

	<u>Volksraad</u>	<u>Prov. Raad</u>	<u>Senaat</u>
Kaapprovinsie	54	54	22
Natal	15	25	8
Transvaal	68	68	27
Vrystaat	13	25	8
Suidwes-Afrika			4
Naturelle- verteenwoordigers			4
Genomineer			<u>16</u>
Totaal			89

Aangesien die Nasionale Party in al die provinsies behalwe in die geval van Natal die meerderheid in die kieskolleges besit, behoort al die senatore wat verkies is tot die Nasionale Party behalwe die Senatore vir Natal en die Naturelleverteenwoordigers. Aangesien die 16 genomineerde Senatore deur die Regering aangestel word, volg dit logies dat hulle tot dieselfde party as die Regering sal behoort. Die Senaat, soos saamgestel in 1955, het dus uit 77 Nasionaliste en 12 Opposisielede bestaan.

Vir die huidige besit die Regering 'n oorweldigende meerderheid in die Senaat. Hierdie wet verseker egter nie dat die Regering altyd op 'n meerderheid in die Senaat sal kan reken nie. Onder hierdie wet is dit moontlik vir die Opposisie om 'n meerderheid in die Senaat te verkry, waardeur hulle dan alle wetgewing behalwe die oor die begroting, met 'n jaar kan vertraag. Indien die

22) Wet Nr. 53 van 1955, Art. 4 (3)
23) May H.J., a.w., bls. 86.

Opposisie 'n meerderheid van een in die kieskolleges van Transvaal en die Kaapprovinsie verkry, word alle Senatore vir daardie provinsies deur hulle verkies, waardeur hulle dan verseker is van 'n meerderheid in die Senaat, alhoewel die regerende party nog steeds 'n meerderheid in die Volksraad kan hê. Veronderstel dat die Volksraadslede in die vier provinsies as volg tussen die twee politieke partye verdeel is:

	<u>Nasionale Party</u>	<u>Verenigde Party</u>	<u>Totaal</u>
Transvaal	33	35	68
Kaapprovinsie	25	27	52
Vrystaat	14	-	14
Natal	4	12	16
Suidwes-Afrika	6	-	6
	<u>82</u>	<u>74</u>	<u>156</u>

In hierdie geval sal die Verenigde Party al die Senatore vir Transvaal, Kaapprovinsie en Natal verkies, en sal die Senaat as volg saamgestel wees:

	<u>Nas. Party</u>	<u>Verenigde Party</u>
Transvaal	-	27
Kaapprovinsie	-	22
Natal	-	8
Vrystaat	8	-
Suidwes-Afrika	4	-
Naturellevrteenwoordigers	4	-
Genomineer deur G.G.	16	-
	<u>32</u>	<u>57</u>

Die Nasionale Party sal dus 'n meerderheid van 8 lede in die Volksraad besit, terwyl die Verenigde Party die Senaat met 25 lede sal oorheers.

Die Senaatwet van 1955 het egter nie geheel-en-al weggedoen met proporsionele verteenwoordiging nie. Indien twee of meer kandidate by 'n verkiesing van Se-

natore dieselfde aantal stemme ontvang, word 'n herverkieping van 'n Senator vir die bedoelde setel volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem gehou.²⁴⁾ Indien daar nog geen beslissing is nie, word die lot gebruik. Die nuwe metode pas dus die blokstem met al die besware daarteen in die verkiesing van Senatore toe. Daarmee is proporsionele verteenwoordiging 'n geweldige slag deur meerderheidsverteenvoordinging toegedien.

(2) Die Volksraad

Soos reeds aangedui, is daar op die Nasionale Konvensie baie sterk gepoog om lede van die Volksraad deur die stelsel van proporsionele verteenwoordiging te laat verkies. Hierdie stelsel is nie aanvaar nie, en daar is besluit dat lede van die Volksraad met 'n meerderheid van stemme verkies sal word in daartoe afgebakende kiesafdelings.

Deur die Suid-Afrika Wet word bepaal dat vir die doel van verkiesings elke provinsie in enkellid-kiesafdelings verdeel sal word. Die aantal kiesers in elke kiesafdeling word bepaal deur die totale aantal kiesers in die Unie deur die getal lede waaruit die Volksraad bestaan te deel. (Die naturelle verteenwoordigers word nie by die getal Volksraadslede vir dié doel ingereken nie.) Dit word dan die kwota genoem. Aan die platteland word 'n ontlading van 15 persent toegestaan, terwyl die stede met 15 persent belaaï mag word.²⁵⁾

Elke vyf jaar word 'n afbakeningskommissie deur die Goewerneur-Generaal aangestel, bestaande uit drie reg-

24) Wet Nr. 53 van 1955, Art. 4 (4).

25) Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 39.

ters van die Hooggeregshof van Suid-Afrika. Die taak van hierdie kommissie is dan om elke provinsie in net soveel kiesafdelings, waarvan die aantal kiesers so na as moontlik aan die kwota gelyk is, te verdeel.²⁶⁾

Met die totstandkoming van die Unie het die Volksraad uit 121 lede bestaan, wat direk deur die stemgeregde persone in elke kiesafdeling gekies is.²⁷⁾ Gedurende 1936 is die Volksraadslede met 3 vermeerder. Hierdie lede sou deur die naturelle verkies word.²⁸⁾ Die Volksraad is verder geleidelik uitgebrei tot 153 lede.²⁹⁾ In 1949 is voorsiening gemaak vir die verteenwoordiging van Suidwes-Afrika deur ses lede in die Volksraad, waardeur die aantal lede op 159 te staan gekom het.³⁰⁾

Wanneer 'n Volksraadsverkiesing moet plaasvind, vaardig die Goewerneur-Generaal 'n proklamasie uit waarin bepaal word op watter dag die nominasiehof in elke kiesafdeling sal sit om nominasies in te wag. Die hof sit gewoonlik van 10 - 11 v.m. Indien 'n persoon hom in 'n kiesafdeling verkiesbaar wil stel, moet hy voor die nominasiehof deur een persoon voorgestel en deur 'n ander persoon geseondeer word, waarna hy £50 moet deponeer.³¹⁾ Indien 'n kandidaat tydens 'n verkiesing minder as een-vyfde van die totale aantal stemme wat op die verkose kandidaat uitgebring is, verkry, verbeur hy sy deposito.³²⁾ Wanneer daar tydens die sitting

26) Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 40.

27) Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 32 en 33.

28) Wet Nr. 12 van 1936, Art. 6 (a).

29) Wet Nr. 30 van 1942, Art. 1.

30) Suidwes-Afrika Wysigingswet, 1949.

31) Regulasies vir Kiesbeamptes en Voorsittende Beamptes, Buitengewone Staatskoerant Nr. 3696 van 31 Augustus 1946, Reg. 11(1), bls. 3.

32) Wet Nr. 46 van 1946, Art. 37. Vgl. ook Regulasies vir Kiesbeamptes, a.w., Reg. 11 (2).

van die nominasiehof slegs een kandidaat behoorlik genomineer word, word die kandidaat dadelik deur die kiesbeampte tot die behoorlik verkose lid vir die kiesafdeling in die Volksraad verklaar.³³⁾ Indien meer as een kandidaat genomineer word, vind 'n verkiesing plaas.

Vir die verkiesing van lede van die Volksraad word daar 'n voldoende aantal stembriewe gedruk wat die volle naam, adres en beroep van elke kandidaat vir die betrokke kiesafdeling bevat.³⁴⁾ Op die dag van die verkiesing word dit aan elke stemgeregde persoon op aanvraag uitgereik, wat dan sy stem op 'n bepaalde kandidaat uitbring deur dit met 'n kruisie agter die naam van die kandidaat vir wie hy wil stem aan te dui. Na afloop van die verkiesing word al die stembriewe deeglik nagegaan en getel. Nadat die aantal stemme wat op elke kandidaat uitgebring is vasgestel is, verklaar die kiesbeampte die kandidaat wat die hoogste aantal stemme verkry het tot lid van die Volksraad vir daardie kiesafdeling.³⁵⁾ Indien twee of meer kandidate eweveel stemme verkry het, word 'n tweede verkiesing op dieselfde wyse, asof daar 'n vakature ontstaan het, gehou.³⁶⁾

Op 26 Mei 1914 het die lid vir die kiesafdeling, Three Rivers, mnr. D.M. Brown 'n resoluëie voorgestel: „That in the opinion of this House the system of election for Parliament should be by proportional representation, due consideration being given to sparsely populated districts.”³⁷⁾ Hy het daarop gewys dat die konsepkonstitusie van die Suid-Afrika Wet bepaal het,

33) Regulasies vir Kiesbeamptes, a.w., Reg. 10, bls. 2. Vgl. ook Wet Nr. 46 van 1946, Art. 36.

34) Regulasies vir Kiesbeamptes, a.w., Reg. 12, bls. 3.

35) Regulasies vir Kiesbeamptes, a.w., Reg. 56 - 57, bls. 12 - 13.

36) Regulasies vir Kiesbeamptes, a.w., Reg. 57, bls. 13.

37) Union of South Africa: House of Assembly Debates 1914, Cape Times, Kaapstad, 1914, bls. 2776.

dat die verkiesing van Volksraadslede volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging sou wees. Hierdie bepaling is deur die afgevaardigdes na die Nasionale Konvensie aanvaar, omdat hulle aan Suid-Afrika die beste parlementêre stelsel wou gee wat hulle kon, en omdat hierdie metode van verkiesing „was the truest and fairest, in order to get the best representative government.”³⁸⁾ Om hierdie rede het hy dit betreur dat persone soos genls. Botha en Smuts nie hulle weg oopgesien het om dit toe te pas nie, omdat, na hulle mening, proporsionele verteenwoordiging nie in belang van, en onbillik teenoor, dun bevolkte gebiede, was. Volgens hom is die stelsel laat vaar terwille van partyvoordeel.

Hy het ook verklaar dat hy van geen intelligente nuusblad weet wat nie ten gunste van proporsionele verteenwoordiging was nie en dat „the leading writers were convinced that it was the truest system of election in order to get a parliament truly representative of the people.”³⁹⁾ Die resoluëie is deur die meerderheid in die Raad gesteun⁴⁰⁾, omdat daar dan aan alle minderhede redelike verteenwoordiging verleen sou word en dat wetgewing, wat algemene tevredenheid sal verskaf, verkry sal word. Aangesien Suid-Afrika nog nie vry was van alle rassehaat nie, sou proporsionele verteenwoordiging lei tot die verdrywing daarvan.⁴¹⁾

Die destydse Minister van Onderwys, mnr. F.S. Malan, het dit betwyfel of dit die geleë tyd was om die saak te bespreek en het die besprekings slegs van teoretiese aard beskou. Hy het erken dat die huidige stelsel mank gaan aan ernstige gebreke, maar dat die beswaar

38) House of Assembly Debates, a.w., bls. 2776.

39) House of Assembly Debates, a.w., t.a.p.

40) Unie van Suid-Afrika: Debatte van die Volksraad 1914, Cape Times, Kaapstad, 1914, bls. 2315.

41) Debatte van die Volksraad, a.w., bls. 2311.

teen proporsionele verteenwoordiging is dat dit „het stelsel van partyregering minder deugdelik doet zijn". Hy het dit ook betwyfel of die stelsel vir Suid-Afrika enige goeie gevolge kan hê. Indien hy moes kies tussen die stelsel van Frankryk waar proporsionele verteenwoordiging toegepas word, en die meerderheidstelsel van Engeland, sal hy aan laasgenoemde voorkeur gee, omdat hy meen dat dit tot 'n suiwerder stelsel van bestuur lei.⁴²⁾ Die resoluëie van mnr. Brown is egter met 44 stemme teenoor 33 aangeneem.⁴³⁾

Op 6 April 1915 het mnr. Brown 'n wetsontwerp in die Volksraad ingedien waarin die verkiesing van Volksraadslede deur middel van proporsionele verteenwoordiging aanvaar word. Die wetsontwerp het uit ses klousules bestaan wat bepaal het dat die huidige enkellid kiesafdelings in drielid-kiesafdelings verdeel sou word en dat die verkiesing volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging sou plaasvind en dat elke kieser een oordraagbare stem sou hê.⁴⁴⁾ Weens die rebellie en ander drukke werksaamhede is die wetsontwerp slegs een keer gelees en met 'n groot meerderheid verslaan.⁴⁵⁾

Hierna is alle pogings om die huidige stelsel van verkiesing van Volksraadslede deur proporsionele verteenwoordiging te vervang, laat vaar. Toe die Nasionale Party in 1948 en weer in 1953 met 'n minderheid van stemme aan bewind kom, is daar weer van die kant van die Engelse pers beswaar gemaak teen die huidige stelsel.

The Friend het in 1953 verklaar dat die Regering

42) Debatte van die Volksraad 1914, a.w., bls. 2313.

43) Debatte van die Volksraad a.w., bls. 2315.

44) P.R. Society: Representation Nr. 32, Junie 1915, bls. 125.

45) Representation Nr. 32, a.w., t.a.p.

vir die tweede keer in vyf jaar na 'n algemene verkiesing 'n meerderheid in die Volksraad met 'n minderheid by die stembus verkry het. Volgens hierdie dagblad moet die Volksraad, afgesien van watter party aan bewind is, die wil van die kiesers weerspieël. 'n Minderheidsregering in Suid-Afrika is moontlik as gevolg van die ontlading van die plattelandse kiesafdelings. Verder verklaar die blad dat dit duidelik is dat 'n stelsel wat 'n minderheidsregering moontlik maak, hersien behoort te word. As alternatief vir ons huidige stelsel beveel The Friend verkiesings volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging aan, omdat proporsionele verteenwoordiging „the only satisfactory means of obtaining a legislative which is in every respect a true reflection of the popular will" is. Ten slotte verklaar die blad dat: „Public opinion should be brought to bear on the Government to give it immediate consideration."⁴⁶⁾

Daar moet egter op gelet word dat dieselfde stelsel sedert die totstandkoming van die Unie in gebruik is. Dit kom ons dus vreemd voor dat die blad na 43 jaar eers uitvind dat dit 'n minderheidsregering aan bewind kan stel, en dan daarteen beswaar wil maak. Al die jare voor 1948 toe die Opposisie wat deur The Friend gesteun word, aan bewind was, is daar geen besware teen die stelsel geopper nie, hoewel dit die Verenigde Party bevoordeel het deur hom in staat te stel om baie meer setels te verower as waarop sy stemmetal hom aanspraak gegee het.⁴⁷⁾

Ten spyte van die menigvuldige kritiek teen die

46) The Friend, Bloemfontein, 21 April 1953.

47) Vgl. Hoofstuk IV: Verkiesingsuitslae van 1938, bls. 118.

huidige stelsel en die sterk pleidooie ten gunste van proporsionele verteenwoordiging, het hierdie stelsel van verkiesing onveranderd gebly.

B. DESENTRALE WETGEWENDE LIGGAME

(1) Die Uitvoerende Komitee

Die Suid-Afrika Wet van 1909 bepaal dat elke Provinsiale Raad met die eerste sitting na elke algemene verkiesing uit sy eie geledere of andersins, vier persone sou kies om saam met die Administrateur 'n Uitvoerende Komitee te vorm.⁴⁸⁾ Die verkiesing van lede van die Uitvoerende Komitee van elke provinsie geskied volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem.⁴⁹⁾ Die wyse waarop dit plaasvind, is dieselfde as in die geval van Senatore.

Alhoewel die lede vandag nog deur hierdie metode gekies word, is daar al verskeie kere gepoog om hierdie stelsel deur meerderheidsverteenvoordiging te vervang. Reeds tydens die Nasionale Konvensie het genl. Hertzog sy twyfel uitgespreek oor die verkiesing van lede volgens hierdie metode.⁵⁰⁾

Gedurende 1946 is vir die eerste keer ernstig daaraan gedink om proporsionele verteenwoordiging in die verkiesing van lede van die Uitvoerende Komitees deur meerderheidsverteenvoordiging te vervang. Op 9 April 1946 het R.J. du Toit voorgestel: „Dat die Raad die Regering versoek om die nodige stappe te doen om die stelsel af te skaf waarvolgens die lede van die Uitvoerende Komitee van 'n Provinsiale Raad deur proporsionele verteenwoordiging verkies word en dit deur 'n

48) Die Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 78.

49) Die Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 134.

50) Vgl. Preller J.F., a.w., bls. 106.

stelsel te vervang wat voorsiening maak dat sodanige lede deur die meerderheid van die meerderheidsparty in die raad verkies word."⁵¹

Volgens hom is die verkiesings van Uitvoerende Komiteelede volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging ingestel, omdat die Nasionale Konvensie, toe hulle die grondwet van Suid-Afrika opgestel het, sekere fundamentele faktore in aanmerking moes neem, naamlik die federale neigings van die bevolking van Natal, en die sterk gehegtheid wat die ou Kolonialeers nog vir hulle provinsiale grense gehad het. Die Uitvoerende Komitee is in sy huidige vorm finaal deur die afgevaardigdes van die Konvensie saamgestel, hoofsaaklik om die belange van die Unie-regering te bevleilig deur partypolitiek uit die Uitvoerende Komitee te weer; en om voorsiening te maak vir die verteenwoordiging van minderhede.⁵²) In sy pleitrede vir die invoering van hierdie stelsel van verkiesing van lede van die Uitvoerende Komitee het C.R. Brand, volgens mnr. du Toit, verklaar dat die vermenging van die verskillende partye in die Uitvoerende Komitee, ingevolge hierdie stelsel van verkiesing geen saak sal maak nie, want onder die Provinsiale Rade se wetgewende magte, met die uitsondering van onderwys, is daar niks waarby partypolitiek in gedrang sal kom nie.⁵³) Du Toit het toe daarop gewys dat hierdie bewering van mnr. Brand om drie praktiese redes onwaar is, naamlik:

- (i) Die Administrateur van elke provinsie word deur die Regering aangestel en betaal. Hy is dan ook 'n lid van daardie party waaruit

51) Debatte van die Volksraad (Hansard) 1946, Staatsdrukker, Pretoria, bls. 5337.

52) Hansard 1945, a.w., t.a.p.

53) Vgl. die toespraak van R.J. du Toit soos aangehaal in Hansard 1946, a.w., bls. 5339.

die Regering saamgestel is.

- (ii) Die Senaat word saamgestel op 'n provinsiale grondslag. Uit elke provinsie word daar agt Senatore deur lede van die Provinsiale Raad en die lede van die Volksraad vir daardie provinsie op 'n gesamentlike vergadering verkies. Dit op sigself is genoeg oorsaak dat politiek ingang in die Provinsiale Rade gevind het.
- (iii) Die eerste verkiesing van die Provinsiale Rade na die tot standkoming van die Unie, het saamgeval met die verkiesing van lede van die Volksraad, en die gevolg was dat partypolitiek ingekom het, en gekom het om te bly.⁵⁴⁾

As gevolg van die verkiesing van lede van die Uitvoerende Komitee volgens proporsionele verteenwoordiging kan dit gebeur dat die meerderheidsparty in die Provinsiale Raad 'n minderheid in die Uitvoerende Komitee vorm. Wanneer dit gebeur, word 'n dooie punt bereik aangesien die Provinsiale Raad dan weier om die nodige geld te stem, soos wat dit gedurende 1914 in die Transvaalse Provinsiale Raad plaasgevind het. Gedurende hierdie jaar het die Arbeidersparty 'n meerderheid in die Provinsiale Raad gehad. As gevolg van die verkiesing volgens proporsionele verteenwoordiging sou die Arbeidersparty twee lede van die Uitvoerende Komitee verkies, terwyl die opposisieparty die orige twee lede aangewys het.

Die Administrateur wat die voorsitter van die Uitvoerende Komitee is, en 'n beslissende stem sowel as 'n gewone stem besit, is deur die Regering aangestel en

54) Hansard 1946, a.w., t.a.p.

het gevolglik tot die opposisieparty behoort.⁵⁵⁾ Dit laat die Arbeidersparty 'n minderheid op die Komitee vorm. As gevolg hiervan het hulle geweier om enige lid van dié party te benoem om op die Uitvoerende Komitee te dien. Van die Uitvoerende Komitee word verwag dat hulle die beleid van die Provinsiale Raad sal uitvoer. Hulle is egter nie aan laasgenoemde verantwoordelik nie, en die enigste houvas wat hulle op die Uitvoerende Komitee het, is om die nodige fondse vir die begroting te weier, wat dan ook gebeur het. Aangesien die Provinsiale Raad sowel as die Uitvoerende Komitee nie ontbind kan word nie, en hulle volle dienstyf moet uitdien, kon die dooie punt dus nie opgelos word deur 'n nuwe verkiesing uit te skryf nie. Hierdie dooie punt is egter oorbrug, nadat die Regering ingegryp het en die Uitvoerende Komitee in staat gestel het om aan te gaan. Dit was egter 'n onwettige stap.⁵⁶⁾

In die Kaapprovinsie het dit weer gebeur dat twee lede van die Uitvoerende Komitee wat gehelp het om die begroting op te stel, daarteen gestem het toe dit voor die Raad gelê is.⁵⁷⁾ Om hierdie rede word die samestelling van die Uitvoerende Komitee as 'n onbevredigende toestand beskou wat verhelp kan word, indien die lede van die Komitee uitsluitlik deur die meerderheid

55) Hansard 1946, a.w., bls. 5340.

56) Hansard 1946, a.w., t.a.p.

57) Hansard 1946, a.w., bls. 5341.

in die Provinsiale Raad gekies word.⁵⁸⁾

Die versoek dat dié lede van die Uitvoerende Komitee deur die meerderheidsparty gekies word, is op versoek van die Minister van Binnelandse Sake teruggetrek, sodat die opinies van die verskillende Uitvoerende Komitees en Provinsiale Rade eers ingewin kon word.⁵⁹⁾

Hierdeur is die saak op die lange baan geskuif. Op 9 Julie 1953 het B. Coetzee in die Volksraad verklaar dat 'n agitatie aan albei kante in die Raad aan die gang is om die Regering te versoek dat lede van die Uitvoerende Komitees uit slegs lede van die meerderheidsparty in die Raad gekies moet word.⁶⁰⁾ Hierdie beginsel is ook deur die Nasionale Partykongres van Transvaal aangeneem omdat die regerende party in die Raad al die verantwoordelikheid moet aanvaar en by hulle beleid moet staan of val. Verder word die Provinsiale Raadsverkiepings op partypolitieke basis geveg.⁶¹⁾

Ons vind dus 'n algemene gevoel dat proporsionele verteenwoordiging in die verkiesing van Uitvoerende Komiteelede vervang moet word deur meerderheidsverteenvoordiging.

58) Vgl. die mening van George Barrell, gewese L.U.K., soos aangehaal deur R.J. du Toit in die Volksraad: „Dit kan geargumenteer word dat wat betref ryphed van oordeel en onderlinge beheer, dit voordelig is om verteenwoordigers van verskillende partye op die uitvoerende komitee te hê, maar die uitvoerende komitee het meer te doen met dade as met beraadslaging, en aangesien vaardigheid en eenheid van doel 'n onmisbare vereiste is vir behoorlike funksionering, is die verlies van vaardigheid van optrede en die gevaar van 'n werklike botsing van menings in tye van krisis wat ondervind word wanneer die verteenwoordigers van die verskillende partye op die uitvoerende komitee dien, weeg veel swaarder as die voordele wat genoem is. Om partye wat teenoor mekaar staan, te verplig om saam te werk, is 'n poging om olie en water te laat meng. Die posisie wat die administrateur en die uitvoerende komitee onder die huidige stelsel beklee, maak ernstige botsings en selfs dooiepunte in tye van krisis onvermydelik.” Hansard 1946, a.w., t.a.p.

59) Hansard 1953, Deel 82, bls. 181.

60) Hansard 1953, a.w., t.a.p.

61) Hansard 1953, a.w., t.a.p.

Ten spyte van die agitasies het die Regering nog geensins te kenne gegee dat hy van voorneme is om die huidige stelsel te verander nie, en bly die Uitvoerende Komitees die enigste wetgewende liggame wat vandag nog in Suid-Afrika volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging verkies word.

(2) Die Provinsiale Raad

Die konsep-grondwet wat deur lede van die Nasionale Konvensie te Kaapstad onderteken is, het bepaal dat lede van die Provinsiale Rade netsoos in die geval van Volksraadslede deur proporsionele verteenwoordiging verkies moes word. Tydens sy sitting te Bloemfontein is dit egter verwerp, en is bepaal dat alle lede met 'n meerderheid van stemme in daartoe afgebakende enkellid-kiesafdelings verkies word.

Die Suid-Afrika Wet bepaal dat Provinsiale Raadslede deur dieselfde persone, wat stemgeregtig is in die Volksraadsverkiesings, verkies word. Die kiesafdelings in die Provinsiale Raadsverkiesings sal dieselfde wees as in die geval van die Volksraadsverkiesings, behalwe in die provinsies wat uit minder as 25 kiesafdelings bestaan. In laasgenoemde geval word die provinsies in 25 kiesafdelings verdeel.⁶²⁾ Elke Provinsiale Raad bestaan dus uit net soveel lede as die aantal Volksraadslede vir die betrokke provinsie, behalwe in die geval van die Vrystaat en Natal, waar dit uit 25 lede bestaan.

Die lede van 'n Provinsiale Raad word op dieselfde wyse verkies as die lede van die Volksraad, dit wil sê, deur 'n meerderheid van stemme.⁶³⁾ Hierdie metode het sedert die totstandkoming van die Unie onveranderd gebly, en daar is nooit gepoog om dit deur proporsionele

62) Suid-Afrika Wet van 1909, Art. 70 en 71.

63) Vgl. Regulasies vir Kiesbeampes en Voorsittende Beampes, a.w., bls. 3. e.v.

verteenwoordiging te vervang nie.

(3) Munisipaliteite

Die Transvaalse munisipale wet van 1909 het bepaal dat die verkiesing van stadsraadslede van die munisipaliteite van Johannesburg en Pretoria volgens proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem sal geskied. Met die totstandkoming van die Unie het hierdie wet onveranderd gebly. Op 15 Augustus 1912 het die Provinsiale Raad 'n ordonnansie aangeneem waardeur alle munisipale verkiesings in Transvaal volgens meerderheidsverteenwoordiging sou plaasvind.⁶⁴⁾

Dit is as 'n reaksionêre stap beskou en het sterk kritiek van die kant van die Engelse pers uitgelok.⁶⁵⁾ Ten spyte van die kritiek het die ordonnansie op 1 Januarie 1913 van krag geword.⁶⁶⁾ Met die Transvaalse Provinsiale Raadsverkiesing van 1914 het die Arbeidersparty 'n meerderheid in die Provinsiale Raad verkry. In ooreenstemming met hulle beleid het hulle dadelik die verkiesing van stadsraadslede van Johannesburg en Pretoria volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging weer herstel. Gedurende 1927 is 'n ordonnansie aangeneem, waardeur alle munisipale verkiesings volgens die meerderheidstem gekies sou word. Hierdie ordonnansie is vandag nog van krag en laat geen ruimte aan munisipaliteite om lede van die stadsraad, indien hulle dit verkies, deur proporsionele verteenwoordiging te laat verkies nie.⁶⁷⁾

Die ruimte bestaan wel in die Kaapprovinsie en die

64) P.R. Soc.: Representation Nr. 28 van Augustus 1913, bls. 76.

65) Vgl. The Transvaal Leader, Johannesburg, 28 Mei 1914; P.R. Soc.: Representation Nr. 30.

66) Vgl. P.R. Soc.: Representation Nr. 28 van Augustus 1913.

67) Transvaal: Ordonnansie 4 van 1927, Art. 40.

Vrystaat. Die gevolg is dus dat alle munisipale verkiesings in Transvaal volgens meerderheidsverteenvoordiging geskied.

Met die totstandkoming van die Unie het munisipale verkiesings in Natal volgens Ordonnansie Nr. 5 van 1847 met 'n meerderheid van stemme plaasgevind. Tydens die munisipale verkiesing van Durban, gedurende Augustus 1912, het die Arbeidersparty se kandidaat verklaar dat munisipale verkiesings volgens die beginsel van proporsionele verteenwoordiging een van die beginsels van hulle Party se program van aksie is.⁶⁸⁾ Alhoewel hierdie stelsel deur die Arbeidersparty in Natal bepleit is, is dit nooit ingevoer nie. Vandag word alle munisipale verkiesings in Natal op die grondslag van meerderheidsverteenvoordiging gevoer,⁶⁹⁾ en word in die ordonnansie geen voorsiening vir die verkiesing volgens proporsionele verteenwoordiging gemaak nie.⁷⁰⁾

In die Kaapprovinsie het alle munisipale verkiesings ten tyde van Uniewording volgens die meerderheidstem plaasgevind. Gedurende 1912 is 'n konsep-ordonnansie by die Kaapse Provinsiale Raad ingedien om alle munisipale wetgewing te konsolideer. Na sy tweede lezing is dit egter teruggetrek om munisipaliteite die geleentheid te bied om dit te bespreek en hulle besware in te dien. Dit het geen voorsiening gemaak vir die toepassing van proporsionele verteenwoordiging in die verkiesing van raadslede nie.⁷¹⁾ Op 'n munisipale konferensie gedurende 1912 waarop die ordonnansie tot konsolidering van munisipale ordonnansies bespreek is, is

68) P.R. Soc.: Representation Nr. 30.

69) Natal: Ordonnansie 21 van 1942, Art. 40 (2).

70) Vgl. Natal: Ordonnansie 21 van 1942.

71) P.R. Soc.: Representation Nr. 27, April 1913, bls. 15.

aanbeveel dat die verkiesing van raadslede volgens proporsionele verteenwoordiging aanvaar word. 72) Nadat die verslag van die munisipale konferensie gepubliseer is, het die Provinsiale Raad weer vergader om die ordonnansie aan te neem tot konsolidering. Die ordonnansie het aan die Administrateur die reg verleen om op versoek van 'n munisipaliteit te bepaal dat die verkiesing van raadslede van die betrokke munisipaliteit volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging sou wees. 73)

Die eerste munisipaliteit wat proporsionele verteenwoordiging onder hierdie ordonnansie by die verkiesing van raadslede ingevoer het, was die munisipaliteit van Oos-Londen. Dit was egter ook die enigste munisipaliteit wat sover nog van proporsionele verteenwoordiging gebruik gemaak het. Oos-Londen het dit gedurende 1924 ingevoer, maar in 1928 weer laat vaar. 74) Die metode waarop dit toegepas is, was die enkel-oor-draagbare stem en kom grootliks ooreen met die wyse waarop Senatore volgens hierdie metode gekies is. 75) Met die hersiening van die ordonnansie vir die verkiesing van stadsraadslede in die Kaapprovinsie gedurende

72) Vgl. die aanbeveling van die munisipale konferensie soos aangehaal in Representation Nr. 27, bls. 15: "The Conference after very careful consideration of the existing methods under which municipal elections are held, has decided to recommend the adoption by the unified Municipalities of what is known as proportional representation. This system of conducting elections has been brought forward very prominently in recent years, and it has been adopted with satisfactory results by the Municipalities of Johannesburg and Pretoria. The evils or disadvantages of the old system of election by majority are generally admitted, and it can only be a matter of time before proportional representation is universally adopted by enlightened communities."

73) Vgl. P.R. Soc.: Representation Nr. 27, bls. 15.

74) Vgl. Bylae B, die skrywe van die Stadsklerk van Oos-Londen Nr. 57/1 gedateer 25 Maart 1958.

75) Vgl. Kaapprovinsie: Ordonnansie 61 van 1924.

1951 is die klousule, wat voorsiening maak vir die instelling van verkiesings volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging, behou.⁷⁶⁾

In die Vrystaat maak Ordonnansie 6 van 1948 ook voorsiening dat proporsionele verteenwoordiging met die verkiesing van raadslede toegepas mag word. Dit kan egter alleen geskied op versoek van die betrokke stadsraad, en indien die meerderheid van die kiesers ten gunste daarvan is.⁷⁷⁾ Tot op datum is egter nog geen sodanige versoek deur die Administrateur ontvang nie.

Wat die verkiesing van die verskillende munisipaliteite betref, kom die wyse waarop dit geskied grootliks ooreen. In al vier die provinsies word die lede vandag sonder uitsondering deur 'n meerderheid van stemme gekies.⁷⁸⁾ In Natal en Transvaal is alle munisipaliteite in wyke, soos deur die Administrateur vasgestel, verdeel, waarvan elke wyk deur drie lede op die raad verteenwoordig word.⁷⁹⁾

In die Oranje-Vrystaat is alleen die munisipaliteite met meer as 5,000 kiesers in wyke (wat elk minstens drie lede verkies) verdeel. Munisipaliteite met minder as 5,000 kiesers kan alleen met goedkeuring van die Administrateur in wyke verdeel word.⁸⁰⁾ In die Kaapprovinsie kan enige munisipaliteit, indien hy dit verkies, in wyke verdeel word. Dit is egter nie verpligtend nie.⁸¹⁾

In die munisipale verkiesings in al vier die pro-

-
- 76) Kaapprovinsie: Ordonnansie 19 van 1951, Art. 41.
 77) Vgl. O.V.S.: Ordonnansie 6 van 1948, Art. 43.
 78) Vgl. Kaapprovinsie: Ordonnansie 19 van 1951, Art. 40; Natal: Ordonnansie 21 van 1942, Art. 25; Transvaal: Ordonnansie 4 van 1927, Art. 23; O.V.S.: Ordonnansie 6 van 1948, Art. 35 (5).
 79) Vgl. Natal: Ordonnansie 21 van 1942, Art. 23 (1); Transvaal: Ordonnansie 4 van 1927, Art. 12 (1).
 80) Ordonnansie 6 van 1948, Art. 1.
 81) Ordonnansie 19 van 1951, Art. 42.

vinsies, besit elke kieser net soveel stemme as wat daar vakatures bestaan. Hy mag egter nie meer as een stem per kandidaat uitbring nie.⁸²⁾ Hierdie wyse van verkiesing word as 'n versagtende vorm van die blokstem beskou, omdat dit aan die minderhede 'n groter geleentheid bied om verteenwoordiging te verkry. Waar die munisipaliteite nie in wyke verdeel word nie, is die moontlikheid groot dat alle vakatures deur die meerderheidsgroep gevul sal word, en dit laat min ruimte vir die verteenwoordiging van minderhede.

Dit kan miskien ten beste geïllustreer word deur die uitslag van die munisipale verkiesing van Bloemfontein van 20 Maart 1957. Die uitslag was as volg:⁸³⁾

	<u>Aantal Stemme</u>	
<u>Wyke</u>	<u>Aksiekomitee</u>	<u>B.V.M.K.</u>
1. Suid	2,938	887
2. Wes	5,004	2,013
3. Oos	3,930	2,316
4. Sentraal	2,571	2,331
5. Noord	<u>4,546</u>	<u>5,516</u>
Totaal	<u>18,989</u>	<u>13,063</u>

Elke wyk is deur drie lede in die Stadsraad verteenwoordig. In hierdie verkiesing het die Aksiekomitee 12 verteenwoordigers gekies, terwyl die Bloemfonteinse Vereniging van Munisipale Kiesers slegs die drie verteenwoordigers van die wyk Noord gekies het. Indien Bloemfontein een wyk of kiesafdeling uitgemaak het, sou die Aksiekomitee al 15 lede gekies het, aangesien hulle 5,926 meer stemme verkry het as die B.V.M.K.

82) Vgl. Kaapprovinsie: Ordonnansie 19 van 1951, Art. 28 (2); Transvaal: Ordonnansie 4 van 1927, Art. 40; O.V.S.: Ordonnansie 6 van 1948, Art. 36 (1).
83) Die Volksblad, Bloemfontein, 21 Maart 1957.

Alhoewel proporsionele verteenwoordiging met die totstandkoming van die Unie in die munisipale verkiesing van Johannesburg en Pretoria toegepas was, en beide die ordonnansies van die Kaapprovinsie en die Oranje-Vrystaat voorsiening maak vir die instelling daarvan, is die faktiese posisie vandag dat alle munisipaliteite in die land met 'n meerderheid van stemme verkies word. Die algemene neiging tans is om die munisipaliteite, veral in die groter stede en dorpe, in wyke te verdeel. Die versagtende vorm van die blokstem word dus aangewend.

C. SAMEVATTING EN KONKLUSIE

Tydens die Nasionale Konvensie en die eerste aantal jare ná die totstandkoming van die Unie, het dit gelyk asof proporsionele verteenwoordiging die ou beproefde metode van meerderheidsverteenvoordiging eenvoudig gaan oorweldig. Daar is op groot skaal propaganda ten gunste daarvan gemaak met gepaardgaande publisiteit. By die ondersteuners van hierdie rigting het daar dan ook 'n gevoel van optimisme bestaan.

Hierdie toestand het voortgeduur tot ongeveer 1928, toe proporsionele verteenwoordiging deur die munisipaliteit van Oos-Londen vervang is deur meerderheidsverteenvoordiging. Deur hierdie stap is proporsionele verteenwoordiging sover dit munisipale verkiesings aangaan, uitgeskakel. Hierna het die posisie etlike jare onveranderd gebly. Toe die Nasionale Regering in 1948 en 1953 met 'n minderheid stemme aan bewind gekom het, is weer propaganda vir hierdie stelsel gemaak.

Die grootste terugslag vir proporsionele verteenwoordiging in Suid-Afrika het gekom, toe dit in 1955 deur meerderheidsverteenvoordiging in die verkiesing van Senatore vervang is.

Hoewel proporsionele verteenwoordiging baie aan-

dag geniet het, vind ons dat dit geen vooruitgang ondervind het nie. Dit het inteendeel 'n agteruitgang ondervind, sodat dit vandag nog net in die verkiesing van lede van die Uitvoerende Komitees gebruik word. Selfs in hierdie geval is daar al sterk agitasies gevoer om dit deur die meerderheidstem te vervang. In die lig hiervan is die voortbestaan van proporsionele verteenwoordiging in Suid-Afrika baie onseker.

Die faktiese posisie hier ter lande is derhalwe dat alle lede van wetgewende liggame - behalwe die lede daarvan wat deur die Regering benoem word en die lede van die Uitvoerende Komitees - deur meerderheidsverteenvoordiging verkies word.

Alvorens ons op die prinsipiële besware teen proporsionele verteenwoordiging let, is dit nodig dat ons vooraf die praktiese uitwerking van beide stelsels op die regering van dié land en die samestelling van verteenwoordigende liggame krities sal ontleed, teneinde 'n moontlike antwoord te bied op die vraag, waarom die statute van die Unie van Suid-Afrika vandag die konsolidasie van meerderheidsverteenvoordiging weerspieël.

HOOFTUK IV

h KRITIESE BEOORDELING VAN DIE PRAKTIESE UIT- WERKING VAN MEERDERHEIDSVERTEENWOORDIGING IN SUID-AFRIKA

In die voorafgaande twee hoofstukke het ons gelet op die historiese ontwikkeling van die verskillende stelsels van verteenwoordiging in Suid-Afrika. Ons het gevind dat die enkellid-relatiewe meerderheidstem en die enkel-oordraagbare stem, wat die suiwerste vorm van proporsionele verteenwoordiging is, om primaat meeding. Om die historiese gebeure en die prinsipiële besware teen die twee stelsels te kan begryp en beoordeel, is dit nodig dat ons ook die praktiese uitwerking daarvan sal nagaan.

By die meerderheidstelsel tref ons deurgaans die tekortkoming aan dat daar byvoorbeeld 'n wanverhouding bestaan tussen die sterkte van 'n party in die Volksraad en sy sterkte soos weerspieël by die stembus. Hierdie stelsel maak dit ook vir 'n party moontlik om met 'n minderheidstem die owerheid in die amp te plaas. Dit bring mee dat alle stemme nie dieselfde kieswaarde besit nie, waardeur minderhede ontkieser word. Dit alles lei tot die voordeel van die oorwinnende party en 'n wanvoorstelling van die publieke opinie. Dit gee ook aanleiding tot die verswakking van die personeel van die Volksraad. As gevolg van belangrikheid wat die bepaling van kiesafdelingsgrense in die uitslag van die verkiesing speel, veroorsaak die afbakening dikwels landswye ontevredenheid.

Hierdie en ander besware wil ons in die volgende paragrawe probeer aandui.

A. WANVERHOUDING TUSSEN PARTYSTERKTE EN PARLE-
MENTÈRE VERTEENWOORDIGING

By die huidige stelsel vind ons dat daar geen juiste verhouding tussen die sterkte van 'n party in die Volksraad en sy ondersteuning onder die kiesers bestaan nie. Dit het dikwels tot gevolg dat die sterkte van die grootste party oorbeklemt word, terwyl dit ook kan gebeur dat 'n minderheid daarin kan slaag om 'n meerderheid in die Volksraad te verkry.¹⁾ "There is no consistent relation between the largest party's support in the country and its strength in Parliament."²⁾

'n Goeie voorbeeld hiervan, is die verkiesingsuitslag van die eerste algemene verkiesing wat op 15 September 1910 in Suid-Afrika gehou is.³⁾ Die onbestrede setels is buite rekening gelaat.

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME IN BESTREDE SETELS	% IN BESTREDE SETELS	AANTAL BESTREDE SETS	% BESTREDE SETS	SETELS VOLGENS P.V.	OORVER- WOOR- DI- GING	ONDER- VER- WOOR- DI- GING
SUID- AFRIKAAN- SE PARTY	148,000	60%	35	43%	48	-	13
UNIONIS- TE PARTY	100,000	40%	30	46	57%	13	-
ARBEIDERS- PARTY			4				
ONAFHANK- LIKES			12				
TOTAAL	248,000	100%	81	100%	81		

In die bestrede kiesafdelings het die Suid-Afrikaanse Party 60% van die stemme verkry terwyl hulle slegs 43%

1) Vgl. P.R. Soc.: Proportional Representation Pamphlet, Nr. 2, bls. 1.

2) Lakeman & Lambert, a.w., bls. 28. Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 42; Hallett G.H., a.w., bls. 22: "In fact, under this common plan of election, results are almost completely haphazard."

3) Vgl. The Friend, Bloemfontein, 21 September 1910.

van die bestrede setels verower het. Die ander partye het gesamentlik 40% van die stemme verkry, terwyl hulle 57% van die bestrede setels verower het. Ons vind dus dat hulle 'n oorverteenvoording van 13 setels gehad het, terwyl die Suid-Afrikaanse Party met 13 setels onderverteenvoording was. Hier is die sterkte van die grootste party verminder.

Die algemene verkiesing van 18 Mei 1938 is 'n goeie weergawe waar die sterkte van die grootste party oorbe-klemtoon is.⁴⁾ (Die onbestrede setels is buite reke-ning gelaat.)

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME IN BESTREDE SETELS	% IN BESTREDE SETELS	AANTAL BESTREDE SETELS	% BESTREDE SETELS	SETELS VOLGENS P.V.	OOR-VER-TEEN-WOOR-DI-NG	ONDER-VER-TEEN-WOOR-DI-NG
VERENIG-DE PARTY	448,195	54%	107	73%	79	28	=
NASIONALE PARTY	247,101	30%	27	18%	44	-	17
DOMINIUM-PARTY	58,479	7%	8	6%	10	-	2
ARBEIDERS-PARTY	43,334	5%	3	2%	8	-	3
SOALIS-TIESE PARTY	4,963	1%	1	1%	1	-	-
GRYS-HEMDE BOERE-WERKERS-PARTY	2,775	-	-	-	-	-	-
ONAFHANK-LIKES	419	-	-	-	-	-	-
	21,505	3%	-	-	4	-	4
TOTAAL	826,771	100%	146	100%	146		

Hier vind ons dat die Verenigde Party slegs 448,195 d.w.s. 54% van die stemme verkry het, terwyl hulle 107 van die bestrede setels verower het, d.w.s. 73%.

4) Die Burger, Kaapstad, 21 Mei 1938.

Die Nasionale Party het 247,101 stemme, d.w.s. 30% van die stemme, verkry, terwyl hulle slegs 27 setels verower het, d.w.s. 18% van die bestrede setels.

Die Verenigde Party se sterkte in die kiesafdelings is vergroot deur die feit dat hy 28 meer setels verower het as waarop hy in verhouding geregtig was. Indien die verkiesing volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging plaasgevind het, sou die Verenigde Party slegs 79 setels en die Nasionale Party 44 in plaas van 27 setels verkry het. Aan die anderkant weer het die Sosialiste met 4,963 stemme daarin geslaag om een setel te verower, terwyl die Onafhanklikes met 21,505 stemme geen setel kon verower nie. Volgens proporsionele verteenwoordiging sou laasgenoemde vier setels verkry het, terwyl die Sosialiste nie op verteenwoordiging geregtig sou wees nie.

Dit word beweer dat die Volksraad 'n noukeurige weergawe van die publieke opinie moet wees,⁵⁾ en dat bogenoemde verskynsel daartoe lei om die gesag en prestige van die Volksraad by die kiesers te ondermyn.⁶⁾ Indien 'n Volksraad sy prestige wil handhaaf moet alle partye verteenwoordig word in verhouding tot hulle relatiewe sterkte in die kiesafdelings.⁷⁾ Die huidige meerder-

5) Vgl. Burke soos aangehaal deur Lakeman & Lambert, a.w., bls. 25: "The virtue, the spirit, the essence of the House of Commons consists in its being the express image of the feelings of the nation."

6) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 8: "The fact that our electoral methods are so faulty that their results produce in the minds of many electors deep misgivings as to the representative character of the House of Commons must materially undermine the authority of that House."

7) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 50: "The electoral system should be such that any current of opinion with a really substantial measure of acceptance in the constituency should be able to find representation."

heidstelsel met sy enkellid-kiesafdelings maak nie hiervoor voorsiening nie. „It permits only one set of opinions to be represented, and it treats all others as of no account.“⁸⁾

Die wanverhouding wat daar bestaan tussen 'n party se sterkte soos weergegee in die Volksraad en soos weer- spieël in die kiesafdelings, blyk duidelik uit bostaande gegewens. Hierdie wanverhouding is deurgaans by alle verkiesingsuitslae wat nog in hierdie hoofstuk aangehaal sal word, op te merk.

B. MINDERHEIDSREGERING

Onder die huidige meerderheidstelsel gebeur dit gewoonlik dat die party met die grootste aantal stemme aan bewind kom. Dit gebeur nie noodwendig altyd nie, en daarom is dit vir 'n party moontlik om 'n meerderheid in die Volksraad te verkry met 'n minderheid van stemme.⁹⁾ Hierdie verskynsel is een van die grootste besware teen ons huidige stelsel.

Sedert die totstandkoming van die Unie het dit al drie keer gebeur dat 'n party na 'n algemene verkiesing met 'n minderheid van stemme aan bewind kom.¹⁰⁾

In 1929 het die Nasionale Party saam met die Creswell-groep 'n minderheidsregering gevorm. Die verkies-

8) Ross J.F.S., a.w., bls. 50.

9) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 14; Humphreys J.H., a.w., bls. 109: „Our present system - exclusive majority representation - has often resulted in a gross exaggeration of the majority, sometimes in the total suppression of the minority; and on other occasions, in the return of a majority of representatives by a minority of the electors.“

10) Vgl. die verkiesingsuitslae van 1929, 1948 en 1953.

ingsuitslag was soos volg:-¹¹⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME IN BE- STREDE SETELS	% STEMME IN BE- STREDE SETELS	AANTAL BESTRE- DE SE- TELS	% BESTRE- DE SE- TELS	SETELS VOL- GENS P.V.	OOR- VER- TEEN- WOOR- DI- GING	ONDER- VER- TEEN- WOOR- DI- GING
NASIONA- LE PARTY SUID- AFRIKAAN- SE PARTY	143,268	40%	78	56%	56	22	-
ARBEIDERS (CRESWELL- GROEP)	170,996	48%	52	37%	66	-	14
ARBEIDERS (COUNCIL- GROEP)	22,350	6%	5	4%	9	-	4
ONAFHANK- LIKES	10,964	3%	3	2%	4	-	1
	10,074	3%	1	1%	4	-	3
TOTAAL	357,652	100%	139	100%	139		

Volgens dié verkiesingsuitslae het die Nasionale party tesame met die Creswell-groep 46% van die stemme verkry, terwyl hulle 60% van die setels verower het. Hulle het gesamentlik 165,618 stemme behaal, teenoor die 181,960 wat op die Suid-Afrikaanse Party en die Arbeiders gesamentlik uitgebring is. Die Pakt het dus die rege- ring aanvaar terwyl hulle 16,342 minder stemme as die opposisie behaal het. Die Suid-Afrikaanse Party het 9 onbestrede setels verower, waarvan die moontlike getal stemme nie bygereken is nie. Indien dit bygereken sou kon word, sou die minderheid van stemme nog heelwat gro- ter gewees het. Daarby moet ook nie uit die oog ver- loor word nie dat die stemme van die onafhanklike kan- didate ook buite rekening gelaat is.

Indien die verkiesing volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging gehou was, sou die Suid-

11) Vgl. die Burger, Kaapstad, 17 Junie 1929.

Afrikaanse Party en die Arbeiders 70 setels teenoor 65 setels van die Nasionale Party en die Creswell-groep verower het, en sou eersgenoemde groep die regering saamgestel het.

In 1948 was die uitslag ten opsigte van die Nasionale Party, Afrikanerparty, Verenigde Party en die Arbeidersparty soos volg:¹²⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME IN BESTREDE SETELS	% IN BE-STREDE SETELS	AANTAL BESTREDE SETELS	% BESTREDE SETELS	SETELS VOLGENS P.V.	OOVER-VOOR- DI- GING	ONDER-VOOR- DI- GING
NASIONALE PARTY	401,834	38%	69	50%	52	17	-
AFRIKANER-PARTY	41,885	4%	9	7%	5	4	-
VERENIGDE PARTY	524,230	49%	54	39%	68	-	14
ARBEIDERS-ANDER PARTYE	27,360	3%	6	4%	4	2	-
	71,940	6%	-	-	9	-	9
TOTAAL	1,067,249	100%	138	100%	138		

Volgens bostaande tabel blyk dit duidelik dat die Nasionale Party en die Afrikanerparty die regering met 'n minderheid van 107,871 stemme aanvaar het. Dit moet egter onthou word dat die Verenigde Party 11 onbestrede setels verower het teenoor die een onbestrede setel van die Nasionale party. Indien die stemme van die onbestrede setels bygereken kon word, is dit baie duidelik dat die minderheid van stemme waarmee die Nasionale party die regering aanvaar het, aansienlik sou vermeerder. Die Nasionale Party en die Afrikanerparty het 'n gesamentlike meerderheid van 8 in die Volksraad gehad.

12) Vgl. The Friend, Bloemfontein, 29 Mei 1948.

Indien van proporsionele verteenwoordiging gebruik gemaak was, sou die Verenigde Party en die Arbeidersparty 'n gesamentlike meerderheid van 25 lede gehad het, en sou hulle met veiligheid 'n regering kon saamstel.

In die algemene verkiesing van 1953 kon die Nasionale Party weer nie daarin slaag om 'n meerderheid van stemme op hom te verenig nie. Hy het egter daarin geslaag om sy aantal stemme geweldig uit te brei en daardeur die minderheid van stemme waarmee hy in 1948 die bewind van die land aanvaar het, te verminder. Die uitslag van die verkiesing van 1953 was as volg:-¹³⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME IN BESTREDE SETELS	% STEMME IN BESTREDE SETELS	AANTAL BESTREDE SETELS	% BESTREDE SETELS	SETELS VOLGENS P.V.	OORVERWOORDING	ONDERVERWOORDING
NASIONALE PARTY	598,453	49%	92	68%	67	25	-
VERENIGDE ARBEIDERS-PARTY	575,398	48%	40	29%	65	-	25
ONAFHANKLIKES	34,730	3%	4	3%	4	-	-
	1,290	-	-	-	-	-	-
TOTAAL	1,209,871	100%	136	100%	136		

Volgens die bogenoemde tabel het die Nasionale Party 11,675 minder stemme as die Verenigde Party en die Arbeidersparty gesamentlik. Indien die onbestrede setels in aanmerking geneem word, sal die minderheid van 11,675 stemme aansienlik groter wees, daar die Verenigde Party 18 onbestrede setels verkry het teenoor die twee onbestrede setels van die Nasionale Party. Ons tref hier ook die verskynsel aan dat daar 'n wanverhouding tussen 'n party se sterkte in die Volksraad en sy sterkte in die

13) Vgl. The Friend, Bloemfontein, 18 April 1953.

kiesafdelings bestaan. Ons vind dat die Nasionale Party 49% van die stemme verkry het teenoor die 48% van die Verenigde Party, terwyl eersgenoemde 68% van die setels verower het teenoor die 29% van die Verenigde Party.

Dit was die Nasionale Party se uitgesproke beleid om apartheid toe te pas en om die Kleurlinge op 'n aparte kieserslys te plaas. Sedert sy bewindsaanvaarding in 1948 het die Nasionale Party dadelik begin om wetgewing aangeneem te kry om hierdie beleid van hom uit te voer. Nou ontstaan die vraag of die Nasionale Party die morele reg het om sy beleid uit te voer, aangesien die meerderheid van die kiesers hulle teen hierdie beleid verklaar het. Die Nasionale Party kan sekerlik nie daarop aanspraak maak dat hy 'n opdrag van die kiesers verkry het om dit uit te voer nie. Die faktiese posisie wat ons dus hier aantref, is dat die wil van 'n minderheid op 'n meerderheid afgedwing word. Die vraag ontstaan nou of so 'n regering hom daarop kan beroem dat hy die wil van die volk uitvoer.¹⁴⁾

Die oorsaak vir die verskynsel dat 'n minderheidsregering aan bewind geplaas kan word, kan aan drie faktore toegeskryf word:

(1) Ontlading

Volgens die Suid-Afrika Wet word die plattelandse kiesafdelings met 15% ontlai, terwyl die stedelike kiesafdelings met 15% belai kan word.¹⁵⁾ 'n Party wie se grootste aantal ondersteuners in die platteland woonagtig is, het dus minder stemme per kiesafdeling nodig om 'n setel te verower as 'n party wie se grootste aan-

14) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 109: "But if any considerable section of the nation is deprived, from whatever cause, of representation in the House of Commons, in what sense can it be said that its decisions give expression to the national will?"

15) Artikel 40 (3).

tal ondersteuners in die stede woonagtig is.

(2) Verspreiding

Hierdie verskynsel is veral toe te skrywe aan die wyse waarop die verskillende partye se ondersteuners oor die land versprei is. Indien 'n party se kiesers eweredig oor 'n groot gedeelte van die land versprei is, sodat hy net instaat is om met 'n betreklike klein meerderheid 'n setel te verower, terwyl die volgende party se kiesers in sekere gebiede, byvoorbeeld in die stede, gekonsentreer is, waar hy dan groot meerderhede ophoop, gebeur dit dat eersgenoemde party maklik daarin kan slaag om met 'n minderheidstem 'n meerderheid in die Volksraad te verkry. Dit is wat gebeur het in die verkiesings van beide 1948 en 1953. Die Nasionale Party se sterkte was eweredig oor die land versprei, en het die setels met klein meerderhede verower. Die Verenigde Party se ondersteuners was in die stede gekonsentreer, waar hy dan ook groot meerderhede opgehoop het.

(3) Minderheidskandidate

Indien daar in 'n kiesafdeling meer as twee partye is wat kandidate nomineer vir 'n verkiesing, sodat daar 'n driehoekige geveg plaasvind, kan dit gebeur dat die meeste stemme téén die kandidaat wat inkom, uitgebring word. Dit word die verdeelde stem genoem. 'n Goeie voorbeeld van die verdeelde stem in Suid-Afrika is in die geval van die verkiesing in Bellville in 1933:-¹⁶⁾

<u>Party</u>	<u>Aantal Stemme</u>
Arbeiders	2,307
Onafhanklik	1,842
Onafhanklik	716
	2,558

Die Arbeidersparty-lid is verkies met 'n meerderheid

16) Malan M.P.A. en van Rensburg M.C.: Verkiesingsuitslae 1910 - 1943, Bloemfontein, bls. 5.

van 465 stemme. Indien slegs een onafhanklike kandidaat hom verkiesbaar gestel het, sou hý die verkiesing gewen het met 'n meerderheid van 251 stemme.

Indien daar meer as twee groot partye in 'n land bestaan, sodat in die meeste kiesafdelings driehoekige gevegte plaasvind, en waarvan die meeste kandidate met 'n verdeelde stem gekies word, kan dit gebeur dat die oorwinnende party met 'n minderheid van stemme die bewind aanvaar.¹⁷⁾ In Suid-Afrika het die verdeelde stem slegs in geïsoleerde gevalle voorgekom, sodat dit nog geen oorsaak vir 'n minderheidsregering was nie.¹⁸⁾

Die feit dat die relatiewe meerderheidstelsel minderhede in staat stel om 'n meerderheid in die Volksraad te verkry, is sekerlik een van die grootste gebreke van dié stelsel.¹⁹⁾

C. DIE ONGELYKE KIESWAARDE VAN STEMME

Deur die voorstanders van proporsionele verteenwoordiging word daarvoor bepleit dat alle stemme dieselfde kieswaarde moet hê.²⁰⁾ Onder die meerderheidstelsel het alle stemme nie dieselfde waarde nie, omdat 'n kandidaat slegs 'n meerderheid van een stem nodig het om verkies te word. Alle stemme wat hy meer as dit verkry,

17) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 58: "An integration of the electors' first choices only will not give an accurate presentation of the judgement of the electorate as a whole, and it may in some circumstances completely mis-state that judgement. The sum of a series of incomplete individual verdicts cannot be expected to add up to a complete collective verdict."

18) Vgl. Malan & van Rensburg, a.w., bls. 5.

19) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 24: "Innumerable examples can be called from electoral statistics showing how a system of single-member constituencies may fail to secure for majorities the influence and power which are rightly theirs."

20) Lakeman E.: Votes and Values, The Gaurdian, London, February 27, 1948: "The machinery for self-government should reflect accurately and reliably the will of the governed, and should be impartial as between one citizen and another. Those qualities are essential if each citizen is to be enabled to fulfil his duties and responsibilities as an integral part of the State."

het geen waarde nie, omdat dit geen invloed op die uitslag het nie. Die stemme van die minder suksesvolle kandidate besit ook geen waarde nie, omdat dit ook geen invloed op die uitslag van die verkiesing het nie, en hulle kan net so goed by die huis gebly het.²¹⁾

Die verkiesing van 1948 is 'n baie goeie bewys dat alle stemme nie dieselfde kieswaarde het nie:²²⁾

	<u>Aantal Stemme</u>	<u>Aantal bestrede setels</u>
Nasionale Party } Afrikaner Party }	443,719	78
Verenigde Party } Arbeidersparty }	551,590	60

Volgens hierdie syfers het die Nasionale Party en die Afrikanerparty gemiddeld vir elke 5689.7 stemme een setel gekry, terwyl in die geval van die Verenigde en Arbeidersparty hulle gemiddeld 9193.1 stemme nodig had om 'n setel te verower. Ons sien dus dat drie stemme van die eersgenoemde partye gelyk is aan vyf van die laasgenoemde partye. Die Verenigde Party se grootste meerderheid was 6,388,²³⁾ dit wil sê, 79% van die aantal stemme in dié kiesafdeling, terwyl die Nasionale Party se grootste meerderheid 4,035²⁴⁾, dit wil sê 50.5% van die stemme in die betrokke kiesafdeling was. Daar was egter sewentien Verenigde Party meerderhede wat groter was as die grootste Nasionale Party meerderheid.²⁵⁾

In die groep meerderhede van 'n 1000 en minder het die Nasionale Party 28 en die Verenigde Party slegs 12 gehad. In die algemene verkiesing van 1953 was die verskil nog groter, aangesien 6504.9 Nasionale Partystem-

21) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 98 - 100; Hallett G.H., a.w., bls. 14 e.v.

22) The Friend van 29 Mei 1948.

23) Die kiesafdeling Seepunt.

24) Die kiesafdeling Westdene.

25) Vgl. Malan M.P.A.: Volledige uitslae van die Algemene verkiesing, 1948, Nasionale Party, Bloemfontein.

me gelyk was aan 13,866.5 stemme van die Verenigde en Arbeiderspartye gesamentlik per kiesafdeling. Met ander woorde, ongeveer vier stemme van die Nasionale Party was gelyk aan nege stemme van die Verenigde en Arbeiderspartye.²⁶⁾

Die verskil in kieswaarde tussen die stemme van die verskillende partye kom egter die sterkste na vore in die algemene verkiesing van 1958. In hierdie verkiesing was 6,286 Nasionale Partystemme gelyk aan 17,384 stemme van die Verenigde Party. Die verhouding was dus ongeveer twee tot vyf stemme.²⁷⁾

Daar bestaan volgens die voorstanders van proporsionele verteenwoordiging geen rede waarom die stem van een kieser 'n groter kieswaarde moet besit as die van enige ander kieser nie.²⁸⁾ In verkiesings volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem, besit alle stemme dieselfde waarde en word geen stem verkwis nie.²⁹⁾

D. DIE ONTKIESERING VAN MINDERHEDE

Die stelsel van meerderheidsverteenvoordiging maak nie voorsiening vir die behoorlike verteenwoordiging van minderhede nie.³⁰⁾ Die huidige stelsel ontnem die minderhede hulle stem en laat hulle soms heeltemal sonder verteenwoordiging.³¹⁾ Die voorstanders van propor-

26) Vgl. The Friend van 18 April 1953.

27) Vgl. Die Transvaler, Johannesburg, 19 April 1958.

28) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 101: "With universal suffrage, no justification can be found for giving greater weight to one vote than to another."

29) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 98: "The system is designed to make every vote as effective as possible, whether used to support a party or not."

30) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 20: "The result shows how completely a system of single-member constituencies fail to protect minorities." Vgl. P.R. Pamphlet Nr. 22, bls. 1: "Our present system of single-member constituencies does not aim at national representation, but only at the representation of the majority in each constituency."

31) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 20.

sionele verteenwoordiging maak daarop aanspraak dat minderhede ook die reg op verteenwoordiging het. Hulle verklaar dat „if self-government is to be maintained, the members of the representative assembly should be chosen in such a way as to reproduce in their true proportions the political views of the electors. To leave out of the assembly the adherents of any considerable body of opinion is to exile them from political life and to drive them to revolutionary courses, while either to exaggerate or minimise their representation is to destroy the fundamental principle of democratic equality.“³²⁾

In die algemene verkiesing van Suidwes-Afrika in 1950 vind ons dat die Verenigde Party geen verteenwoordiging verkry het nie. Die uitslag was as volg:-³³⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME	% STEMME	AANTAL SETELS	% SETELS	SETELS VOLGENS P.V.	OOR-VER-TEEN-WOOR-DI-GING	ONDER-VER-TEEN-WOOR-DI-GING
NATIONALE PARTY	12,434	55%	6	100%	4	2	-
VERENIGDE PARTY	10,033	45%	-	-	2	-	2
TOTAAL	22,467	100%	6	100%	6		

Indien die 10,033 ondersteuners van die Verenigde Party sou besluit het om nie hulle stemreg uit te oefen nie, sou dit geen verskil aan die uitslag gemaak het nie. Wat die uitslag van hierdie verkiesing dus betref, is hulle so te sê van alle stemreg ontnem. Indien Suidwes-Afrika as een kiesafdeling geneem sou word, en die verkiesing volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem plaas-

32) P.R. Pamphlet Nr. 22, bls. 1.

33) P.R. Pamphlet Nr. 97, bls. 10.

gevind het, sou die Verenigde Partyondersteuners twee verteenwoordigers gekies het. Dieselfde posisie het hom daar in die algemene verkiesings van 1953 en 1958 herhaal. Die uitslag van die verkiesing in 1958 was as volg:-³⁴⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME	% STEMME	AANTAL SETELS	% SETELS	SETELS VOLGENS P.V.	OOR-VER-TEEN-WOOR-DI-GING	ONDER-VER-TEEN-WOOR-DI-GING
NATIONALE PARTY	16,390	59%	6	100%	4	2	-
VERENIGDE PARTY	11,568	41%	-	-	2	-	2
TOTAAL	27,958	100%	6	100%	6		

Hier vind ons weer dat 41% van die kiesers wat gestem het geen verteenwoordiging verkry het nie, terwyl 59% van die kiesers 100% verteenwoordiging verkry het.

Die beste voorbeeld waar die minderheid geen verteenwoordiging verkry het nie, is in die Vrystaat met die Provinsiale Raadsverkiesing van 1954 en die algemene Volksraadsverkiesing van 1958. Die uitslag van die Volksraadsverkiesing in die Vrystaat was as volg:³⁵⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME	% STEMME	AANTAL SETELS	% SETELS	SETELS VOLGENS P.V.	OOR-VER-TEEN-WOOR-DI-GING	ONDER-VER-TEEN-WOOR-DI-GING
NATIONALE PARTY	90,307	73%	14	100%	10	4	-
VERENIGDE PARTY	32,702	27%	-	-	4	-	4
TOTAAL	123,009	100%	14	100%	14		

34) Vgl. Die Vaderland van 19 April 1958.

35) Vgl. Die Vaderland van 19 April 1958.

Volgens dié uitslag vind ons dat 32,702 kiesers, d.w.s. 27%, geen verteenwoordiging verkry het nie. Indien die Vrystaat as een kiesafdeling beskou was, sou die Verenigde Party volgens proporsionele verteenwoordiging 4 verteenwoordigers in die Volksraad gekry het. Talle voorbeelde kan uit verkiesingsyfers geneem word om aan te toon dat die huidige meerderheidstelsel nie aan minderhede die verteenwoordiging verleen waarop hulle as gevolg van hulle getalle geregtig is nie.

Die enigste wyse waardeur minderhede verseker kan wees van verteenwoordiging, is in meerledige kiesafdelings waar die verkiesing volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem geskied.

Indien Bloemfontein as een kiesafdeling geneem word, in plaas van drie, en die verkiesing het volgens die beginsel van proporsionele verteenwoordiging geskied, sou die Verenigde Party een verteenwoordiger gekry het in plaas van niks. Die uitslag van die Volksraadsverkiesing in die drie Bloemfonteinse kiesafdelings vir 1958 was as volg:-³⁶⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME	% STEMME	AANTAL SETELS	% SETELS	SETELS VOLGENS P.V.	OOR-VER- WOOR- DI- GING	ONDER-VER- WOOR- DI- GING
NASIONALE PARTY	20,121	68%	3	100%	2	1	-
VERENIGDE PARTY	9,420	32%	-	-	1	-	1
TOTAAL	29,541	100%	3	100%	3		

In Bloemfontein is ongeveer 'n derde van die kiesers

36) Die Vaderland van 19 April 1958.

sonder enige verteenwoordiging gelaat. Die feit dat die stemreg aan hulle verleen is, het geen uitwerking op die uitslag gehad nie, en hulle kan dus net so goed daarsonder klaargekom het.

E. BEVOORDELING VAN DIE OORWINNENDE PARTY

’n Algemene verskynsel wat bykans deurgaans by alle verkiesings van die meerderheidstelsel aangetref word, is die feit dat dit altyd die oorwinnende party bevoordeel.³⁷⁾ Dit stel ’n party in staat om met minder as die helfte van die stemme van die kiesers ’n meerderheid in die Volksraad te kry.³⁸⁾ Die beste voorbeeld van die bevoordeling van ’n party vind ons in die uitslag van die algemene verkiesing van 1938.³⁹⁾

In hierdie verkiesing het die Verenigde Party slegs 54% van die stemme verkry, terwyl hulle 73% van die setels verower het. Die ander partye het gesamentlik 46% van die stemme verkry, terwyl hulle slegs 27% van die setels verower het. Ons vind dus dat die Verenigde Party 28 meer setels verkry het, as waartoe hy volgens sy aantal stemme geregtig was. Gedurende die verkiesing van 1958 is die Nasionale Party weer op ’n soortgelyke wyse bevoordeel. Die uitslag was soos volg:-⁴⁰⁾

37) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 8: "The largest party gets all the representation in each constituency. It does not necessarily win over the whole country, but usually does win with an exaggerated majority." Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 17: "This system (meerderheidstelsel) necessarily and always yields to the victors an exaggerated majority."

38) King-Hall S.: Should we have a new voting system? Tit-Bits, London, October 31, 1947.

39) Vgl. Tabel op bls. 118.

40) Vgl. Die Transvaler, Johannesburg, 19 April 1958.

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME IN BE-STREDE SETELS	% STEMME IN BE-STREDE SETELS	AANTAL BESTRE-DE SE-TELS	% BESTRE-DE SE-TELS	SETELS VOL-GENS P.V.	COOR-VER-TEEN-WOOR-DI-GING	ONDER-VER-TEEN-WOOR-DI-GING
NASIONALE PARTY	647,468	56%	103	78%	74	29	-
VERENIGDE PARTY	503,635	44%	29	22%	58	-	29
TOTAAL	1,151,103	100%	132	100%	132		

In hierdie verkiesing is die Nasionale Party met 29 setels bevoordeel. Indien die verkiesing volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging plaasgevind het, sou die Nasionale Party slegs 74 setels in plaas van 103, en die Verenigde Party 58 in plaas van 29 in die bestrede kiesafdelings verower het.

Hierdie verskynsel het hom in al die uitslae van die algemene verkiesings sedert 1910 geopenbaar en kom dus nie slegs in enkele gevalle voor nie.

As gevolg daarvan het die opvatting ontstaan dat die huidige stelsel noodwendig en altyd die oorwinnende party bevoordeel deur sy meerderheid in die Volksraad in verhouding tot sy stemmetotaal te vergroot,⁴¹⁾ en dat dit „exaggerates any change in public opinion beyond all reason.”⁴²⁾ Daarom is die groot partye nie bereid om van die meerderheidstelsel af te sien nie. Hulle gaan lievers met die dobbelspel aan, wanneer hulle 'n verkiesing verloor, met die hoop dat die party waartoe hulle behoort weer met die volgende verkiesing bevoordeel sal word, in plaas van om die stelsel te verander.⁴³⁾

41) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 19: „.... it will be seen that the belief, that the single-member system invariably yields a large majority, rests on a very precarious foundation.”

42) Humphreys J.H., a.w., t.a.p.

43) Vgl. King-Hall S., a.w.

F. WANVOORSTELLING VAN DIE PUBLIEKE OPINIE

In die voorafgaande bespreking het ons gevind dat daar geen juiste verhouding bestaan tussen die sterkte van 'n party by die stembus en sy sterkte in die Volksraad nie. Hierdie wanverhouding word verder uitgebuit deur die pers wat die uitslag weergee asof „the winning of a seat is always a brilliant victory, and a crushing defeat for the other side.“⁴⁴⁾

Die onderstaande fotostaat toon duidelik aan hoe die wanhouding van die publieke opinie in die Volksraad deur die pers uitgebuit word.⁴⁵⁾

44) Humphreys J.H., a.w., bls. 41.

45) Die Kruithoring, Kaapstad, 30 April 1953.

Volgens hierdie skets wat in die Kruithoring verskyn het, wil die pers die indruk skep asof die hele Unie Nasionaal is, behalwe Natal, die Transkei, die Kaapse-skiereiland en 'n klein gedeelte van die Rand wat Verenigde Party gesind is.

Dit is egter heeltemal 'n wanvoorstelling van die publieke opinie soos deur die stemmetal weergegee. In die verkiesing van 1953 is daar 11,675 stemme meer op die Verenigde Party as op die Nasionale Party uitgebring. Dit beteken dat die grootste gedeelte van die kiesers van Suid-Afrika die Verenigde Party goedgesind was.

Alhoewel die Nasionale Party daarin geslaag het om in die verkiesing van 1958 'n meerderheid van stemme te verkry, gee die volgende kaart wat in Die Burger verskyn het, heeltemal 'n wanvoorstelling van die sterkte van die twee partye soos deur hulle stemmetotaal weergegee.⁴⁶⁾

Volgens hierdie kaart wil die pers die indruk skep asof $\frac{7}{8}$ van die land Nasionaalgesind is, terwyl dit nie die werklike toedrag van sake is nie. Volgens die aantal stemme wat op elke party uitgebring is, en indien die onbestrede setels van die Verenigde Party in aanmerking geneem word, is die partye min of meer ewe sterk. Dit is dus duidelik dat, indien op die verkiesingsyfers gelet word, die regerende party nie so sterk is as wat deur die pers beweer word nie.⁴⁷⁾

46) Die Burger van 18 April 1958.

47) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 42: "They have entirely ignored the figures of the polls, and these, the only safe guide to the opinions of the electors, show that the reaction was far less strong than is usually supposed."

G. VERSWAKTE PERSONEEL

Deur die ondersteuners van proporsionele verteenwoordiging word daar aangevoer dat die huidige stelsel dikwels die bekwaamste kandidate uit die parlement hou.⁴⁸⁾ Dit gebeur dikwels dat 'n leier van 'n party en 'n man met wêreldaansien sy setel teen 'n haas onbekende persoon verloor, omdat die verkiesingsuitslag nie afhang van die bekwaamheid van die kandidate nie, maar van die Populariteit en sterkte van 'n party in 'n bepaalde kiesafdeling.⁴⁹⁾ In die verkiesing van 1948 het genl. J.C.

48) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 44.

49) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 45: "Victory at the polls depends not so much upon the services which a statesman, however eminent may have rendered to his country as upon the ability of the party to maintain its majority in the particular constituency for which he stands."

Smuts sy setel teen 'n byna onbekende persoon verloor. Indien die beginsel van proporsionele verteenwoordiging toegepas was in daardie verkiesing, sou hy nie sy setel verloor het nie. Ook sou sir De Villiers Graaff in 1958 nie sy setel verloor het nie. Verskeie van ons vooraanstaande politici moes al in die politieke geskiedenis nuwe setels vind omdat hulle óf verslaan is in hulle ou kiesafdelings óf omdat dit te onveilig geword het. Ons dink hier veral aan persone soos genl. Botha, dr. D.F. Malan en min. C.R. Swart. Volgens die huidige stelsel is dit dus nie altyd die bekwaamste kandidaat wat verkies word nie, en gevolglik moet die personeel van die Volksraad hierdeur verswak word.

H. AFBAKENING

Die uitslag van 'n verkiesing hang nie alleen af van die sterkte van 'n party in 'n land nie, maar veral van die wyse waarop sy ondersteuners oor die land versprei is. Dit is dus voor die hand liggend dat die afbakening van kiesafdelings, veral in gebiede waar twee partye min of meer ewe sterk is, noodwendig 'n groot invloed op die uitslag van die verkiesing uitoefen. Dit gebeur dan ook dikwels dat daar gesê word dat met die afbakening gemanipuleer word en dit gee aanleiding tot grootskaalse ontevredenheid aan die kant van die party wat veronreg voel.⁵⁰⁾

In Suid-Afrika kan dit moeilik bewys word dat daar met die afbakening geknoei is of dat „gerrymandering“ plaasgevind het, hoewel dit dikwels deur partye beweerd word. Deur die Suid-Afrika Wet word bepaal dat 'n afbakeningskommissie, bestaande uit drie regters, elke vyf jaar deur die Goewerneur-Generaal benoem word om die

50) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 71; Humphreys J.H., a.w., bls. 31.

Unie in kiesafdelings af te baken.⁵¹⁾ Dit word ook bepaal dat by die afbakening van kiesafdelings die volgende behoortlik in aanmerking geneem moet word:-⁵²⁾

- (a) Gemeenskap of verskil van belange;
- (b) Middele van verkeer;
- (c) Natuurlike kenmerke;
- (d) Bestaande grense;
- (e) Dun- of digtheid van bevolking.

Aangesien die afbakening deur die regters van die Hooggeregshof van Suid-Afrika geskied en die wyse waarop dit moet geskied, deur die wet bepaal word, kan daar dus van „gerrymandering“ geen sprake wees nie. Die menslike faktor en die vooroordele wat by die regters bestaan, mag egter 'n invloed op die afbakening uitoefen. In grenssetels, waar die afbakening van die grense die deurslag in 'n verkiesing kan gee, wil dit voorkom asof die afbakeningskommissie groter voorkeur verleen aan die voorstelle van die regerende party.

In die geval van Bloemfontein het die tiende afbakeningskommissie twee kiesafdelings, naamlik Bloemfontein-Stad en Bloemfontein-Sentraal afgebaken. Die grenslyn tussen die twee kiesafdelings het in 'n Oos-Westelike rigting geloop. Eersgenoemde kiesafdeling het hoofsaaklik uit die gegoede woonbuurt bestaan, terwyl laasgenoemde hoofsaaklik uit behuisingskema-huise bestaan het.⁵³⁾

In die voorgestelde plan wat hy aan die Elfde Afbakeningskommissie voorgelê het, het die Verenigde Party in 1957 aanbeveel dat die bestaande grens as basis geneem word, en die bevinding van die vorige Kom-

51) Artikel 41.

52) Artikel 40 (3).

53) Unie van Suid-Afrika: Buitengewone Staatskoerant, Staatsdrukker, Pretoria, 20 Februarie 1953.

missie, naamlik dat Bloemfontein-Stad uit die meer goeie woongebiede bestaan, onderskryf. 54)

Die Nasionale Party het egter voorgestel dat Bloemfontein deur 'n Noord-Suidgrens in 'n Westelike en 'n Oostelike kiesafdeling verdeel word.⁵⁵⁾ Hierdie voorstel was egter heeltemal in stryd met die toe bestaande grense. Die grenslyn tussen die twee stedelike kiesafdelings van Bloemfontein, soos deur die Elfde Afbakeningskommissie afgebaken, het baie weinig van dié grenslyn soos deur die Nasionale Party voorgestel, verskil.⁵⁶⁾ As rede hiervoor het die Kommissie aangevoer dat hulle sover moontlik die spoorwegwerkers in een kiesafdeling bymekaar wil hou.⁵⁷⁾

Aangesien die sterkte van die Verenigde Party in die gebiede van Dan Pienaar, Bayswater en Waverley gekonsentreer is, is hulle krag deur hierdie afbakening in twee kiesafdelings verdeel. Indien die ou grense gehandhaaf was, sou hulle sterkte in die kiesafdeling Bloemfontein-Wes gekonsentreer gewees het. Dit sou hulle kanse om die setel te verower aansienlik vermeerder het.⁵⁸⁾

Ons sou graag ook wou aantoon dat soortgelyke voorbeelde by die Afbakeningskommissies onder die bewind van die vorige Regering voorgekom het. Aangesien die voor-

54) Vgl. Voorgestelde Plan vir die Herverdeling van Kiesafdelings van die Vrystaat vir die Volksraad soos voorgelê word aan die 11de Afbakeningskommissie deur die Verenigde Suid-Afrikaanse Nasionale Party, Bloemfontein, 1957, bls. 2.

55) Vgl. Nasionale Party (O.V.S.), Voorgestelde Plan (Parlementêr): Memorandum soos voorgelê aan die Elfde Afbakeningskommissie, Bloemfontein, 1957, bls. 19.

56) Vgl. die verskillende grenslyne op meegaande kaart.

57) Unie van S.A.: Buitengewone Staatskoerant, Staatsdrukker, Pretoria, 7 Februarie 1958, bls. 11.

58) Sien Bylae C, die skrywe van die Sekretaris van die Verenigde Party, gedateer 28 Oktober 1958, Bloemfontein.

stelle van die partye wat voorgelê is aan die Kommis-
sies voor 1948 nie beskikbaar is nie, was dit nie moont-
lik nie. Dit kan onses insiens aanvaar word dat soort-
gelyke gevalle hulle ook onder vorige Regerings voor-
gedoen het. Dit kan miskien net gemeld word dat toe
adv. Swart sy setel in Ladybrand in die verkiesing van
1938 verloor het, is daar beweer dat die kiesafdeling
doelbewus so afgebaken was dat dit die Verenigde Party
bevoordeel het.

I. SAMEVATTING

Deur die voorstanders van proporsionele verteen-
woordiging word egter beweer dat, indien die huidige
stelsel deur proporsionele verteenwoordiging vervang
word, dit al die voorgenoemde gebreke sal uitskakel.⁵⁹⁾

Uit die voorafgaande bespreking blyk dit baie dui-
delik dat die huidige meerderheidstelsel mank gaan aan
ernstige gebreke en tekortkominge. Die grootste voor-
deel van hierdie stelsel, wat myns insiens die alles-
oorheersende is, en derhalwe nie uit die oog verloor
mag word nie, is dat dit altyd 'n redelike stabiele re-
gering verseker. Die regering wat deur hierdie stel-
sel aan bewind geplaas is, kan derhalwe altyd met vei-
ligheid reken op 'n meerderheid in die Volksraad.⁶⁰⁾
Deur hierdie stelsel word partyversplintering voorkom,
en vind ons dat dit hoofsaaklik die bestaan van twee
hoofpartye bevorder. Dit is opmerklik dat onder hier-
die stelsel 'n party wat nie met die eerste of tweede
poging suksesvol is nie, ontbind, omdat die kiesers dan
die party verlaat.⁶¹⁾

59) Vgl. P.R. Soc.: Pamphlet Nr. 1, bls. 6.

60) Vgl. Bone A.H., a.w., bls. 412: "The one great
virtue of the two-party system nationally cannot
be overlooked - the provision of fairly consis-
tent parliamentary majorities."

61) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 48.

Alvorens ons egter teen hierdie stelsel besluit, is dit noodsaaklik dat ons kortliks op die tekortkominge van die stelsel van proporsionele verteenwoordiging sal let. Eers daarná kan ons prinsipieël die voor- en nadele van beide stelsels in Suid-Afrika oorweeg en beoordeel.

HOOFSTUK V

’n KRITIESE WAARDERING VAN DIE TOEPASSING VAN PROPORSIONELE VERTEENWOORDIGING IN SUID-AFRIKA

Ons het reeds aangetoon dat daar op die Nasionale Konvensie gepoog is om die verkiesing van lede van die Volksraad, Senaat, en Provinsiale Rade, asook die Uitvoerende Komitees volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging te laat plaasvind. Alhoewel dit nie aanvaar is in die geval van Volks- en Provinsiale Raadsverkiesings nie, is die verkiesing volgens proporsionele verteenwoordiging behou in die geval van die verkiesing van Senatore en lede van die Uitvoerende Komitees. Gedurende die eerste twee dekades van Unie is daar verskeie kere probeer om die meerderheidstelsel te vervang deur proporsionele verteenwoordiging. Na die verkiesings van 1948 en 1953 is daar weer aandag aan proporsionele verteenwoordiging gegee. Die rede hiervoor is dat proporsionele verteenwoordiging die gebreke van die meerderheidstelsel uitskakel.¹⁾ Die doel van proporsionele verteenwoordiging is om te verseker dat die gekose wetgewende liggame ’n noukeurige weergawe van die publieke opinie in die land sal wees.²⁾

-
- 1) Vgl. Hallett G.H., a.w., bls. 58 - 74; Strong C.F.: Modern Political Constitutions, Sidwick & Jackson Ltd., London, 3de druk, 1949, bls. 179: "..... it (P.R.) does overcome the objections which we have noted to normal majority representation."
 - 2) Vgl. Burke, soos aangehaal deur Lakeman & Lambert, a.w., bls. 25: "The virtue, the spirit, the essence of the House of Commons consists in its being the express image of the feelings of the nation." Vgl. ook Humphreys J.H., a.w., bls. 109: "But if any considerable section of the nation is deprived, from whatever cause, of representation in the House of Commons, in what sense can it be said that its decisions give expression to the national will?" Hallett G.H., a.w., bls. 22.

Om dit te bowerkstellig moet daar dus behoorlike verteenwoordiging aan minderhede verleen word.³⁾ Verder verseker hierdie stelsel dat alle stemme dieselfde kieswaarde het, en daardeur word minderheidsregerings noodwendig uitgeskakel.⁴⁾

Hoewel proporsionele verteenwoordiging die gebreke van die meerderheidstelsel uitskakel, openbaar dit self weer gebreke wat nie by die meerderheidstelsel aange-tref word nie. Dit is derhalwe nodig dat ons die praktiese uitwerking daarvan in Suid-Afrika nagaan. Aangesien proporsionele verteenwoordiging slegs in die verkiesing van Senatore en lede van die Uitvoerende Komitees toegepas is, en derhalwe op 'n beperkte skaal, is die gebreke van hierdie stelsel nie so duidelik in Suid-Afrika te bespeur nie. Die gebreke kom juis na vore in die Volksraadsverkiesings wat op 'n baie wyer vlak plaasvind as die verkiesing van Senatore. Dit is derhalwe nodig dat ons sal nagaan wat die moontlike uitwerking van hierdie stelsel sou gewees het, indien dit in die Volksraadsverkiesings toegepas is.

As gevolg van die beperkte skaal waarop proporsio-nele verteenwoordiging in Suid-Afrika toegepas is, is dit ter bevestiging van ons gevolgtrekkings nodig dat ons verder sal let op die uitwerking van hierdie stel-sel in die lande waar dit wel op 'n breër grondslag toe-gepas is.

3) Vgl. Bone H.A., a.w., bls. 674: ".... the device (P.R.) is applied to the selection of legislative bodies with a view to giving minorities representation in proportion to their strength." Strong C.F., a.w., bls. 68: "..... (P.R.) the object of which is to secure the representation of minorities which are otherwise voiceless in the elected assembly." Sien ook Hallett G.H., a.w., bls. 60.

4) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 100; Hallett G.H., a.w., bls. 58; Humphreys J.H., a.w., bls. 265.

A. GEKOSE VERGADERINGS - n WEERGAWE VAN DIE
PUBLIEKE OPINIE

In die vorige hoofstuk het ons deurgaans die wanverhouding, wat daar by meerderheidsverteenvoordiging bestaan tussen die sterkte van die politieke partye in die Volksraad en hulle relatiewe sterkte in die kiesafdelings, opgemerk. n Kenmerkende eienskap van die meerderheidstelsel is dat dit die oorwinnende party bevoordeel deur die toekenning van meer setels as waarop die betrokke party volgens sy sterkte geregtig is.

Deur proporsionele verteenwoordiging word daar gepoog om te verseker dat die Volksraad n getroue weergawe van die sterkte van die verskillende politieke rigtings in die land sal wees.⁵⁾ „Proportional Representation is the principle that in a party election, the distribution of seats on the elected body between the parties shall correspond with the distribution of their votes by the electors.“⁶⁾

In die munisipale verkiesing van Johannesburg in 1911 vind ons n korrekte samhang tussen die aantal setels van die partye en die aantal stemme wat op hulle verenig is. Hierdie verkiesing het volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkeloordraagbare stem plaasgevind.⁷⁾

Die uitslag was as volg:-⁸⁾

-
- 5) Vgl. Humphreys J.H., a.w., bls. 111: „..... and if each large area was so represented (P.R.) we should, in this way, be able to build up a House of Commons which would reflect in true proportions the political opinions of the country.“
- 6) Ross J.F.S., a.w., bls. 11. Sien ook P.R. Pamphlet Nr. 13, bls. 2: „Under modern conditions democracy cannot exist without proportional representation for modern democracy involves the true representation of the People in Parliament.“
- 7) P.R. Soc.: Pamphlet Nr. 22, bls. 12.
- 8) P.R. Soc.: Pamphlet Nr. 22, t.a.p.

PARTYE	AANTAL STEMME	% STEMME	AANTAL SETELS WERKLIK VEROWER	% SETELS	SETELS IN VERHOUDING TOT STEMME
ARBEIDERS	7,457	35.3%	11	36.7%	10.6
NIE-ARBEIDERS	13,680	64.7%	19	63.3%	19.4
TOTAAL	21,137	100%	30	100%	30

Volgens hierdie verkiesing het die arbeiders slegs 1.4% d.w.s. .4 setels meer ontvang as waartoe hulle volgens hulle stemmetal geregtig was. Ons vind dus dat daar byna 'n matematies korrekte proporsionele samehang tussen die aantal setels wat elke groep verower het en die aantal stemme wat hulle gekry het, bestaan.

In die Senaatsverkiesing wat op 30 Julie 1948 gehou is, vind ons 'n verdere bevestiging van hierdie bewering.⁹⁾

9) (i) Die kieskollege is vir die Unie as 'n geheel geneem en die sterkte van die verskillende partye in die vier Provinsiale Rade was, na die verkiesing van 1943, as volg: (Vgl. The Friend, Bloemfontein 3 en 4 November 1943):

Partye	O.V.S.	Tvl.	K.P.	Natal	Totaal
Nasionale Party	21	9	18	-	48
Afrikaner Party	-	-	-	-	-
Verenigde Party	4	43	34	16	97
Arbeidersparty	-	12	2	3	17
Dominiumparty	-	-	1	3	4
Onafhanklikes	-	-	1	3	4

Vir die sterkte van die partye in die Volksraad na die verkiesing van 1948 vgl. The Friend van 29 Mei 1948.

(ii) Die aantal verteenwoordigers van elke partye in die Senaat is verkry in The Friend van 30 Julie 1948.

PARTYE	(i) STEMME IN KIES- KOLLEGE	% STEMME	(ii) VERTEEN- WOORDI- GING VERKRY	% VERTEEN- WOORDI- GING	SETELS VOLGENS MATEMA- TIESE VERHOUDING
NASIONALE PARTY	118	37%	11	35%	11.8
AFRIKANER- PARTY	9	3%	2	6%	.9
VERENIGDE PARTY	162	51%	15	47%	16.2
ARBEIDERS PARTY	23	7%	3	9%	2.3
ONAFHANK- LIKES	4	1%	1	3%	.4
DOMINIUM PARTY	4	1%	-	-	.4
TOTAAL	320	100%	32	100%	32.0

Hier vind ons weer dat die sterkte van die partye in die Senaat (die 8 Senatore wat deur die Regering benoem is en die vier naturellevrteenwoordigers word nie bygereken nie) in 'n byna matematiese verhouding staan tot die stemme in die kieskolleges. Die grootste afwyking wat hier aangetref word, is in die geval van die Afrikanerparty waar dit 3% is. Daar moet egter nie uit die oog verloor word dat die verhoudings op 'n uniale basis uitgewerk is, terwyl die Senatore vir elke provinsie afsonderlik gekies is, en dat die Afrikanerparty in koalisie met die Nasionale Party was nie.

Indien die verhouding op 'n provinsiale basis bereken word, is dit meer noukeurig. In die Kaapprovinsie was die verhouding as volg:-¹⁰⁾

10) Vir aantal Provinsiale Raadslede vgl. The Friend van 3 en 4 November 1943 en vir Senaatslede vgl. The Friend van 30 Julie 1948.

PARTYE	AANTAL STEMME	SETELS VEROWER	SETELS VOLGENS MATEMATIESE VERHOUDING
NASIONALE PARTY	44	3	3.3
AFRIKANERPARTY	2	-	.1
VERENIGDE PARTY	61	4	4.5
ARBEIDERSPARTY	2	1	.1
TOTAAL	109	8	8.0

Indien die Arbeidersparty nie die steun van die Verenigde Party geniet het nie, sou hulle geen verteenwoordiging in die Senaat vir die Kaapprovinsie verkry het nie, en sou die Verenigde Party 5 in plaas van 4 verteenwoordigers gehad het. In die geval van Transvaal tref ons egter die beste voorbeeld van 'n matematiese verhouding aan:—¹¹⁾

PARTYE	AANTAL STEMME	SETELS VEROWER	MATEMATIESE VERHOUDING
NASIONALE PARTY	41	3	2.5
AFRIKANERPARTY	4	-	.3
VERENIGDE PARTY	69	4	4.2
ARBEIDERSPARTY	16	1	1.0
TOTAAL	130	8	8.0

Indien die verstandhouding wat daar tussen die Nasionale en Afrikaner Partye bestaan het, in aanmerking geneem word, kan ons sê dat hier aan elke party sover as wat dit prakties moontlik is, proporsionele verteenwoordiging verleen is.

Uit bostaande gegewens blyk dit dus baie duidelik dat 'n party in 'n verkiesing, volgens die beginsels van

11) Vgl. The Friend van 3 en 4 November 1943 en 30 Julie 1948.

proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem gehou, in verhouding tot sy stemmetal verteenwoordig word. Hierdie stelsel skakel dus die wanverhouding wat die meerderheidstelsel meebring geheel-en-al uit.

B. ALLE STEMME HET 'n GELYKE KIESWAARDE

Die stelsel van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem verleen aan alle stemme 'n gelyke kieswaarde, deurdat elke stem bydra tot die verkiesing van 'n kandidaat.¹²⁾ By die meerderheidstelsel het ons gesien dat 'n kandidaat slegs een stem meer nodig het as die kandidaat met die tweede meeste stemme om die verkiesing te wen. Alle stemme wat hy meer as dit verkry, word as verkwis beskou, aangesien dit geen uitwerking op sy verkiesing het nie. Die stemme wat op minderheidskandidate uitgebring is, word ook as verkwis beskou, omdat dit ewemin 'n uitwerking op die uitslag het.

Dit sal onthou word dat deur proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem, alle kandidate op dieselfde kwotastemme verkose verklaar word. Al die stemme wat 'n kandidaat meer as die kwota ontvang, word oorgedra na die volgende keuses soos op die stembriefies aangedui. Wanneer minderheidskandidate geëlimineer word, word hulle stemme ook oorgedra na die volgende keuses. Op hierdie wyse dra elke stem by tot die verkiesing van 'n kandidaat.¹³⁾ Daarvolgens is alle kiesafdelings in

12) Vgl. Hallett G.H., a.w., bls. 58: "First of all, it makes nearly every vote count."

13) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 102: "If all, or nearly all, the votes cast are made effective by their transference from a candidate they cannot help to a candidate they can help, it must be expected that the total result will reflect the opinion of all, or nearly all, the votes." Sien ook Humphreys, J.H., a.w., bls. 265: "Equality in vote value is only secured when the votes of electors of all parties are equally effective."

verhouding min of meer ewe groot, en word daar nie lading en ontlading aan sekere kiesafdelings toegestaan nie. Dit dra verder by om te verseker dat alle stemme dieselfde kieswaarde sal besit.¹⁴⁾

Omdat elke stem bydra tot die verkiesing van kandidate en deurdat daar in elke kiesafdeling verkiesingsgehou moet word, aangesien kandidate nie onbestrede verkies kan word nie, werk hierdie stelsel, volgens die ondersteuners daarvan, gevolglik 'n meer aktiewe politieke lewe in die hand.¹⁵⁾ Dit is egter moeilik te bewys, veral as ons let op die algemene hoë persentasie stemme wat gedurende die algemene Volksraadsverkiesing van 1958 uitgebring is.¹⁶⁾

In die kieskollege van die Kaapprovinsie het die Nasionale Party in 1948 met 44 stemme drie Senatore gekies, terwyl die Verenigde Party met 61 stemme vier Senatore verkry het. Die kieswaarde van die stemme in die geval van die Nasionale Party is 14.7 per setel en in die geval van die Verenigde Party 15.3 per setel. Ons merk dus dat die kieswaarde byna gelyk is. Die verskil in kieswaarde kom eers na vore wanneer ons dit vergelyk met die kieswaarde in die verkiesing van 1958 waar 4 Nasionale Partystemme gelyk is aan ongeveer nege van dié van die Verenigde Party.

C. VERTEENWOORDIGING VAN MINDERHEDE

Indien 'n verkose liggaam die pretensie van volle verteenwoordiging het, moet dit ook aan minderhede verteenwoordiging verleen. Die huidige meerderheidstelsel

14) Vgl. Hallett G.H., a.w., bls. 59; Lakeman & Lambert, a.w., bls. 112: "It will be remembered that the object of the method was to make every citizen's vote effective."

15) Vgl. P.R. Soc.: Pamphlet Nr. I, bls. 6.

16) Vgl. Die Volksblad van 17, 18 en 19 April 1958.

bly egter in gebreke om aan minderhede behoorlike verteenwoordiging te verleen. Dit gebeur dikwels dat geen verteenwoordiging aan minderhede verleen word nie.¹⁷⁾

Proporsionele verteenwoordiging beoog juis om aan minderhede verteenwoordiging te verleen in verhouding tot hulle sterkte.¹⁸⁾ Indien die algemene verkiesing van Suidwes-Afrika in 1950 volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging, met die enkel-oordraagbare stem, geskied het, sou die Verenigde Party twee setels in plaas van geen setels, en die Nasionale Party vier in plaas van al ses, verower het.¹⁹⁾

In die algemene verkiesing van 1958 het die Verenigde Party in die Vrystaat geen verteenwoordiging verkry nie, hoewel hulle 27% van die stemme verower het.²⁰⁾ Volgens proporsionele verteenwoordiging sou hulle egter vier van die 14 setels verower het. Die beste voorbeeld waar eweredige verteenwoordiging aan minderhede deur hierdie stelsel verleen word, vind ons in die Senaatsverkiesing van 1948. In hierdie verkiesing het die Verenigde Party 15, die Nasionale Party 11, die Afrikaner Party 2, die Arbeidersparty 3 en die Onafhanklikes 1 verteenwoordiger verkry. Proporsioneel moes die Afrikaner Party slegs een en die Onafhanklikes geen verteenwoordiging verkry het nie, terwyl die Verenigde en Nasionale Partye elk op een verteenwoordiger meer geregtig was. Dit toon aan ons die billike verteen-

17) Voorbeeld hiervan is die Arbeidersparty wat geen setel tydens die 1958 verkiesing verower het nie.

18) Vgl. Strong C.F., a.w., bls. 179: "There is no question that in both theory and practice a real system of P.R. does do what it sets out to do. It does undoubtedly secure the representation of minorities" Sien ook Bone A.H., a.w., bls. 674: "Essentially the device is applied to the selection of legislative bodies with a view to give minorities representation in proportion to their strength"

19) Vgl. Tabel, Hoofstuk IV, bls. 129.

20) Vgl. Tabel, Hoofstuk IV, bls. 130.

woordiging wat deur hierdie stelsel aan minderhede toegesê word.²¹⁾

Waar daar egter deur die meerderheidstelsel aan minderhede verteenwoordiging verleen word, vind ons dat hulle gewoonlik onderverteenvoordig is. In die algemene verkiesing van 1958 het die Verenigde Party met 44% van die stemme in die bestrede kiesafdelings slegs 22% van die bestrede setels, dit wil sê 29, verower. Indien die verkiesing volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging plaasgevind het, sou hulle 58 van die setels verower het.²²⁾

Indien die Volksraadsverkiesings volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging geskied, sal dit nie vir 'n minderheid moontlik wees om aan bewind te kom nie, omdat elke party dan verteenwoordig sal word in verhouding tot sy stemsterkte. Indien dit die geval was in 1948, sou die Nasionale en Afrikanerparty nie by magte gewees het om 'n regering saam te stel nie. Die Verenigde en Arbeidersparty sou dan 'n meerderheid van ongeveer sewe verteenwoordigers oor al die ander partye in die Volksraad behaal het.²³⁾

Ons sien dus dat daar alleen reg teenoor minderhede kon geskied, wanneer verkiesings volgens die beginsels van proporsionele verteenwoordiging met die enkel-oordraagbare stem gehou word.

D. VEELHEID VAN PARTYE

Omdat proporsionele verteenwoordiging hom ten doel stel om verteenwoordiging aan elke party te verleen in verhouding tot sy sterkte,²⁴⁾ bring dit noodwendig mee

21) Vgl. Tabel in hierdie Hoofstuk, bls. 147.

22) Vgl. Tabel, Hoofstuk IV, bls. 133.

23) Vgl. Tabel, Hoofstuk IV, bls. 122.

24) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 149: "Proportional methods of elections are, it is generally agreed, better adopted than is any majority method to producing an image of the feelings of the nation, the first of our aims which an electoral system should fulfil."

dat die verkose liggaam of volksraad uit 'n reeks van klein partye sal bestaan. In 'n radiopraatjie oor die B.B.C. het dr. Edith Summerskill verklaar dat proporsionele verteenwoordiging daartoe aanleiding sal gee dat daar 615 partye in die Britse Laerhuis, wat uit 615 lede bestaan, sal ontstaan.²⁵⁾ In die algemene Volksraadsverkieping van 1943 het vyf partye verteenwoordiging verkry.

Indien die verkiesing volgens proporsionele verteenwoordiging gehou was, sou al sewe partye wat aan die verkiesing deelgeneem het verteenwoordiging verkry het. Die verkiesingsuitslae was soos volg:-²⁶⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL BESTREDE STEMME	% STEMME	AANTAL BESTREDE SETELS	% BESTREDE SETELS	SETELS VOLGENS P.V.
VERENIGDE PARTY	431,171	49%	73	55%	66
HERENIGDE NATIONALE PARTY	316,319	36%	43	32%	48
ARBEIDERSPARTY	42,093	5%	9	7%	6
DOMINIUMPARTY	29,023	3%	6	5%	5
ONAFHANKLIKES	32,309	4%	2	1%	5
AFRIKANERPARTY	13,985	2%	—	—	2
KOMMUNISTE	6,806	1%	—	—	1
TOTAAL	871,706	100%	133	100%	133

In hierdie verkiesing het die Verenigde Party 'n meerderheid oor al die partye gesamentlik behaal. Indien dit volgens proporsionele verteenwoordiging plaasgevind het, sou die Verenigde Party nie 'n meerderheid oor al die partye gehad het nie, en sou gevolglik verplig gewees het om 'n koalisie te vorm, hoewel daar destyds 'n vrywillige koalisie was.

In die algemene verkiesing van 1948 sou daar volgens proporsionele verteenwoordiging aan sewe in plaas

25) Ross J.F.S., a.w., bls. 153.

26) Vgl. Die Burger, Kaapstad, 31 Julie 1943.

van 4 partye verteenwoordiging verleen word, volgens die onderstaande verkiesingsuitslag:-²⁷⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME	% STEMME	AANTAL BESTREDE SETELS	% BESTREDE SETELS	SETELS VOLGENS P.V.
HERENIGDE NA- SIONALE PARTY	401,834	38%	69	50%	52
VERENIGDE PARTY	524,230	49%	54	39%	68
AFRIKANERPARTY	41,885	4%	9	7%	5
ARBEIDERSPARTY	27,360	3%	6	4%	4
S.A. PARTY	11,610	1%	-	-	2
SENTRALE-GROEP	15,744	1%	-	-	2
KOMMUNISTE	1,783	-	-	-	-
ONAFHANKLIKES	42,803	4%	-	-	5
TOTAAL	1,067,249	100%	138	100%	138

Omdat die laaste vier partye geen verteenwoordiging verkry het nie, is hulle ontbind, behalwe miskien in die geval van die Kommuniste wat deur wetgewing verbied is.

In Suid-Afrika het daar al 'n geweldige aantal klein partytjies gekom en gegaan. Weens die toepassing van die meerderheidstelsel kon hulle nie verteenwoordiging op die lang duur verkry nie, en het hulle ontbind. Indien die verkiesings egter volgens proporsionele verteenwoordiging plaasgevind het, sou hulle behoue gebly het, aangesien hierdie stelsel hulle in staat sou stel om verteenwoordiging te verkry.²⁸⁾ Dit sou dan meebring het dat daar vandag maklik 'n twintigtal partye in die Volksraad verteenwoordig sou wees.

Aangesien partye makliker verteenwoordiging onder proporsionele verteenwoordiging bekom, gee dit aanlei-

27) Vgl. The Friend, Bloemfontein, 29 Mei 1948.

28) Hermens F.A., a.w., bls. 23: Volgens Hermens sou die stemverdeling onder P.V. anders gewees het as onder die meerderheidstelsel, en sou die kleiner partye ten koste van die groteres gesterk word.

ding tot die versplintering van partye.²⁹⁾ Dit is dus vir 'n groep wat afvallig geword het van 'n party makliker om weg te breek sonder om die gevaar te loop om sy verteenwoordiging daarvoor in te boet. Onder die meerderheidstelsel kan 'n afvallige groep nie sommer wegbreek nie, aangesien die moontlikheid om verteenwoordiging dan baie gering kan wees.

Ons sien dus dat proporsionele verteenwoordiging, in die verlening van verteenwoordiging aan partye in verhouding tot hulle stemsterkte, die ontstaan van klein partye aanhelp en vergemaklik. Indien 'n volksraad op hierdie grondslag saamgestel is, kan hy, volgens prof. Hermens, nie daarop aanspraak maak om die volkswil te weerspieël nie. Wat wel weergegee word, is die wil van 'n aantal klein partye vir wie hulle eie belang alles is. en die algemene belang niks nie.³⁰⁾ Kortom, proporsionele verteenwoordiging bevorder nie die algemene volksbelange nie, maar gee slegs uitdrukking aan groepsbelange en die bevordering daarvan.

E. ONSTABIELE REGERING

As gevolg van die feit dat proporsionele verteenwoordiging 'n veelheid van partye in die hand werk, het dit tot gevolg die nadelige uitwerking dat geen stabiele regering vir 'n lang tydperk saamgestel word nie, en dat die regering gewoonlik uit 'n koalisie bestaan.

29) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 27: „Die Verhältniswahl würde zur Parteizersplitterung führen, und das würde bedeuten, dass es einen Volkswillen nicht mehr gibt. Es gäbe die Willen einer Reihe von Parteien, die sich gegenseitig annullieren.“ Sien ook Lakeman & Lambert, a.w., bls. 149: „It would be more correct to say, not that proportional representation creates parties, but that when those parties have been called into being by other causes it secures their reflection in Parliament.“

30) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 8.

Om 'n sterk regering te kan vorm, is dit noodsaaklik vir 'n party om 'n meerderheid oor al die ander partye in die Volksraad te hê. Onder proporsionele verteenwoordiging ontstaan 'n reeks van kleiner partye, en in alle verkiesings waar hierdie metode toegepas is, het geen een party 'n meerderheid oor al die ander partye gesamentlik behaal nie. Onder die meerderheidstelsel kom daar ook meer as twee partye voor. Dit is egter betekenisloos indien daar een party is wat 'n meerderheid oor al die ander partye besit.³¹⁾

In die algemene verkiesing van 1921 het die Suid-Afrikaanse Party 'n oorweldigende meerderheid behaal en kon hulle derhalwe 'n sterk regering vorm.³²⁾ Indien die stelsel van proporsionele verteenwoordiging in die verkiesing gebruik was, sou die meerderheid van die Suid-Afrikaanse Party aansienlik verminder gewees het en sou hulle net daarin geslaag het om 'n meerderheid te verkry. Indien ons vir argumentshalwe die onbestrede setels buite rekening laat dan sou die prentjie nie te rooskleurig gelyk het nie. (Onder proporsionele verteenwoordiging sou daar geen onbestrede setels gewees het nie, en sou dit nie 'n groot invloed uitoefen nie, aangesien die onbestrede kiesafdelings saam met ander kiesafdelings in meerledige kiesafdelings opgeneem word). In hierdie verkiesing het die Suid-Afrikaanse Party 70 setels teenoor die 52 van die ander partye verower. Hulle het dus 'n meerderheid van 18 lede oor die gesamentlike opposisie gehad. Volgens proporsionele verteenwoordiging sou die Suid-Afrikaanse Party slegs 62 setels teenoor die 60 van die ander partye verkry het.

31) Hermens F.A., a.w., bls. 22.

32) Vgl. Die Burger, Kaapstad van 17 Februarie 1921.

Dit sou dan slegs 'n meerderheid van twee lede in die Volksraad gehad het. Met so 'n klein meerderheid is dit onmoontlik om 'n stabiele regering te vorm, aangesien die Speaker ook nog daaruit aangewys word, en indien lede skielik te sterwe kom of siek word, sal die regering geen wetgewing kan deurvoer nie. Die Suid-Afrikaanse Party sou dan genoodsaak wees om 'n koalisie met een van die ander twee partye te vorm. Die regering sou nie in staat wees om sy program van beginsels uit te voer nie, aangesien hy gedurig sou moes toegee aan die eise van die koalisieparty, indien hy nie die regering tot 'n val wou bring nie.

Die volledige uitslag van die verkiesing was soos volg:³³⁾

NAAM VAN PARTY	AANTAL STEMME IN BESTREDE SETELS	% IN BESTREDE SETELS	AANTAL BESTREDE SETELS	% BESTREDE SETELS	SETELS VOLGENS P. V.	OORVERWOORDING	ONDERVERWOORDING
SUID-AFRIKAANSE PARTY	139,180	51%	70	57%	62	8	-
NASIONALE PARTY	105,009	38%	44	36%	47	-	3
ARBEIDERS-PARTY	28,778	10%	8	7%	13	-	5
ONAFHANKLIKES	1,834	1%	-	-	-	-	-
TOTAAL	274,801	100%	122	100%	122		

In die algemene verkiesing van 1943 het ons 'n byna soortgelyke posisie gehad. In hierdie verkiesing het die Verenigde Party 'n meerderheid van 13 lede oor al die ander partye in die Volksraad gehad. (Die onbestrede setels is weereens buite rekening gelaat.) In-

33) Vgl. Die Burger, Kaapstad, 17 Februarie 1921.

dien die verkiesing volgens proporsionele verteenwoordiging plaasgevind het, sou die kleiner partye gesamentlik 'n meerderheid van 1 oor die Verenigde Party gehad het.³⁴⁾ Om 'n regering te kon vorm sou hy 'n koalisie met minstens een party moes aangaan. Om staande te kon bly, sou die Verenigde Party voortdurend verplig gewees het om aan die eise van die koalisieparty te voldoen.

Dit is egter wel waar dat Suid-Afrika al verskeie koalisie-regerings gehad het. (Ons dink hier veral aan die verkiesing van 1933). Dit was egter toe te skryf aan die politieke versplintering wat daar by die bevolking van Suid-Afrika bestaan het. As gevolg van die toepassing van die meerderheidstelsel is die klein partytjies wat toe ontstaan het, doodgedruk, sodat ons vandag slegs twee partye in die Volksraad het. Indien daar egter van die stelsel van proporsionele verteenwoordiging gebruik gemaak is, sou dit die versplintering slegs vergroot het. Die posisie sou dan gewees het dat minstens drie partye nodig was om 'n regering saam te stel. Sodra kontensieuse sake hulle voordoens sou die regering uitmekaar spat,³⁵⁾ en dan sou 'n volgende groep partye weer 'n regering moes saamstel. Dit is egter nie vir ons nodig om op die gevolge van so 'n konstella-

34) Vgl. Tabel in hierdie Hoofstuk op bls. 153.

35) Vgl. Strong C.F., a.w., bls. 180 - 181: "The gravest objection of all is that P.R. is said to lead to government instability by tending to the legislature a number of small groups, rather than two massed parties in opposition, thus necessitating fragile coalition governments which fall whenever one section of opinion in them is outraged. In Belgium between the wars, for instance, P.R. was operated with such mathematical nicety that statesmen had the utmost difficulty in forming a Cabinet owing to the multifarious interest involved and the difficulty of finding a line of common action among them."

sie van partye te wys nie, aangesien die na-oorlogse Franse Parlement alreeds die gevolge aangetoon het.

Omdat proporsionele verteenwoordiging nie in die verkiesing van Volksraadslede in Suid-Afrika toegepas is nie, is dit moeilik om slegs aan die hand van Suid-Afrikaanse gebeure, die gebreke van hierdie stelsel aan te dui. Ons is dus genoodsaak om te verwys na lande waar dit wel toegepas was.

In Italië is proporsionele verteenwoordiging in 1919 ingevoer.³⁶⁾ Dit het aanleiding gegee tot 'n onstabiele regering waardeur aan die Fascistiese beweging die geleentheid gebied is om aan bewind te kom.³⁷⁾ In die bespreking oor proporsionele verteenwoordiging in die Italiaanse Parlement het Alessio verklaar dat die aanwending van hierdie stelsel 'n slegte funksionering van die kamer sou veroorsaak en dit onmoontlik sou maak om 'n stabiele kabinet te vorm. Dit sou op die lange duur 'n belemmering van die openbare lewe te weeg bring.³⁸⁾ Die Italiaanse politieke ontwikkeling het hierdie bewering bevestig.

Lord Curzon het verklaar dat hy aan al die Italiaanse ministers met wie hy in aanraking gekom het, die vraag gestel het waaraan die onbestendigheid van die Italiaanse regerings, wat selde langer as 'n paar maande geregeer het, toe te skryf was. Sonder uitsondering het hulle verklaar dat dit aan proporsionele verteenwoordiging, en daaraan alleen, te danke was.³⁹⁾

Die beweging vir proporsionele verteenwoordiging het in 1918 in Duitsland begin. Die nadelige gevolge

36) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 39.

37) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 42.

38) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 40

39) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 43 - 44.

daarvan was nog groter in hierdie land as in Italië.⁴⁰⁾ Gedurende die Weimar-Republiek (1920 - 1934) kon geen party 'n meerderheid verkry nie. Onder die meerderheidstelsel sou dit nie gebeur het nie. Die versplintering van die partye in Duitsland skryf Hermens ook aan proporsionele verteenwoordiging toe.⁴¹⁾ Hy verklaar verder dat proporsionele verteenwoordiging, wat nooit in die Angelsaksiese lande kon bestaan nie, oral op die Europese Kontinent aan te tref was. Die Europese lande het nog altyd gesukkel om hulle as state te laat geld, veral Frankryk, terwyl die Angelsaksiese lande nooit sulke onstabiele regerings geken het nie.⁴²⁾

Ons sien dus dat proporsionele verteenwoordiging, omdat dit aan alle partye op 'n gelyke grondslag verteenwoordiging verleen, aanleiding gee tot die ontstaan van 'n aantal klein partytjies. Die gevolg hiervan is dat geen stabiele regering gevorm kan word nie en dat dit dus stagnasie en staatsverval in die hand werk.

F. DIE PRAKTIESE UITVOERBAARHEID

Die hoofdoel van proporsionele verteenwoordiging is om die volksverteenvoordigende liggame so verteenwoordigend as moontlik te maak. Dit kan alleen bewerkstellig word indien die enkellid-kiesafdelings vervang word met meerledige kiesafdelings, wat noodwendig moet meebring dat die kiesafdelings aansienlik groter sal wees. Hoe groter die kiesafdelings is, hoe doeltreffender sal die stelsel wees.⁴³⁾

40) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 44.

41) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 17.

42) Vgl. Hermens F.A., a.w., t.a.p.

43) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 114: ".... the desire to make party representation as accurately proportional as possible - an object that is achieved by making the constituencies as large as possible."

As gevolg van die grootte van die kiesafdelings, maak dit die praktiese uitvoerbaarheid daarvan in Suid-Afrika onmoontlik. Weens sy groot en uitgestrekte plattelandse gebiede sal die plattelandse kiesafdelings dus geweldig uitgestrek wees. Dit sal derhalwe vir 'n kandidaat in 'n plattelandse kiesafdeling moeilik wees om sy hele kiesafdeling te deurreis ten einde homself bekend te maak. Dit is alombekend dat die vlottende stem in baie kiesafdelings die deurslag aan die verkiesing gee. Hierdie persone sal dan vir 'n kandidaat onder hierdie stelsel met sy groot kiesafdelings bykans onbereikbaar wees.⁴⁴⁾

As gevolg van die groot kiesafdelings wat 'n stelsel van proporsionele verteenwoordiging meebring, maak dit die praktiese uitvoerbaarheid daarvan, veral in 'n land soos Suid-Afrika, onmoontlik. Dit was dan ook een van die grootste oorwegings waarom hierdie stelsel vir die verkiesing van Volks- en Provinsiale Raadslede deur die Nasionale Konvensie verwerp is. Alhoewel die vervoer-fasiliteite vandag aansienlik verbeter het in vergelyking met 1910, skakel dit hierdie probleem myns insiens nog geensins heeltemal uit nie.

G. SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKING

In die voorafgaande bespreking het ons gesien dat die stelsel van proporsionele verteenwoordiging daarin slaag om te verseker dat die samestelling van verkose liggame in 'n hoë mate 'n weergawe is van die heterogene

44) Vgl. Lakeman & Lambert, a.w., bls. 114: "Obviously, the larger the constituency the greater will be the possibility of accurate representation, but with each enlargement the practical disadvantages become greater." Sien ook Strong, C.F., a.w., bls. 180: "The enlargement of the electoral area is itself a danger, first, because it inevitably destroys personal contact between candidate or member and constituent, and secondly, because it may multiply the number of candidates to the point where the elector is embarrassed as to his preferences."

politieke opinie in die land. So word verteenwoordiging aan elke party in sover as wat dit prakties moontlik is in verhouding tot sy sterkte by die stembus verleen. As gevolg hiervan word daar aan minderhede die verteenwoordiging, waartoe hulle volgens hulle getalsterkte geregtig is, verseker. Onder hierdie stelsel tref ons ook nie 'n opeenhoping van meerderhede, waardeur stemme waardeloos gemaak word, aan nie. Alle stemme dra daadwerklik by tot die verkiesing van 'n kandidaat, en het daarom dieselfde kieswaarde. Dit is onder hierdie stelsel ook nie vir 'n minderheid moontlik om aan bewind te kom nie.

Die beswaar teen hierdie stelsel is egter dat dit die versplintering van partye vergemaklik, en 'n opeenhoping van klein partye in die verkose liggame veroorsaak,⁴⁵⁾ waardeur die regering van 'n land aan bande gelê word.

As gevolg van die aantal partye wat deur hierdie stelsel verteenwoordiging in 'n volksraad verleen word, maak dit een-partyregering onmoontlik. Dit gebeur omdat geen party daarin kan slaag om 'n meerderheid oor al die ander partye gesamentlik te kry nie. Die gevolg is dat die regering altyd uit 'n koalisie saamgestel moet word.⁴⁶⁾ So 'n koalisie-regering is nooit sterk genoeg om in krisistye aan bewind te bly nie, en bring gevolglik 'n onstabiele regering soos in die geval van

45) Vgl. Bone A.H., a.w., bls. 411: „Proportional representation has undoubtedly favored the growth of these parties (small) as the single-member districts and plurality principle has promoted the interest of the two-party system in the United States.”

46) Vgl. Bone A.H., a.w., bls. 407: „The existence of several parties, each with a strong following, has resulted, more frequently than not, in coalition governments rather than a one-party majority.”

die meeste Europese kontinentale lande mee. In sy boek, „Germany, The Aggressor throughout the Ages“, het prof. Hearnshaw die feit dat hulle opgesaal was met die vloek van proporsionele verteenwoordiging, wat hy beskou as 'n uitvindsel van die duiwel om die uitoefening van die demokrasie onmoontlik te maak, aangegee as een van die redes vir die politieke onbekwaamheid van die Duitse volk.⁴⁷⁾

Ons het ook gesien hoedat hierdie stelsel in Italië en Duitsland direk verantwoordelik was vir die totstandkoming van 'n diktatuurstaat. In Duitsland behoort die Nasionaal-Sosialistiese Party tot een van die partye wat hulle verteenwoordiging in die parlement te danke gehad het aan proporsionele verteenwoordiging. Onder die meerderheidstelsel sou die Nasionaal-Sosialistiese Party dus nie so maklik beheer oor die land verkry het nie, indien hulle dit ooit sou verkry het.⁴⁸⁾ Volgens prof. Hermens sou hierdie Party in Mei 1924 wel 'n paar setels verower het, maar sou dit weer in Desember van dieselfde jaar verloor het.⁴⁹⁾

Proporsionele verteenwoordiging het ook bygedra tot die bevordering van die Nasionaal-Sosialisme, want hulle is bekend gestel deurdat hulle lyste in alle kiesafdelings voorgekom het.⁵⁰⁾

In Italië het die Fasciste die land geterroriseer en stede in besit geneem. As gevolg van hierdie stelsel was die regering nie by magte om die krisis die hoof te bied nie, en moes maar toekyk.

47) Vgl. Hermens F.A., a.w., soos aangehaal op bls. 67.

48) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 47 - 48.

49) Vgl. Hermens F.A., a.w., t.a.p.

50) Vgl. Hermens F.A., a.w., t.a.p.

51) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 41 - 42.

Hoewel proporsionele verteenwoordiging in gebreke bly om 'n stabiele regering te verseker, kan ons dit nie sonder meer verwerp nie. Aangesien dit die tekortkominge van die meerderheidstelsel oplos, en terwyl die omgekeerde ook waar is, moet ons eers kyk of die twee stelsels mekaar nie eerder aanvul as om die een teenoor die ander te stel nie.

HOOFSTUK VI

SLOT

In die voorafgaande hoofstukke het ons onder meer gelet op die praktiese uitwerking van die twee stelsels in Suid-Afrika. Ons het veral gelet op die voor- en nadele. Daar is gevind dat by die meerderheidstelsel geen korrelaat bestaan tussen die sterkte van 'n party in die Volksraad en sy sterkte in die land soos weer-gegee by die stembus nie. Sommige partye is deur die stelsel buitengewoon oorverteenvoerdig, waardeur die verteenwoordiging van ander partye ingeboet is. Dit is gewoonlik die wennende party wat hierdeur bevoordeel is, terwyl die kleiner partye benadeel is. As gevolg van hierdie verskynsel is daar nie die verteenwoordiging aan minderhede verleen waarop hulle volgens hulle getalsterkte geregtig was nie. Dit het dan ook dikwels gebeur dat minderhede alle verteenwoordiging ontsê is. As gevolg van lading en ontlading wat in Suid-Afrika toegepas word, bring dit mee dat die uitslag van 'n verkiesing nie soseer afhang van die sterkte van 'n party nie, maar veral van die wyse waarop sy sterkte oor die land versprei is. Dit maak dit dus moontlik vir 'n minderheidsparty om aan bewind te kom omdat alle stemme nie dieselfde kieswaarde het nie. Aangesien onder die meerderheidstelsel 'n kandidaat slegs 'n relatiewe meerderheid nodig het om 'n setel te verower, en die stemme wat op die minderheidskandidate uitgebring is geen invloed op die verkiesing het nie, word beweer dat die minderhede hierdeur ontkieser word. Die grootste beswaar teen die meerderheidstelsel is dat dit nie behoorlike verteenwoordiging aan minderhede verseker nie. Ten spyte van al hierdie gebreke, het dit egter steeds 'n stabiele regering verseker. In Suid-Afrika het ons

dan ook nog nooit 'n onstabiele regering geken soos wat in vooroorlogse Duitsland en Italië en in naoorlogse Frankryk ondervind is nie.

Onder proporsionele verteenwoordiging vind ons altyd 'n eweredige verhouding tussen die sterkte van 'n party in die verkose liggaam en sy sterkte in die land. Dit verseker dat minderhede hulle regmatige verteenwoordiging verkry. Verder besit alle stemme dieselfde kieswaarde, en is dit ook nie vir 'n minderheid moontlik om aan bewind te kom nie. Ons het egter reeds daarop gewys dat 'n stabiele regering nie so verseker kan word nie, omdat dit die versplintering van groot partye bevorder, waardeur opeenhöping van klein partye in 'n volksraad veroorsaak word. 'n Stabiele regering word daardeur bepaald uitgeskakel.

Ons vind dus dat hoewel proporsionele verteenwoordiging die gebreke van die meerderheidstelsel oplos, dit juis weer die voordele van laasgenoemde as swakheid openbaar. Die rede vir hierdie verskynsel is daarin geleë dat die twee stelsels twee verskillende doelstellings nastrewe. Ten einde die stelsels na reg te kan waardeur, is dit nodig dat ons die doelstellinge van elk sal nagaan, en let in hoeverre dit voldoen aan die doelstellinge van verkiesings in Suid-Afrika.

A. DIE DOEL VAN MEERDERHEIDSVERTEENWOORDIGING

In byna alle demokratiese lande van die wêreld tref ons vandag die posisie aan dat die regering aan die wetgewende raad of volksraad vir sy optrede verantwoordelik is. In sy doktorsdissertasie „Die Owerheidstaak”, verklaar dr. Wessels dat „... die interne verbandsreg van die staat, volgens sy struktuur territoriale owerheidsverbandreg is, wat met sterke arm ge-

handhaaf word "1) Om hieraan te kan voldoen, bring dit mee dat 'n regering altyd verseker moet wees van 'n redelike meerderheid in 'n volksraad, indien hy sy program van beginsels en aksie wil deurvoer. Die doel van die meerderheidstelsel is dan ook om te verseker dat één party 'n veilige meerderheid oor al die ander partye in die Volksraad gesamentlik sal besit. Hierdeur verseker die stelsel 'n stabiele regering, wat altyd kan staat maak op die ondersteuning van die wetgewende liggaam.

Die hoofdoel is dan om 'n stabiele regering daar te stel,²⁾ en is dit nie gemoeid met die verteenwoordiging van minderhede nie. Die Royal Commission van 1910 van Engeland wat aangestel is om die verkiesingsmetode in Engeland te ondersoek, het dan ook in sy verslag verklaar dat „a general election is in fact considered by a large portion of the electorate of this country as practically a referendum on the question which of two governments shall be returned to power.”³⁾ Dit beteken dat dit nie op die verteenwoordiging van partye gebaseer is nie, maar op die verkiesing van 'n eerste minister, aangesien hy die persoon is wat die regering saamstel.⁴⁾

Terwyl ons verklaar het dat die doel van die meerderheidstelsel op die daarstelling van 'n sterk regering gebaseer is, bring ons noodwendig die gewaande soewereiniteit van die parlement in gedrang. Hoewel dit nie die doel van hierdie verhandeling is om die soewereiniteit van die parlement te bespreek nie, is dit egter nodig dat ons kortliks aandag hieraan sal gee. In die

1) Wessels F.J.H.: Die Owerheidstaak, Deel I, U.O.V.S., Bloemfontein, 1957, bls. 138.

2) Vgl. Bone A.H., a.w., bls. 412.

3) Vgl. Die verslag van die Royal Commission van 1910, soos aangehaal deur Humphreys J.H., a.w., bls. 211.

4) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 21.

algemeen word aanvaar dat die parlement soewerein is, aangesien hy verantwoordelik is vir die maak van wette.

Wanneer ons die saak van nader beskou, vind ons dat die regering eintlik verantwoordelik is vir die maak van die wette, aangesien hy altyd kan reken op die steun van sy party, wat in die meerderheid is. Die praktiese bewys hiervoor vind ons daarin dat alhoewel enige lid by magte is om wetgewing in te dien, dit slegs by uitsondering gebeur. Wetgewing word gewoonlik altyd deur die ministers ingedien. Wanneer wetgewing wel deur 'n lid buite die regering ingedien word, word dit alleen bespreek of aangeneem, indien die regering dit toelaat of ondersteun.⁵⁾ Dit toon dus aan ons dat die soewereiniteit by die regering en nie by die parlement berus nie. 'n Verdere bewys van die soewereiniteit van die regering is dat 'n lid van die regeringsparty nie vryelik aan debatte kan deelneem nie, omdat hy sy verkiesing aan die party te danke het, en daarom aan partydissipline onderworpe is. Hy kan dus nie die leier van sy party, wat ook die eerste minister is, teëgaan, sonder om die risiko te loop om sy setel te verbeur nie.

Om in sy doel te kan slaag, volg dit logies dat partyversplintering en die opeenhoping van klein partye in die parlement beperk sal moet word aangesien dit die vorming van 'n stabiele regering onmoontlik maak. In Suid-Afrika het daar al sedert die totstandkoming van die Unie 'n groot aantal klein partye hulle verskyning in die politieke lewe van die land gemaak. As gevolg van ons metode is hulle kanse op verteenwoordiging sodanig bemoelik dat hulle net so skielik as wat hulle

5) Vgl. Hermens F.A., a.w., t.a.p.

ontstaan het, weer ontbind. Dit is bo alle twyfel aan die meerderheidstelsel te danke dat ons vandag slegs twee partye, naamlik die Nasionale Party en die Verenigde Suid-Afrikaanse Nasionale Party in die parlement aantref.

B. DIE DOEL VAN PROPORSIONELE VERTEENWOORDIGING

Ons het reeds daarop gelet dat deur die meerderheidstelsel nie behoorlike verteenwoordiging aan minderhede verleen word nie. Hierdie verskynsel het aanleiding gegee tot die ontstaan van die kreet dat, indien 'n wetgewende liggaam ten volle demokraties wil wees, dit logies volg dat aan minderhede verteenwoordiging in verhouding tot hulle getalsterkte verleen moet word, aangesien hulle op dieselfde burgervryhede en politieke mede-seggenkap geregtig is as hulle mede-landgenote wat tot die meerderheidsparty behoort.⁶⁾

Dit is baie duidelik dat ons hier te doen het met die valse leer van gelykwaardigheid en gelykberegtiging van alle politieke denkrigtings. Die doel van hierdie stelsel is dus nie hoofsaaklik om 'n regering daar te stel nie, maar om die gelykberegtiging van alle partye te verseker deur 'n parlement, wat so verteenwoordigend as moontlik sal wees, saam te stel.⁷⁾ Die doel is dus om te verseker dat elke party verteenwoordig sal word in verhouding tot sy getalsterkte, waardeur die verteen-

6) Vgl. Mill J.S.: Representative Government, Longmans, Green and Co., London, 1907, bls. 53: "It is necessary that the minority should not even be heard? Nothing but habit and old association can reconcile any reasonable being to needless injustice. In a really equal democracy, every or any section would be represented, not disproportionately, but proportionately."

7) Vgl. Ross J.F.S., a.w., bls. 16: "Proportional Representation is more concerned with the correct recording of the wishes of the electorate than with deciding which of two parties shall form the government and rule the country."

woordiging van minderhede verseker word.⁸⁾ Ons het reeds daarop gewys dat, as gevolg hiervan, partyversplintering en die opeenhoping van klein partye bevorder en vergemaklik word. Dit is dan ook die rede waarom 'n sterk en stabiele regering nie moontlik is nie.

C. DIE DOEL VAN VERKIESINGS

Die doel van verkiesings, soos dit vandag in Suid-Afrika aangetref word, is tweërlei van aard. In die eerste plek dien dit om 'n bepaalde regering aan te wys en in die tweede plek om die verteenwoordigers van die volk by die regering te kies. Die klem val egter op die verkiesing van 'n regering. 'n Algemene verkiesing is dus die metode waardeur die vryheid aan die burgers gelaat word om deur middel van politieke partyformasie, 'n politiese magsbasis te vorm om langs die weg van die kiesreg die owerheidsamp te monopoliseer.

As gevolg van die besondere rol wat politieke partytydens verkiesings speel, en ten einde die doel van verkiesings beter te kan begryp, is dit nodig dat ons kortliks by die betekenis van politieke partye sal stilstaan.

In elke staat vind ons 'n voortdurende proses van histories-politiese magsvorming.⁹⁾ In 'n burgerstaat met homogene politieke grondbeginsels vorm die politieke mondige burgers die histories-politiese magsvormer. Sodra die burgers egter verdeeld raak oor die politieke beginsels, ontstaan politieke partye, onder leiding

8) Vgl. Strong C.F., a.w., bls. 68: "..... Proportional Representation, the object of which is to secure the representation of minorities which are otherwise voiceless in the elected assembly." Sien ook Bone A.H., a.w., bls. 675: "..... P.R. assures the minority party and other various functional and other minorities the representation to which they are entitled"

9) Vgl. Strauss H.J.: Staatsleer I Diktaat, U.O.V.S., Bloemfontein, bls. 24.

van 'n bindende politieke geloofsbelydenis.¹⁰⁾

As politieke magsvormer is dit vanselfsprekend dat elke politieke party na die monopolie oor die owerheidsamp sal strewe, „omdat sy politieke magsvorming slegs dáárin sy sin en betekenis vind, nl. dat die owerheid se beleid die toepassing van die party se politieke geloofsbelydenis sal wees.“¹¹⁾ Ons vind dus dat die owerheid van elke burgerstaat opkom uit 'n bepaalde politieke party, wat volgens sy besondere program van beginsels optree.¹²⁾

Om die monopolie oor die owerheidsamp te verkry, is dit noodsaaklik vir 'n politieke party dat sy bepaalde politieke beginsels „'n magsposisie in die hart van die stemgeregtigde burgers verower, of anders gestel, die bepaalde politieke belydenis moet soveel stemme tydens 'n verkiesing op hom trek dat dit sal beslis dat die bepaalde politieke beginsel die sterkste binne die staats-territorium is.“¹³⁾

Politieke partye kan hierdie politieke magsposisie van hulle as basis vir die owerheidsamp deur middel van spraak-, pers- en organisasievryheid ens. versterk.¹⁴⁾ Die mate waarin 'n bepaalde politieke party egter daarin sal slaag om die monopolie oor die owerheidsamp te verkry, hang nou saam met die besondere verkiesingsmetode wat aangewend word.

In die lig van bostaande bespreking, is dit duidelik dat die hoofdoel van verkiesings, ook in Suid-Afrika, is om te bepaal watter party die alleenreg oor

10) Vgl. Strauss H.J., a.w., bls. 24.

11) Strauss H.J., a.w., t.a.p.

12) Vgl. Crause C.A.: Politieke Mede-Seggenskap in Suid-Afrika, U.O.V.S., Bloemfontein, 1950, bls. 145.

13) Vgl. Crause C.A., a.w., t.a.p.

14) Vgl. Strauss H.J., a.w., bls. 25.

die owerheidsamp vir 'n bepaalde tydperk sal verkry.

Daar die meerderheidstelsel aan hierdie doel van verkiesings voldoen, naamlik om te verseker dat een party 'n meerderheid oor al die ander partye in die volksraad sal besit, is dit vir ons die aangewese stelsel. Hierdeur is ons verseker van 'n stabiele regering, wat alleen kan dien tot die uitbouing van die land se belange. Omdat proporsionele verteenwoordiging daarop gemik is om aan elke politieke party eweredige verteenwoordiging in verhouding tot sy getalsterkte te verleen, en dit 'n opeenhoping van klein partye veroorsaak waardeur geen een-party 'n monopolie oor die owerheidsamp kan verkry nie, moet ons dit verwerp as verkiesingsmetode. In die reeds genoemde verslag van die Royal Commission van 1910 van Engeland, het die Kommissie dan ook bevind dat proporsionele verteenwoordiging „cannot be recommended in a political election where the question which party is to govern the country plays a predominant part.“¹⁵⁾

D. DIE PRESIDENSIELE STELSEL

Indien die saak oppervlakkig beskou word, wil dit voorkom asof die minderhede onder die meerderheidstelsel van hulle regmatige verteenwoordiging ontnem word. Aangesien die meerderheidstelsel 'n stabiele regering verseker, terwyl proporsionele verteenwoordiging aan minderhede eweredige verteenwoordiging besorg, skyn dit of die twee stelsels mekaar aanvul. Daar is dan ook reeds deur skrywers probeer om die twee stelsels met mekaar te versoen.

In sy verhandeling oor „Politieke Mede-Seggenskap in Suid-Afrika“ het Crause dan ook deur middel van wat

15) Aangehaal uit Humphreys J.H., a.w., bls. 211.

hy noem die presidensiële stelsel, probeer om die versoening te verkry. Hy wou dat die president (owerheid) direk deur die burgery by wyse van die meerderheidstem gekies word, terwyl die verteenwoordigers van die volk by die hoë owerheid in die volksraad deur middel van proporsionele verteenwoordiging gekies word. Aangesien die president nie deur middel van die volksverteenvoordigers in die amp geplaas word nie, is hy dus nie aan die volksraad verantwoordelik vir sy optrede nie.¹⁶⁾

Volgens hom word daar tydens 'n verkiesing nie gestem vir 'n bepaalde kandidaat nie, maar wel vir 'n bepaalde beleidsrigting of party. Die party wat dan die hoogste aantal stemme behaal, wys die president aan. Wat die volksverteenvoordigers betref, word die verteenwoordiging wat aan elke party toegeken word, bereken volgens 'n kwota-stelsel, gebaseer op die groot totaal stemme wat elke party behaal het en die presentasie stemme uitgebring.¹⁷⁾ Die verteenwoordigers wat aan elke party toegestaan is, word dan deur die hoofbestuur van die party aangewys.¹⁸⁾

Crause meen hierdie metode sal verteenwoordiging aan minderhede verseker, terwyl dit die gevaar van partyverbrokkeling en die opeenhoping van klein partye grotendeels temper. Dit sal ook koalisieregerings uitskakel.¹⁹⁾

Teoreties mag daar veel ten gunste van hierdie stelsel gesê word. Ons is egter nie daarvan oortuig dat dit prakties uitvoerbaar is nie. Aangesien die aantal verteenwoordigers vir elke party op 'n uniale basis bereken, en deur die betrokke partye aangewys word,

16) Vgl. Crause C.A., a.w., bls. 195.

17) Vgl. Crause C.A., a.w., bls. 196.

18) Vgl. Crause C.A., a.w., bls. 197.

19) Vgl. Crause C.A., a.w., bls. 195.

sal 'n bepaalde kieser nie weet wie sy betrokke verteenwoordiger is nie. Myns insiens sal hierdie toedrag van sake daartoe aanleiding gee dat die politieke belangstelling grootliks gedemp word.

Die president kan egter nie heeltemal onafhanklik van die volksraad optree nie, aangesien onbeperkte mag nie aan hom toevertrou mag word nie. Hy sal byvoorbeeld nie wette mag passeer om hom vir altyd in die owerheidsamp te hou nie. Dit is dus duidelik dat konstitusionele veranderinge nie sonder die toestemming van die volksraad kan geskied nie. Aangesien die lede van die volksraad die verteenwoordigers van die volk by die regering is, is dit wenslik dat hulle seggenskap sal hê oor sake soos die heffing van belastings. Indien aan die volksraad egter die mag verleen word om oor die begroting te besluit, en dit gebeur dat die president oor 'n minderheid in die volksraad beskik, mag laasgenoemde weier om die nodige fondse te bewillig, waardeur die regering noodwendig aan bande gelê moet word.

Daar word gemeen dat aangesien klein partye onder hierdie stelsel nooit die monopolie oor die owerheidsamp sal kan verkry nie, dit hulle sal ontmoedig. Hierdie opvatting is egter heeltemal ongegrond. Onder die meerderheidstelsel is dit ook nie moontlik vir klein partye om die monopolie oor die owerheidsamp te verkry nie, tog het dit hulle ontstaan nie verhinder nie. Dit het die partypolitieke geskiedenis in Suid-Afrika bewys. Onder die meerderheidstelsel het hulle moeilik verteenwoordiging verkry, en het hulle na die eerste of tweede onsuksesvolle poging ontbind.²⁰⁾ Onder die

20) Vgl. Hermens F.A., a.w., bls. 48.

presidensiële stelsels, soos voorgestaan deur Crause, sal hulle, indien hulle aan die kwota-vereiste voldoen, altyd verseker wees van verteenwoordiging. Dit sal veroorsaak dat die volksraad uit 'n opeenhoping van klein partye bestaan. Die president sal dus nie altyd op 'n meerderheid in die volksraad kan reken nie. Al sou hy glad nie aan die raad verantwoordelik wees nie, moet so 'n situasie 'n nadelige sielkundige uitwerking op beide die regering en die burgery hê. Dit sal slegs aanleiding gee tot die ondermyning van die vertroue van die burgery.

Hoe goed hierdie stelsel ookal bedoel is, is dit vir ons duidelik dat, waar proporsionele verteenwoordiging ten volle of gedeeltelik in verkiesings toegepas word, dit alleen probleme sal skep, waardeur die optrede van die regering noodwendig aan bande gelê sal word. Hierdie probleme ontstaan onses insiens omdat proporsionele verteenwoordiging die gelykwaardigheid en gelykberegtiging van alle politieke denkrigtings wil erken. Dit is egter duidelik dat byvoorbeeld kommunistiese en sosialistiese partye wat 'n bedreiging vir demokrasie inhou, nie saam met partye wat op 'n suiwer histories-politiese magsbasis opereer, gelykberegtig mag word nie.

Die presidensiële stelsel, soos deur Crause voorgestaan, moet geensins vertolk word as die enigste presidensiële staatsvorm nie. In die Verenigde State van Amerika geld die tradisionele beginsel van relatiewe-meerderheid in enkellid-kiesafdelings. In die presidensiële verkiesing geld verder die beginsel van die blokstem, aangesien alle stemme van 'n kieskollege toegeken word aan die kandidaat wat die meerderheid van stemme in die staat verkry het.²¹⁾ Dit het ook twee-

21) Bone H.A., a.w., bls. 556.

maal in die presidentsverkiezings gebeur dat 'n minderheidskandidaat verkies is, naamlik in 1876 en 1888. Dit het egter nie sonder kritiek geskied nie.

E. SAMEVATTING EN KONKLUSIE

Hoe aanloklik die strewende van proporsionele verteenwoordiging ookal voorkom, is hierdie stelsel nie vir ons aanvaarbaar nie. Hoewel dit oënskynlik voorkom asof die meerderheidstelsel geen verteenwoordiging aan minderhede verleen nie, word hulle nogtans behoorlik verteenwoordig. Wanneer 'n kandidaat in een van ons enkellikiesafdelings verkies word, verteenwoordig hy nie alleen die persone wat tot sy party behoort nie, maar alle groepe of partye binne sy kiesafdeling. Indien hy sekere voordele vir sy kiesafdeling verkry, deel alle kiesers, afgesien van politieke oortuiging, daarin. Die bewys hiervoor vind ons byvoorbeeld daarin dat wanneer subsidies of spuitstowwe aan boere deur die regering toegestaan word, dit nie slegs aan die persone wat tot die regerende party behoort, uitgereik word nie. Dit is dus foutief om te beweer dat minderhede nie onder die meerderheidstelsel verteenwoordig word nie.

Die meerderheidsmetode soos toegepas in die Verenigde State van Amerika, Brittanje en ook in Suid-Afrika reduceer 'n verkiesing bloot tot 'n keuse tussen twee alternatiewe regerings. 'n Derde sterk party sou 'n koalisie of politieke skaakmat veroorsaak. Kleiner groepe of denkrigtings wat na die eerste of tweede verkiesing onsuksesvol is, sterf 'n natuurlike dood. Dit is egter slegs seksionele fraksies of splinterpartye, wat as gevolg van verskille binne 'n groter party ontstaan het. In Suid-Afrika met sy relatiewe meerderheid en enkellikiesafdelings het talle splinterpartye of seksionele

groepe sedert 1910 in ons metode hulle einde gevind.

Onder proporsionele verteenwoordiging sou die splinterpartye verteenwoordiging verkry het, waardeur daar dan gefossiliseer word. Dit gee aanleiding tot politieke stagnasie en onstabiele regerings. Omdat partyversplintering deur die meerderheidstelsel teëgewerk word, verseker dit stabiele en sterk regerings. Suid-Afrika word juis gekenmerk deur sy stabiele regerings wat almal hulle ampstermyn van vyf jaar uitgedien het, behalwe in 1924 toe genl. Smuts bedank het. As gevolg van hierdie verskynsel by meerderheidsverteenvoordiging, word algemeen beweerd dat die meerderheidstelsel die ontstaan van nuwe partye onmoontlik maak. Hierdie bewering is egter ongegrond, aangesien die kleinparty van vandag, die grootparty van môre is. In Suid-Afrika is die Nasionale Party 'n goeie voorbeeld van 'n klein party wat sou ontwikkel tot een van die kragtigste politieke partye in die moderne tyd.

Uit die voorafgaande bespreking is dit duidelik dat proporsionele verteenwoordiging slegs politieke stagnasie in die hand werk. Die meerderheidstelsel bly dus vir ons die enigste aanvaarbare verkiesingsmetode, omdat dit stabiele regering verseker en die partyverbrekking en die opeenhoping van klein partye verhoed.

BYLAE A

(VORM VAN VOORKANT VAN STEMBRIEFIE.)

	Orde van keuse. Order of Preference.	Name van kandidate. Names of Candidates.
Teenblad Counterfoil		
No.		
Senaatsverkiesing vir die provinsie Senate election for the Province of		
Datum van verkiesing: Date of election:		
Naam van lid: Name of member:		

(Kyk agterop vir instruksies aan lede.)
(See back hereof for instructions to members.)

LET WEL.- Die teenblad moet 'n nommer hê wat ooreenstem met die een op die agterkant van die stembriefie.

NOTE.- The counterfoil is to have a number to correspond with that on the back of the ballot paper.

(VORM VAN AGTERKANT VAN STEMBRIEFIE.)

AMPTELIKE STEMPEL.
OFFICIAL MARK.

No.

SENAATSVERKIESING
SENATE ELECTION

vir die/for the

PROVINSIE

PROVINCE

Datum

Date

INSTRUKSIES AAN LEDE.

A. Iedere lid het een stem en slegs een.

B. Die lid stem -

(a) deur die syfer 1 teenoor die naam van die kandidaat vir wie hy stem, te plaas.

(Bylae A vervolg)

Hy word ook gevra om -

- (b) die syfer 2 teenoor die naam van sy tweede keuse te plaas;
 - (c) die syfer 3 teenoor die naam van sy derde keuse, ensovoort, totdat hy die gewenste getal in die orde van sy keuse genommer het. Die getal keuses word nie noodwendig tot die getal vakatures beperk nie.
- C. n Stembriefie is ongeldig as -
- (a) n lid sy naam daarop teken of enige woord daarop skrywe of merk daarop maak waaraan dit herken kan word; of
 - (b) dit nie die amptelike stempel dra nie; of
 - (c) die syfer 1 nie daarop gemerk is nie; of
 - (d) die syfer 1 teenoor die name van meer as een kandidaat geplaas is; of
 - (e) die syfer 1 en n ander syfer teenoor die naam van dieselfde kandidaat geplaas is; of
 - (f) dit ongemerk of onseker gemerk is.

INSTRUCTIONS TO MEMBERS.

- A. Each member has one vote and one vote only.
- B. The member votes -
- (a) by placing figure 1 opposite the name of the candidate for whom he votes.
- He is also invited to place -
- (b) the figure 2 opposite the name of his second choice;
 - (c) the figure 3 opposite the name of his third choice; and so on, numbering as many candidates as he pleases in the order of his preference. The number of preferences is not necessarily restricted to the number of vacancies.
- C. A ballot paper will be invalid -
- (a) upon which a member signs his name or writes any word, or makes any mark by which it becomes recognizable; or
 - (b) which does not bear the official mark; or
 - (c) on which the figure 1 is not marked; or
 - (d) on which the figure 1 is set opposite the name of more than one candidate; or
 - (e) on which the figure 1 and some other figure is set opposite the name of the same candidate; or
 - (f) which is unmarked or void for uncertainty.

BYLAE B

City of East London

Stad Oos-London

P.O. Box 134
Posbus 134

Office of the Town Clerk
Kantoor van die Stadsklerk

Tel. 2281 Municipal Exchange
Munisipale Tele-
foonburo

East London - Oos-London

Ext. 105.
Ref. No. 57/1.

25th March, 1958.

Mr. A.J. van Wyk,
37 Ryk Tulbagh Street,
BLOEMFONTEIN.

Dear Sir,

MUNICIPAL ELECTIONS.

Referring to your letter of the 18th instant, I have to inform you that the system of election of Councillors in accordance with the principle of proportional representation, was adopted in East London in 1924 and abandoned in 1928.

As requested I enclose a copy of the regulations relating to elections by proportional representation as well as a copy of the current Municipal Election Regulations.

Yours faithfully,

(Signed)

(for) TOWN CLERK.

ENCLOSURE:
ATC/MB.

181.

BYLAE C

DIE VERENIGDE PARTY

THE UNITED PARTY

Provinsiale Hoofkantoor

Provincial Head Office

Stel 2,
2de Vloer,
Cuthberts se gebou,
Maitlandstraat,
BLOEMFONTEIN.

Telegramme „Sanaspar“
Telefoon 3321/2
Posbus 26

28 Oktober 1958.

Mnr. A.J. van Wyk,
U.O.V.S.
BLOEMFONTEIN.

Geagte Mnr. van Wyk,

Na aanleiding van ons persoonlike gesprek wil ek graag bevestig dat die grootste konsentrasie van Verenigde Party ondersteuners in Bloemfontein in die Noordelike gedeelte gevestig is.

Die werwingslyste van die verlede sowel as die huidige toon dat in die Bayswater, Waverley en Dan Pienaar gebiede die Verenigde Party ondersteuning baie sterk is. Ons moet aanneem dat die Nasionale Party dit ook so gevind het, omdat hulle by die Afbakeningskommissie aanbeveel het, dat daardie gebiede wat vroeër in een kiesafdeling geval het, verdeel moet word om in twee kiesafdelings te resorteer.

Die Afbakeningskommissie het, ten spyte van ons gesonde en gegronde vertoë besluit om die Nasionale Party se voorstel, van die verdeling van die ou gevestigde woongebied van Bloemfontein, te aanvaar, en het sodoende ons hoop op 'n redelike kans tot oorwinning vernietig.

Ek dink ons kan vergewe word as ons van mening is dat die Afbakeningskommissie voorkeur gegee het aan die voorstelle van die Nasionale Party, soos ons vooraf verwag het.

Die uwe,

(Geteken) J.D.P. Fourie.

Provinsiale Sekretaris.

JDPF/UEF.

BIBLIOGRAFIE

1. Beyers C. Die Kaapse Patriotte, Juta & Kie. Bpk., Kaapstad, 1929.
2. Bone A.H. American Politics and the Party System, Mc Graw-Hill Book Co., INC., New York, 1949.
3. Crause C.A. Politieke Medeseggenskap in Suid-Afrika, (Ongepubliseerde M.A.-verhandeling) U.O.V.S., Bloemfontein, 1950.
4. Du Plessis A.J. Die Republiek Natalia, Argiefjaarboek, Vyfde Jaargang (1942), Deel I, Kaapstad, 1943.
5. Gie S.F.N. Geskiedenis van Suid-Afrika, Deel I, Stellenbosch, 1928.
6. Hallett G.H. Proportional Representation, National Home Library Foundation, Washington, D.C., 1937.
7. Hermens F.A. Mehrheitswahlrecht oder Verhältnisswahlrecht? Duncker und Humblot, Berlin, 1949.
8. Hugo M.J. Die Stemreg-vraagstuk in die Zuid-Afrikaanse Republiek, Argiefjaarboek 1947, Kaapstad.
9. Humphreys J.H. Proportional Representation, Methuen & Co., Ltd., London, 1911.
10. King-Hall S. Should we have a new voting system? Tit-Bits, London, October 31, 1947.
11. Lakeman E. Votes and Values, The Gaurdian, London, February 27, 1948.
12. Lakeman E. & Lambert J.D. Voting in Democracies, Faber and Faber, London. Geen datum.
13. Laurence Sir Perceval The Life of John Xavier Merriman, Constable and Co. Ltd., London, 1930.
14. Malan M.P.A. Skietgoed, Nasionale Party, Bloemfontein, 1955.
15. Malan M.P.A. Volledige Uitslae van die Algemene Verkiesing, 1948, Nasionale Party, Bloemfontein, 1948.
16. Malan M.P.A. en van Rensburg M.C. Verkiesingsuitslae 1910 - 1943, Nasionale Party, Bloemfontein. Geen datum.
17. May J.H. The South African Constitution, Juta & Co. Ltd., Kaapstad, 1955.

18. Mill J.S. Representative Government, Longmans, Green and Co., London, 1907.
19. Preller Gustav S. Voortrekkermense, Deel I, Nasionale Pers Bpk., Kaapstad. Voortrekkermense, Deel II, Uit 't Dagboek van Erasmus Smit, Nasionale Pers Bpk., Kaapstad, 1920.
20. Preller J.F. Die Konvensie-Dagboek van sy Edelagbare Francois Stephanus Malan (1908 - 1909), Van Riebeeck Vereniging, Kaapstad, 1951.
21. Ross J.F.S. Election and Electors, Eyer and Spottiswoode, London, 1955.
22. Ross J.J. Die Vergroting van die Senaat, Die Verkenner, Bloemfontein, Junie 1957.
23. Strauss H.J. Staatsleer I Diktaat, U.O.V.S., Bloemfontein.
24. Strong C.F. Modern Political Constitutions, Sidgwick and Jackson Ltd., London, 1949.
25. Theal G.M. History of South Africa, Vol. I, Swan Sonnenschein and Co. Ltd., London, 1897.
26. Thom H.B. Die Lewe van Gert Maritz, Nasionale Pers Bpk., Kaapstad, 1947.
27. Van der Walt A.J.H., Wiid J.A. en Geyer A.L. Geskiedenis van Suid-Afrika, Deel I en II, Nasionale Boekhandel Bpk., Kaapstad, 1955.
28. Venter P.J. Landdros en Heemrade, Argiefjaarboek 1940, Deel II, Kaapstad, 1940.
29. Walker Eric A. A History of South Africa, Longmans, Green and Co., London, 1939.
30. Walker Eric A. Lord de Villiers and His Times, Constable and Co. Ltd., London, 1925.
31. Walton Sir Edgar H. The Inner History of the National Convention of South Africa, Maskew Miller, Cape Town, 1912.
32. Wessels F.J.H. Korporatiewe, (Ongepubliseerd) U.O.V.S., Bloemfontein.
33. Wessels F.J.H. Die Owerheidstaak, (Ongepubliseerde Doktorsproefskrif) U.O.V.S., Bloemfontein, 1957.

DOKUMENTE EN ANDER BANDE

1. House of Commons Debates on Colonial Affairs, (Session 1909), Jas. Truscott and Son Ltd., London, 1909.
2. Jeppe C. and Gey van Pittius J.H. Statute Law of the Transvaal, 1839 - 1910, Government Printer, Pretoria, 1911.
3. Ministry of the Prime Minister's Office. The New Electoral Law (Law Nr. 3822 of March, 29 - 31, 1958), Athens, Greece, April 8, 1958.
4. Nasionale Party (O.V.S.) Voorgestelde Plan (Parlementêr): Memorandum soos voorgelê aan die Elfde Afbakeningskommissie, Bloemfontein, 1957.
5. Ordonnansies (1910 - 1958) van die Kaapprovinsie, Transvaal, Oranje Vrystaat en Natal.
6. Proportional Representation Society. P.R. Pamphlets Nr. 1 - 98.
7. Proportional Representation Society. P.R. Leaflets Nr. 5 - 43.
8. Proportional Representation Society. Representation Nr. 1 - 41.
9. South African National Convention. Minutes of Proceedings, 1908 - 1909, Cape Town, 1911.
10. Statute en Wette van die Unie van Suid-Afrika 1910 - 1958.
11. Statutes of Natal, 1845 - 1899, Vol. I and II.
12. Statutes of the Orange River Colony, 1907 - 1909.
13. Suid-Afrikaanse Argiefstukke. Transvaal Nr. I, Cape Times Ltd., Kaapstad.
14. Tennant H. and Jackson E.M. Statutes of the Cape of Good Hope, 1652 - 1905, Vol. I, II and III, Cape Times Ltd., Cape Town, 1906.
15. Unie van Suid-Afrika. Buitengewone Staatskoerant, Staatsdrukker, Pretoria, 7 Februarie 1958.
16. Unie van Suid-Afrika. Hansard, Debatte van die Volksraad, 1910 - 1958.
17. Unie van Suid-Afrika. Regulasies vir die Gesamentlike Verkiesing van Senatore, Staatsdrukker, Pretoria, 1938.

18. Unie van Suid-Afrika. Regulasies vir Kiesbeamptes en Voorsittende Beamptes, Buitengewone Staatskoerant, Nr. 3696, Pretoria, 30 Augustus 1946.
19. Verenigde S.A. Nasionale Party. Voorgestelde Plan vir die Herverdeling van Kiesafdelings van die Vrystaat vir die Volksraad soos voorgelê aan die lde Afbakeningskommissie, Bloemfontein, 1957.
20. Wetboek van die Oranje-Vrystaat, Oranjevrystaatsche Nieuwsblad-Maatschappij, Bloemfontein, 1892.

Tydskrifte

1.	Die Burger	(Kaapstad).
2.	The Central African Examiner	(Salisbury).
3.	The Friend	(Bloemfontein).
4.	The Guardian 27/2/1948	(London).
5.	Die Kruithoring	(Kaapstad).
6.	Rand Daily Mail 29/10/1909	(Johannesburg).
7.	The Star 29/10/1909	(Johannesburg).
8.	The Times, British Colonial Review, Second Quarter, 1957	(London).
9.	Tit-Bits 31/10/1947	(London).
10.	The Transvaal Leader 28/5/1914	(Johannesburg).
11.	Die Vaderland	(Pretoria).
12.	Die Verkenner	(Bloemfontein).
13.	Die Volksblad	(Bloemfontein).

